magazin istoric

ANUL VIII Nr. 12 (93) DECEMBRIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul VIII - Nr. 12 (93)
decembrie 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Palatul Medici-Riccardi; călăreţul din centrul acestei fresce a pictorului Benozzo Gozzoli, pare a fi unul dintre cei mai străluciţi membri ai familiei Medici, Lorenzo **(Florenţa renaşterii, cetate a puterii, bogăţiei şi a frumosului,** p. 19**)**

② Înfruntarea dintre oştirea lui Mircea cel Bătrîn şi armata comandată de Baiazid I s-a terminat printr-o răsunătoare înfrîngere a forţelor otomane. Celebra bătălie de la Rovine (detaliu) în viziunea pictorului Paul Atanasiu **(„...La Rovine în cîmpii...“,** p. 14**)**

③ Descoperirile arheologice aduc numeroase mărturii pe baza cărora s-au putut formula multe ipoteze privind modul de viaţă al omului primitiv. Graficianul Gaynor Chapman, în lucrarea **The Dawn of Civilization** („Zorii civilizaţiei“), Londra 1965, sugerează un ritual de vînătoare, legat de uciderea unui urs în paleoliticul superior **(Locuinţe în epoca pietrei cioplite,** p. 26**)**

④ Constantin Brîncoveanu. Pictură pe sticlă de Timotei Tohăneanu **(Secole de istorie românească în mărturii britanice,** p. 40**)**

SUMAR

CONGRESUL XI AL P.C.R. — EVENIMENT DE ÎNALTĂ SEMNIFICAŢIE ISTORICĂ 2

Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare. Pentru o republică democratică şi socială: TEODOR POPESCU 5
Doftana — un simbol al demnităţii şi curajului: GHEORGHE DAVID 6
„Broşuri pentru propagandă revoluţionară“: M. GUZIEC, ION FELEA 9
Dr. Petru Groza — un mare iubitor al istoriei: GH. I. IONIŢĂ 10
„...La Rovine în cîmpii...“: SERGIU IOSIPESCU 14
Florenţa renaşterii, cetate a puterii, bogăţiei şi a frumosului: GIULIANO PROCACCI .. 19
Locuinţe în epoca pietrei cioplite: M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA 26
Fabuloasa moştenire a lui Mihail Vodă Sturdza: LUCIAN BOIA 29
Nume codificate în cel de-al doilea război mondial: CONSTANTIN BUŞE 34
Marina Militară Română la început de drum: SERGIU COLUMBEANU 37
Secole de istorie românească în mărturii britanice: PAUL CERNOVODEANU 40
Cetatea de pe munte: EMIL BOGYIRKA 42
Sfîrşitul TIRPITZ-ului: LÉONCE PEILLARD 46
Două vieţi, aceeaşi tragedie — Agrippina cea Bătrînă şi cea Tînără: EDMON VALLES 52
Traianus Decius, restaurator al Daciei: LIVIU MĂRGHITAN..... 55

● **Zîmbete din cronici... 33** ● **Cărţi sosite la redacţie... 56** ● **Poşta** Magazin istoric ...**57** ● **Sumarul sumarelor ...60**

CONGRESUL XI AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — EVENIMENT DE ÎNALTĂ SEMNIFICAȚIE ISTORICĂ

În cronica milenarei existențe a poporului român, zilele de 25, 26, 27, 28 noiembrie se vor întipări drept piatra de hotar a unei noi epoci în istoria glorioasă a României. Sînt zilele în care cel de-al XI-lea Congres al comuniștilor români a dezbătut și ratificat într-o admirabilă unanimitate — expresie a unanimității cu care întregul popor aprobă și înfăptuiește politica partidului ce corespunde pe deplin intereselor și năzuințelor sale vitale — documente hotărîtoare, trasînd direcțiile fundamentale ale dezvoltării patriei pentru o lungă perioadă istorică. Aprobînd **Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Proiectul de directive ale Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981-1990, Proiectul de norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste,** înaltul forum al comuniștilor — forumul cel mai înalt al întregului popor, după cum a denumit Congresul tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-a îndeplinit mandatul istoric de a face ca hotărîrile adoptate să concorde pe deplin cu voința celor ce muncesc. Înscriindu-se cu slove de aur în letopisețul istoriei românești, Congresul a adunat într-o legendară unitate de gîndire, de voință, de acțiune, toate șuvoaiele de energie ale națiunii noastre socialiste concentrîndu-le și proiectîndu-le cu forța și rigoarea clarviziunii marxist-leniniste către împlinirea visurilor celor mai înaripate de propășire și afirmare multilaterală a poporului român, liber și stăpîn pe destinele sale.

În termenii prognozelor științifice multidimensional concepute și elaborate de partidul comunist, visul și munca poporului român se vor întrupa printr-un proces istoric conștient în societatea socialistă multilateral dezvoltată pe care o făurim, în înaintarea tot mai fermă și neabătută spre civilizația comunismului. Raportarea dialectică la trecutul, prezentul și viitorul țării este într-atît de densă, iar bogăția de idei într-atît de amplă în documentele Congresului, încît în spațiul limitat al rîndurilor de față nu ne propunem decît să urmărim evaluarea cîtorva din coordonatele perenității acestui epocal eveniment.

Momentul celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. se situează în chip fericit la confluența jubileului de trei decenii de la insurecția națională antifascistă armată — cotitură epocală în istoria poporului român — și a bilanțului muncii eroice și entuziaste a oamenilor

muncii pentru înfăptuirea sarcinilor măreţe puse de Congresul al X-lea din 1969 şi de Conferinţa Naţională din 1972. În fapt, istoria consacră anul acesta multiplu jubiliar. S-au împlinit de asemenea 30 ani de cînd partidul comunist şi-a reluat activitatea legală şi a devenit pentru prima dată partid de guvernămînt, asumîndu-şi de la început sarcina de răspundere istorică de a conduce destinele patriei pe calea făuririi unei noi orînduiri sociale. De la tribuna Congresului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu declara: „Iată de ce putem afirma, la acest bilanţ grandios, că partidul nostru s-a dovedit singurul partid în istoria zbuciumată a României care s-a identificat întru totul cu năzuinţele şi interesele maselor largi populare, a pus mai presus de orice independenţa, bunăstarea şi fericirea întregului nostru popor".

Cifrele şi datele prezentate în Raportul Comitetului Central ilustrează concludent valoarea istorică a acestei opere ale cărei rezultate fac ca sărbătorirea celei de-a XXX-a aniversări a eliberării de sub dominaţia fascistă să fi prilejuit o puternică şi vibrantă manifestare a încrederii nestrămutate a întregii naţiuni faţă de forţa politică conducătoare a societăţii româneşti, Partidul Comunist Român.

Gîndindu-ne la perspectiva măreaţă pe care documentele Congresului au înfăţişat-o partidului şi poporului, ne vin în minte cuvintele tovarăşului Nicolae Ceauşescu rostite cu cîtva timp în urmă: „În faţa unei naţiuni apar momente unice, hotărîtoare pentru destinul şi viitorul său. Astăzi trăim momente de care depinde locul pe care-l va avea România socialistă în marea familie a ţărilor socialiste, a tuturor naţiunilor lumii". Unui asemenea moment de crucială însemnătate îi asigură răspuns istoric Programul, directivele, orientările şi normele aprobate de Congres.

Este în aceasta o strălucită confirmare a determinismului istoric marxist. Apariţia Programului partidului în actuala etapă a dezvoltării sociale cînd, în mod firesc, apar diferite interpretări ale evenimentelor, diferite moduri de a concepe dezvoltarea în perspectivă, determinate de condiţiile istorice, sociale şi naţionale specifice, de amplele procese revoluţionare şi de complexitatea factorilor ce definesc evoluţia internaţională, precum şi de revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană, dă o perspectivă revoluţionară clară luptei pentru edificarea noii orînduiri sociale, pentru dezvoltarea societăţii omeneşti. Programul a putut fi elaborat în acest moment istoric datorită în primul rînd victoriilor măreţe obţinute de popor în construcţia socialistă, dezvoltării puternice şi maturităţii partidului, a capacităţii şi nivelului său politico-ideologic. În modul cel mai legitim, elaborarea primului Program al partidului* a trebuit să pornească de la retrospectiva istoriei poporului, a proletariatului, a mişcării revoluţionare. S-a evidenţiat astfel cu putere că partidul clasei muncitoare făurit în 1893, apoi Partidul Comunist Român creat în 1921 au continuat pe o treaptă superioară tradiţiile revoluţionare ale maselor populare, ale forţelor progresiste, revoluţionare ale poporului român.

În opera de făurire a socialismului multilateral dezvoltat, o etapă însemnată va fi parcursă prin îndeplinirea obiectivelor cincinalului 1976-1980. Se prevede că prin creşterea în ritm înalt a economiei naţionale, continuîndu-se în mod ferm politica de industrializare socialistă — baza dezvoltării întregii economii, a progresului general al ţării şi a asigurării unei reale independenţe politice — România va putea depăşi stadiul de ţară în curs de dezvoltare. Realizarea cincinalului viitor va duce în mod corespunzător la apropierea nivelului de dezvoltare a ţării noastre faţă de alte ţări mai avansate sub raport economic. În continuare, în anii ce vor urma, creşterea economiei româneşti pînă în anul 1990 va duce ţara noastră pe o treaptă

---

* Vezi articolele: **O dezbatere istorică şi Misiunea istorică a comuniştilor români**, din **Magazin istoric**, nr. 10 şi 11/1974.

superioară a dezvoltării sale, în care, în linii generale, va fi înfăptuită societatea socialistă multilateral dezvoltată, creîndu-se o bază trainică pentru trecerea la făurirea treptată a societăţii comuniste.

Este pentru prima oară cînd partidul şi poporul dispun de un Program care, sintetizînd viaţa şi lupta de două milenii a maselor populare, a forţelor progresiste revoluţionare, le înarmează cu o linie strategică generală şi cu orientările tactice, le deschide perspectiva unei epoci noi în dezvoltarea economico-socială a României socialiste. Constituind expresia marxismului creator în România, Programul este pe drept cuvînt considerat Carta teoretică, ideologică şi politică a partidului, programul poporului român de ridicare a patriei sale pe culmile luminoase ale civilizaţiei comuniste.

În indisolubilă unitate cu politica internă, orientările stabilite de partid privind activitatea internaţională a României socialiste asigură afirmarea plenară a unei politici de promovare consecventă a relaţiilor multilaterale de prietenie şi alianţă cu toate ţările socialiste, a colaborării şi păcii internaţionale, de dezvoltare a raporturilor diplomatice-economice-culturale cu toate statele lumii fără deosebire de orînduire socială, de sporită contribuţie a ţării noastre la inaugurarea cursului nou spre destindere.

Analiza amplă şi profundă a situaţiei internaţionale făcută cu un înalt simţ de responsabilitate în magistralul raport prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care preconizează măsurile de o deosebită însemnătate pentru viitorul relaţiilor internaţionale, pentru instaurarea unui nou sistem de raporturi economice şi politice în lume, pentru realizarea dezarmării generale şi în primul rînd a celei nucleare, se înscriu ca o contribuţie de cea mai înaltă valoare teoretică şi practică la politica internaţionalistă a P.C.R. de întărire a colaborării şi solidarităţii cu toate partidele comuniste şi muncitoreşti, cu partidele socialiste şi democratice, cu forţele progresiste, revoluţionare, antiimperialiste din întreaga lume. Politica externă a partidului şi a statului, de continuă extindere, ascensiune şi diversificare a relaţiilor ţării noastre, se întemeiază cu neslăbită convingere pe promovarea principiilor relaţiilor internaţionale: independenţa şi suveranitatea naţională, egalitatea deplină în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantaj reciproc, renunţarea la forţă şi la ameninţările cu forţa, respectarea dreptului fiecărui popor de a decide singur, fără nici un amestec din afară, asupra destinelor sale. De pe această platformă principială acţionează România pe arena internaţională şi se poate vedea că nu au existat probleme internaţionale mai importante la a căror soluţionare ţara noastră să nu fi participat într-o formă sau alta. Va rămîne un act de excepţională valoare morală şi politică chemarea adresată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu de a se acţiona cu înalt spirit de răspundere pentru consolidarea cursului destinderii, pentru soluţionarea pe calea tratativelor a problemelor litigioase, complexe, ale vieţii internaţionale, pentru promovarea unei politici de colaborare paşnică, de egalitate între toate popoarele, pentru asigurarea păcii mondiale. „Cu toată situaţia gravă existentă în relaţiile internaţionale — a relevat tovarăşul Nicolae Ceauşescu — se poate spune că în lumea de astăzi există forţe capabile să preîntîmpine o nouă conflagraţie mondială, să asigure soluţionarea problemelor complexe pe cale paşnică, în interesul tuturor popoarelor".

În dialectica devenirii sale de viitor, poporul român îşi vede luminată calea pentru acest ultim pătrar al secolului XX de farul celui de-al XI-lea Congres al partidului. Peste fiecare rînd al documentelor sale programatice, ca şi peste fiecare ceas al dezbaterilor sale istorice, generaţiile noastre ca şi cele viitoare regăsesc şi vor regăsi pecetea gîndirii şi acţiunii profunde şi cutezătoare a celui mai iubit şi stimat comunist — reales într-o impresionantă unitate între Congres, partid, popor, în fruntea partidului, a ţării — a arhitectului însufleţitoarei viziuni a României socialiste multilateral dezvoltate, a umanismului revoluţionar şi a înfloririi personalităţii omeneşti, a unei noi Europe, a securităţii şi cooperării în deplină egalitate a tuturor statelor şi naţiunilor, a unei lumi mai drepte şi mai bune — tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Şi atunci, în preajma celui de-al treilea mileniu al erei noastre, al XI-lea Congres al comuniştilor români îşi va revela integral, în înfăptuirile obiectivelor sale istorice, vocaţia de **Congres al luminilor.**

VOINŢA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Pentru o republică democratică şi socială

TEODOR POPESCU

În decursul istoriei sale, poporul român, forţele social-politice progresiste ale societăţii noastre au năzuit spre o formă de stat democratică, care să asigure libertatea şi dreptatea socială pentru cei mulţi, independenţa politică şi înflorirea economică a ţării, să realizeze dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa. Astfel, revendicarea republicii a fost înscrisă în programul revoluţiei de la 1848 ca expresie a tendinţelor progresiste ale burgheziei în plină ascensiune şi aflată în confruntare cu reacţiunea feudală. În acest context au militat revoluţionarii democraţi, în frunte cu N. Bălcescu, C.A. Rosetti, Avram Iancu, Simion Bărnuţiu, Cezar Bolliac.

Dezvoltarea social-economică a României în a doua jumătate a secolului XIX, apariţia pe scena politică românească a proletariatului au dat un nou suflu luptei pentru libertăţi democratice. Mişcarea muncitorească şi socialistă, încă din primele ei momente de existenţă şi-a afirmat poziţia faţă de problemele fundamentale ale vieţii social-politice a României, în care problema democratizării regimului politic a fost una din cele mai importante. Lupta antimonarhică, pentru republică, a constituit o permanenţă în activitatea revoluţionară a socialiştilor români. Opunînd regimului monarhic republica, ei au militat pentru o „republică socială", pentru o „republică a poporului", făcînd distincţie specială între aceasta şi republica burgheză. În fruntea acestei lupte, un loc important l-au ocupat organele de presă socialiste Drepturile omului, Munca, Lumea nouă, România muncitoare, Adevărul (Glasul poporului) **şi altele.**

La sfîrşitul primului război mondial, lupta revoluţionară pentru republică a cunoscut un nou avînt. Semnificativ pentru aceasta este şi salutul ziarului socialist Adevărul, **care în noiembrie 1918 scria că „bucuria noastră va fi fără margini atunci cînd se va proclama republica română". Lupta pentru republică a fost ridicată pe o treaptă superioară de către Partidul Comunist Român, care a dus-o la bun sfîrşit în decembrie 1947.**

● *Da! sîntem republicani* [...] *Dar sîntem pentru republică socială, în care nu va mai fi nici* **rege,** *nici* **tron,** *dar nici* **jefuitori** *şi* **jefuiţi.**

Munca, an III, nr. 14, 24 mai, 1892

● *Ca şi social-democraţia lumii întregi, cea română, ca formă de guvernămînt, nu poate fi în principiu decît pentru cea republicană.*

Programul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, **Bucureşti, 1894, (votat la Congresul din 31 martie - 3 aprilie, 1893)**

● [*Socialiştii*] *nu pot fi decît antimonarhişti şi republicani* [...]. *Socialiştii trebuie să fie republicani, sau altfel nu se pot numi socialişti.*

Lumea nouă, an VI, nr. 26, 2 ianuarie, 1900

● *Ciocoimea, împreună cu înaltul ei sclav, regele, a inaugurat şi la noi tradiţia bismarkiană. Dar aceasta, departe de a ne strica, ne va folosi după cum s-a întîmplat şi în Germania.* [...] *Trebuie să se ştie că, fiind socialişti, preconizăm revoluţia socială şi că sîntem cei mai convinşi republicani.*

Lumea nouă, an VI, nr. 28, 23 ianuarie, 1900

(Continuare în p. 18)

Un sfert de veac al Muzeului

DOFTANA

UN SIMBOL AL DEMNITĂȚII ȘI CURAJULUI

GHEORGHE DAVID

Sînt nume și locuri înzestrate cu puteri evocatoare. Istoria neamului românesc cunoaște numeroase asemenea exemple — pilde ale jertfelor și luptei poporului pentru o viață mai bună. Doftana, penitenciarul ridicat la sfîrșitul secolului trecut în apropiere de Telega, este unul dintre aceste locuri. Clădită între 1894 și 1897, închisoarea care se întindea pe o suprafață de aproape 8 000 metri pătrați, cuprinzînd 189 celule și ulterior — prin transformările aduse unor încăperi comune — 397, a reprezentat, de-a lungul întregii sale existențe de aproape o jumătate de veac, cea mai cumplită temniță pentru reprimarea celor care luptau pentru binele poporului român.

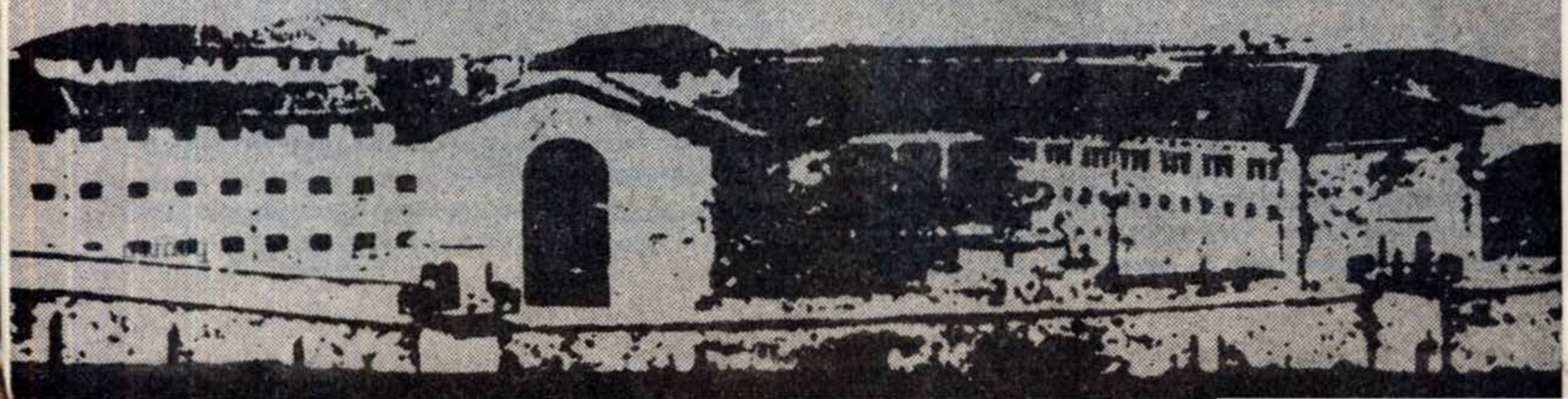

Între zidurile acestei închisori au fost întemnițați militanți de frunte ai mișcării muncitorești, organizatori ai detașamentelor de voluntari români pentru apărarea puterii sovietice, participanți la greva generală din octombrie 1920. Dar mai cu seamă după anul 1921, Doftana și-a căpătat atributul de penitenciar special pentru deținuții politici, în primul rînd, comuniști. Delegați la istoricul congres din mai 1921, cînd s-a hotărît transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român, organizatori și conducători ai luptelor muncitorilor petroliști și ceferiști din 1933, luptători comuniști din ilegalitate, uteciști, cadre din mișcarea muncitorească au cunoscut vreme de aproape două decenii ororile celui mai crîncen regim de temniță.

Construită din piatră de rîu, în apropierea fostelor ocne unde în secolul trecut și-a ispășit pedeapsa vestitul haiduc Iancu Jianu, închisoarea a constituit de la început un mijloc pentru distrugerea morală și fizică a celor deținuți. Tavanul din tablă ondulată, podeaua din asfalt, în care vara celulele se încingeau la maximum, iar iarna se transformau în adevărate ghețării, făceau și mai grele chinurile celor închiși. Instalația de încălzire — în închisoare a existat și un iluzoriu „calorifer" (de fapt niște simple țevi care străbăteau celulele) — n-a funcționat, practic, niciodată.

Construcția era concepută sub formă de potcoavă cu opt secții (dintre care numai trei primeau lumină directă), împrejmuită cu două rînduri de ziduri exterioare și șapte turele de pază. Vestita secție de pedeapsă „H" avea 40 celule strîmte (3 metri lungime, 1,15 metri lățime), umede, fără pat, masă sau scaun, în care cei închiși nu se puteau odihni decît rezemîndu-se de tocul de lemn al ușii și unde nu pătrundea nici o rază de soare. Ceea ce nu înseamnă că celelalte celule, din alte secții, cu paturi care se ridicau ziua, erau mai apropiate de un regim „umanitar". Bătaia, schingiuirile, perchezițiile și interogatoriile, făceau parte din arsenalul de metode folosite de gardieni pentru înfrîngerea cerbiciei deținuților*. Mai cu seamă din 1935, cînd, director al penitenciarului a devenit Eugen Săvinescu („Balaurul", cum era supranumit) tratamentul aplicat la Doftana a cunoscut o înrăutățire deosebită. Pe culoarul secției „B" mai există renumita toacă, bătută fără încetare în vreme ce deținuții erau schingiuiți. Atelierul de fierărie păstrează o altă mărturie cutremurătoare: aici, celor închiși li se aplicau cătușe și lanțuri la mîini și picioare.

Printre luptătorii închiși la Doftana, s-au aflat militanți de frunte ai mișcării comuniste din România, membri ai partidului comunist și ai U.T.C.-ului, conducători încercați ai luptelor greviste și ai unor acțiuni progresiste, patrioți și antifasciști.

În a doua jumătate a anului 1936, autoritățile au decis să concentreze într-un singur loc — la Doftana — majoritatea comuniștilor și antifasciștilor condamnați. În rîndul primelor grupe de comuniști încarcerați aici s-a aflat — ca urmare a sentinței pronunțate în procesul de la Brașov din 6 iunie 1936 — tovarășul Nicolae Ceaușescu. Anii petrecuți între zidurile închisorii au constituit pentru tînărul deținut (avea pe atunci abia optsprezece ani) un nou prilej de afirmare a intransigenței sale revoluționare, a voinței sale de neînfrînt. Tovarășul Nicolae Ceaușescu era socotit de către administratorii închisorii un „element recalcitrant" care trebuia supus unei supravegheri speciale. Un raport păstrat în arhivele Doftanei este revelator în această privință: „Domnule comandant, subsemnații jandarmi [...] raportăm următoarele: în dimineața zilei de 20 februarie 1937, către ora 8, deținutul Nicolae Ceaușescu a început să profereze cuvinte injurioase la adresa dv., făcîndu-ne călăi și canalii și acuzîndu-ne că nu știm ce facem...".

Rememorînd anii petrecuți în închisoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta cu prilejul vizitei în regiunea Ploiești: „Ca unul ce am petrecut cîțiva ani la Doftana, îmi amintesc de sprijinul pe care noi, deținuții comuniști, l-am simțit întotdeauna din partea muncitorilor și cetățenilor din Cîmpina, așa cum l-am simțit din partea întregii clase muncitoare și a tuturor forțelor democratice, progresiste din România. Sprijinul dv. ne-a ajutat să înfrîngem regimul de teroare instaurat de burghezie în închisoare, a constituit un imbold în munca și în lupta noastră pentru a ține sus steagul luptei revoluționare, pentru a învăța și a ne pregăti spre a putea să servim mai bine interesele clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale întregului nostru popor, cauza libertății și independenței naționale".

Într-adevăr, în pofida regimului de teroare instaurat, închisoarea Doftana a devenit, sub conducerea organizației de partid, un bastion al mișcării revoluționare. Deținuții comuniști și antifasciști luptau pentru regim politic, pentru apărarea demnității lor de oameni și revoluționari. În atelierul de tîmplărie sau în încăperea alăturată se țineau ședințe conspirative de unde se dădeau prețioase îndrumări activiștilor P.C.R. aflați în libertate. Cu tot controlul sever la care erau supuși, deținuții se instruiau în permanență, audiau cursuri de marxism-leninism, citeau.

O bibliotecă ilegală cuprinzînd lucrări ale clasicilor socialismului științific, cărțile unor scriitori de frunte ai patriei noastre a funcționat în permanență. Înfruntînd primejdii greu de imaginat, comuniștii au scos și ziare ilegale: **Doftana, Doftana roșie, Buletinul, Bolșevicul încătușat, Antifascistul încătușat** sînt cîteva dintre titlurile ziarelor redactate între zidurile închisorii. Aproape că nu exista moment de răgaz la Doftana, fiecare clipă fiind folosită pentru

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1970.

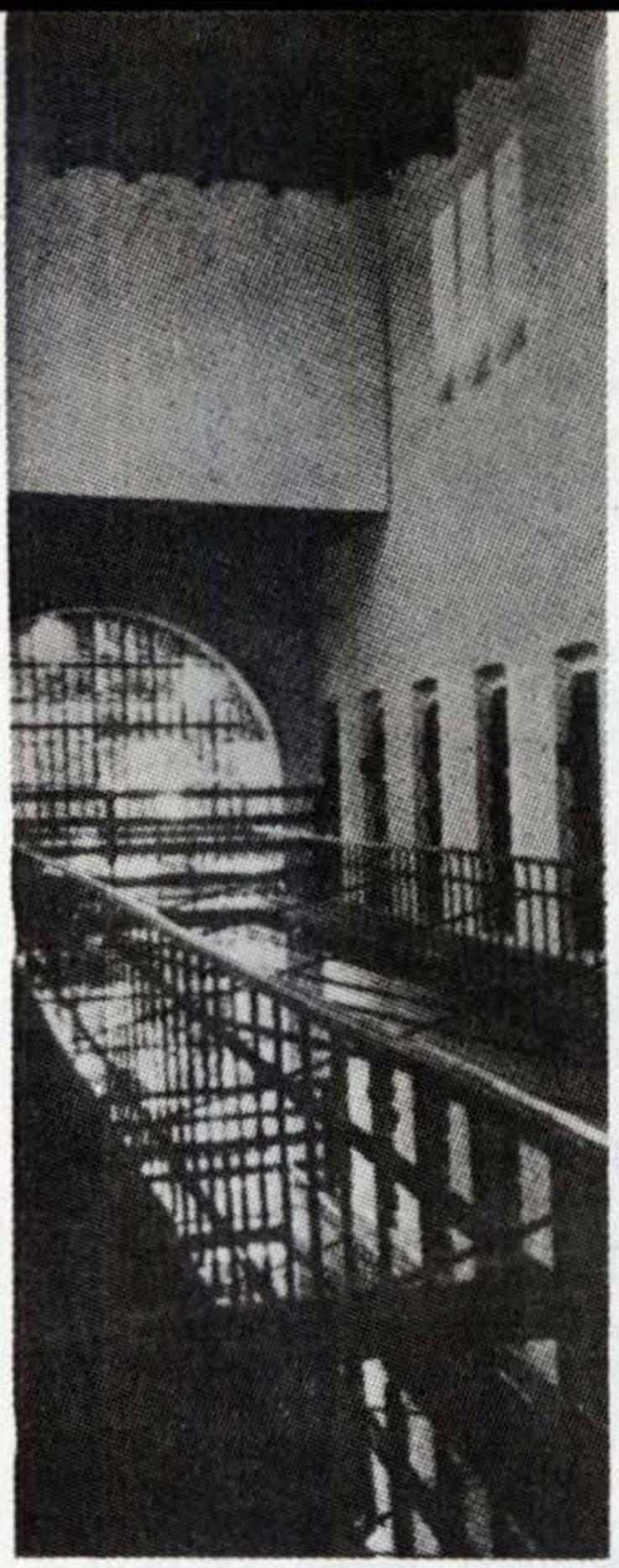

Secția „B" a închisorii: aici răsuna celebra toacă în vreme ce luptătorii comuniști erau schingiuiți

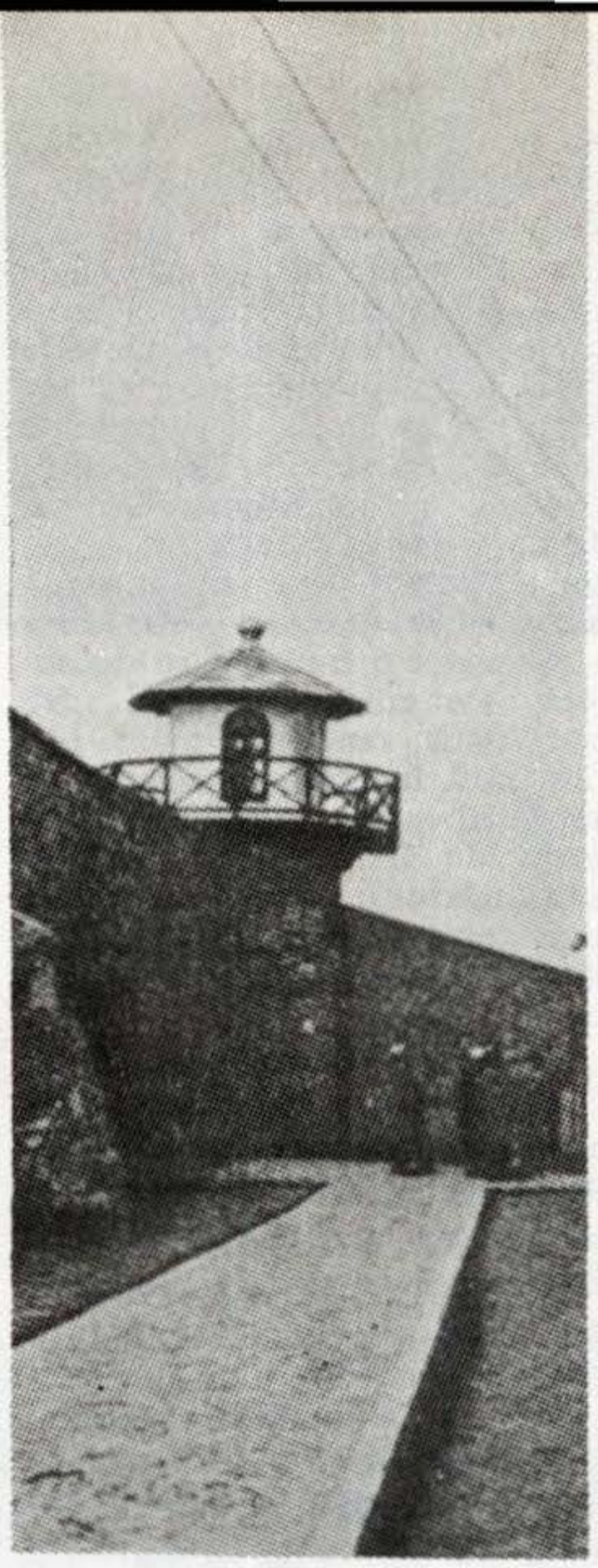

În curtea dominată de foișoarele de pază

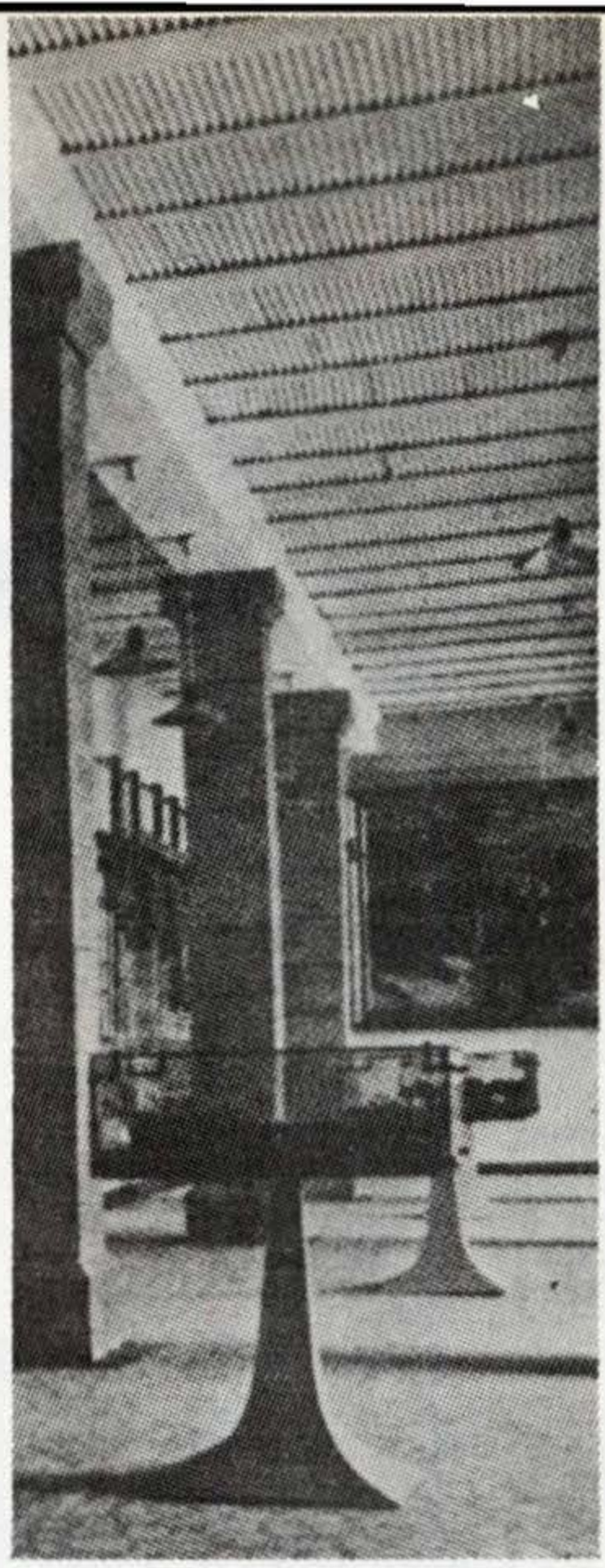

Muzeul de azi — mărturie a luptelor și jertfei eroice a comuniștilor

instruire, pentru lupta împotriva regimului de teroare introdus aici. Pe bună dreptate se poate spune că închisoarea a constituit o adevărată universitate muncitorească*, o tribună a luptei neabătute pentru idealurile democrației și socialismului. În același timp, cei închiși comunicau în permanență cu comuniștii aflați în afară, întrebuințînd în acest scop mijloace dintre cele mai ingenioase.

Lupta comuniștilor din închisoare avea rezonanțe adînci în afara zidurilor sale. Din toate colțurile țării se strîngeau ajutoare pentru cei întemnițați: masele muncitoare din Cîmpina, Ploiești, București și din alte centre organizau, uneori chiar sub zidurile Doftanei, adunări și demonstrații împotriva regimului inuman din închisoare, pentru amnistia deținuților politici.

Deși atît de solidă în aparență, șubrezenia construcției s-a vădit încă de la cutremurul din 22 octombrie 1940, cînd în ziduri au apărut fisuri. Protestul deținuților politici n-a fost însă luat în seamă de autorități. O anchetă superficială și o rezoluție cinică, care „confirma" că închisoarea poate rezista mulți ani — au constituit răspunsul la cererile justificate, de evacuare a deținuților. În noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940, în urma puternicului cutremur, zidurile Doftanei s-au prăbușit. Sub ruine și-au pierdut atunci viața, activiști de frunte ai P.C.R.: Ilie Pintilie, Gheorghe Paloș, Ianoș Herbak, Ion Galuzinschi, Vasile Pop, Andrei Prot, Petre Martiniuc, Emanoil Biederman, Șmil Marcovici, Gofman Meer, Alexandru Niconov, Itso Salamander, Aftenie Ciobotaru, Ion Rebac, Șaia Cleiman, Vasile Melihov, Grigore Zambori.

În 1949, Doftana a fost reconstruită și transformată în muzeu, mărturie peste vremuri a luptei și jertfei comuniștilor, antifasciștilor, patrioților care au militat pentru apărarea demnității umane, pentru eliberarea socială și națională. În cei 25 ani de la înființarea Muzeului Doftana aproape 9 milioane de oameni din toate colțurile țării — muncitori, țărani, intelectuali, tineri — și numeroși vizitatori de peste hotare au adus un vibrant omagiu memoriei celor mai buni fii ai poporului român care, prin jertfa lor, au contribuit la făurirea României socialiste, la înfăptuirea obiectivelor însuflețitoare stabilite de Partidul Comunist Român pentru ridicarea patriei pe culmi tot mai înalte ale civilizației, ale socialismului și comunismului.

* Vezi **Magazin istoric, nr. 7-8/1967.**

„BROŞURI PENTRU PROPAGANDĂ REVOLUŢIONARĂ“

Ziarul conservator **Ţara,** în numărul său din 12 noiembrie 1904, publica o ştire cu următorul titlu senzaţional: **Un document de o gravitate excepţională. Un avocat al comunei Galaţi, agentul unei societăţi nihiliste ruseşti** şi prezenta un facsimil, din care reieşea că din Geneva („Rue de l'Ecole de médecine“) se expediau broşuri către Constantin Buzdugan (str. Numa Pompiliu nr. 8, Galaţi — România). În articol se arăta că „broşurile erau expediate pînă la [comuna] Oancea şi dincolo peste Prut la Cahul“; Buzdugan, împreună cu alţii „serveau de multă vreme societăţile revoluţionare secrete din Rusia“.

Campaniei denunţătoare i s-a alăturat şi ziarul **Conservatorul,** relatînd într-un articol din 14 noiembrie intitulat **Ce face guvernul?,** că „un funcţionar al statului, anume d. Buzdugan din Galaţi, stă în relaţiune văzută şi strînsă cu un comitet nihilist din Rusia“; el trimitea acestui comitet „broşuri pentru propagandă revoluţionară“. **Conservatorul** ţinea să atragă atenţia guvernului român că această activitate era dăunătoare ţării, deoarece „guvernul rusesc se găseşte angajat într-o luptă crîncenă cu partidul revoluţionar dinăuntru...“. Un ziar local, **Galaţi,** în numărul din 23 noiembrie se lăuda: „Mai întîi **Ţara** şi apoi noi am denunţat [...] fapta d-lui C.Z. Buzdugan, avocat al comunei Galaţi, de a fi servit ca mijlocitor între comitetul revoluţionar din Geneva şi comitetele revoluţionare ruse şi de a fi introdus în diferite rînduri în Rusia broşuri şi manifeste revoluţionare“. Într-un alt articol, aceeaşi publicaţie arăta că între activitatea lui Buzdugan în mijlocul muncitorilor locali şi rolul său de intermediar în transportarea materialelor revoluţionare în mod ilegal în Rusia era o strînsă legătură.

De altminteri, la începutul anului 1904, reprezentantul diplomatic al Rusiei în România făcuse o întîmpinare guvernului român în legătură cu tranzitul literaturii revoluţionare spre Rusia ţaristă. Primul ministru, D.A. Sturdza, l-a asigurat că va lua toate măsurile pentru împiedicarea acestei activităţi. Şi s-a ţinut de cuvînt, prin intensificarea măsurilor represive.

Azi, după 70 ani de la evenimente, putem veni cu cîteva documente spre a ilustra concret contribuţia lui C.Z. Buzdugan în efectuarea tranzitului literaturii revoluţionare spre Rusia. Profesorul Ilie Haşeganu din Braşov, ginerele lui C.Z. Buzdugan, a donat Muzeului de Istorie din Galaţi, cu prilejul împlinirii centenarului naşterii socrului său, biblioteca militantului socialist român din veacul trecut. Printre cărţi se află şi un număr de broşuri în limba rusă. De cîte ori primea de la Geneva un transport de literatură revoluţionară rusă, Buzdugan îşi oprea cîte un exemplar, probabil pentru a dovedi tovarăşilor săi că şi-a îndeplinit misiunea.

Iată cîteva titluri semnificative de coperţi ale unor astfel de broşuri: **Materiale pentru caracterizarea situaţiei presei ruseşti,** partea I 1898 şi partea II 1898; Fr. Engels: **Dezvoltarea socialismului ştiinţific,** în traducerea lui Vera Zasulici (1892); Fr. Engels: **Ludwig Feuerbach,** în traducerea lui G. Plehanov (1892); S. Stepneac: **Căsuţa de pe Volga** (1896); **În amintirea lui P.A. Lavrov** (1900); **Foaia cauzei muncitoreşti,** nr 2, din august 1900; **Tezele fundamentale ale Programului de la Gotha — expuse de Karl Kautsky** (1894); K. Marx, Fr. Engels: **Manifestul Partidului Comunist,** în traducerea lui G. Plehanov (1900); Edmondo de Amicis: **Studenţii şi problema socială** (1902); **Vremuri de odinioară — culegere istorico-revoluţionară** (1903).

M. GUZIEC,
Ion FELEA

Constantin Z. Buzdugan s-a născut la 1 iulie 1870, în comuna Coasta Lupii, fostul judeţ Tecuci şi a urmat cursul primar şi secundar la Galaţi. Cunoscînd din tinereţe lupta aprigă a muncitorilor din porturile dunărene pentru o viaţă mai bună, el a devenit socialist. Şi-a luat licenţa în drept la facultatea din Bucureşti.

Avea numai 22 ani cînd ziarul Munca *din 8 martie 1892, anunţa că noul comitet executiv al Clubului socialist din Bucureşti l-a ales „tot pe tovarăşul Buzdugan ca secretar de redacţie la* Munca“. *Lucra sîrguincios la bucătăria gazetei — cum se spune în limbaj jurnalistic — dar şi scria: în paginile gazetei se întîlnesc articole şi poezii semnate Buzdugan sau C.Z.B.*

În perioada creării Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893), s-a situat alături de intelectualii socialişti Ionescu Raicu-Rion, dr. Ştefan Stîncă, Anton Bacalbaşa, aducînd o contribuţie la înfiinţarea partidului. La Congresul III (1895) a fost ales secretar al Consiliului General. A scris articole şi poezii şi pentru Lumea nouă, Lumea nouă literară şi ştiinţifică. *A colaborat de asemenea la* Convorbiri literare, Ramuri, Dunărea de Jos *şi la ziarul local din Galaţi,* Votul universal. *A tradus* Divina comedie *şi tot lui îi aparţine şi o traducere a imnului proletariatului,* Internaţionala*.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1974.

90 ANI DE LA NAȘTERE

DR. PETRU GROZA
UN MARE IUBITOR AL ISTORIEI

Conf. univ. dr. GH. I. IONIȚĂ

Personalitate marcantă a vieții politice românești din acest secol, care și-a împletit cu dăruire și înțelegere, în momente decisive ale istoriei patriei, destinul personal cu cel al țării, pe care a slujit-o cu un profund devotament, dr. Petru Groza a dăruit atît contemporanilor săi cît și generațiilor ce i-au urmat o serie de judecăți de valoare în legătură cu nevoia continuă de istorie a poporului român. Concepția despre istorie a dr. Petru Groza — el însuși făuritor de istorie prin întreaga-i activitate prodigioasă — s-a constituit încă din anii tinereții și s-a dezvoltat de-a lungul întregii sale vieți. Judecățile sale de valoare începeau și se sprijineau întotdeauna pe fundamente sigure, căci putea să spună tuturor, cu justificată mîndrie, că „Generația mea a trăit diferite epoci și a văzut mari cotituri în drumul istoriei neamului nostru".

„Trunchiul cel sănătos al poporului va rămîne în veci în viață"

Dr. Petru Groza avea o profundă admirație față de lupta dusă de masele populare pentru apărarea independenței gliei strămoșești și nu scăpa nici un prilej fără a evoca această luptă. „În vremurile străbunilor noștri daci, Burebista și Decebal s-au luptat mereu pe aceste meleaguri, au dus lupte crîncene pentru libertatea poporului lor. Cît de mare era cultul lor pentru această libertate o dovedește tragedia lui Decebal: a preferat acest rege al dacilor, cu tot statul lui major, să moară decît să intre în robia legiunilor lui Traian". Evocînd alte multe pagini ale luptei pentru independență, marele om politic conchidea „Nu discut vechimea noastră pe aceste plaiuri cu nimeni în Europa și în afară de Europa, pentru că nimeni n-are nici un drept să discute faptul acesta cu mine și cu atît mai puțin alții care au venit ulterior pe aceste meleaguri. Noi simțim fiecare, cu toate fibrele sufletului nostru, dreptul nostru de a trăi pe acest pămînt ca popor. Afișăm mereu această vechime a noastră cu toată tradiția noastră de luptă, de care vorbeam".

Deseori vorbea despre istoria glorioasă a pămînturilor românești de dincolo de Carpați, aducînd celor de dincoace de munți salutul transilvănenilor. „Salutul pe care vi-l aduc vine sau răsare de mult din munții și văile unde poporul român își trăiește traiul de atîtea veacuri — spunea el într-o împrejurare. De dincolo de Carpați s-a făcut de multe ori istoria poporului român [...] Începînd de la revoluția țăranilor de pe Dealul Bobîlnei, mergînd la revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan și la cea a lui Avram Iancu, totdeauna s-au scris pe aceste meleaguri paginile de sînge ale poporului de țărani și muncitori. De aceea nu e de mirare că de acolo vă aduc și eu salutul poporului".

„Sînt și eu dac de pe pămîntul Ardealului — mărturisea dr. Petru Groza — îmi iubesc țara și sînt atașat de acest pămînt strămoșesc în care stau îngropate mărturii istorice ale tradiției noastre"

În memorabilul 1 decembrie 1918 a încercat o puternică emoție. Amintindu-și peste ani de acest moment, declara cu mare satisfacție că atunci „ni s-a împlinit visul. Țara s-a întregit și toți românii am ajuns la un loc. A fost un extaz de bucurie". Valoarea acestor reflecții este cu atît mai mare cu cît dr. Petru Groza s-a numărat printre participanții direcți la înfăptuirea marelui act de la Alba Iulia, în calitate de delegat și de tribun al marii adunări istorice.

În discursurile sale politice există numeroase pagini care rememorează cu o mare forță

de sugestie momente din luptele seculare ale țărănimii. „Un val de nădejde a ridicat din străfunduri de amărăciuni revoluția lui Tudor Vladimirescu și a pandurilor săi. A fost ca o strălucire de flacără în beznă; plugărimea s-a răscolit în avînt năpraznic pînă în ceasul cînd capul lui Tudor a căzut în pulbere sub iataganul urii și al trădării". Într-o altă împrejurare se referea la viforosul an 1907 în care „Răscoala a fost înecată în moarte; 11 000 de țărani și-au vărsat sîngele în uriașa cupă a jertfei pentru pămînt și libertate [...] Așadar 11 000 de trupuri omenești într-o singură răscoală au fost culcate la pămînt pentru că au cutezat să ridice steagul dreptății lor, pentru că au avut curajul să ceară ceea ce era dreptul lor — după toate drepturile omenești — să-și revendice pămîntul pe care-l munceau".

Voința maselor muncitoare de a răsturna exploatarea capitalisto-moșierească și a face să răsară o viață nouă pentru cei mulți, prea nedreptățiți și năpăstuiți sub toate regimurile bazate pe asuprirea omului de către om, a fost nu odată reliefată în cuvîntările sale. Pornea în judecățile pe care le formula în această privință de la premisa că „apa trece și pietrele rămîn. Noi trăim de veacuri pe aceste plaiuri, veacurile ne vor găsi tot aici", pe cînd burghezilor și moșierilor „care au pus la cale insultele de azi, peste scurt timp vînturile le vor umfla paltoanele, ducîndu-i de aici".

Încrederea neclintită în lupta comuniștilor

Adversar declarat al mișcării fasciste, a înfierat cu demnitate propaganda legionară, atacurile acesteia la adresa culturii umane, agitațiile revanșarde și revizioniste ale fascismului internațional. „Noi vrem să ne facem datoria față de popor, față de cultura umană — spunea el la o adunare antifascistă în decembrie 1935. Frontul popular este frontul unic al stîngii. El vrea să înfrîngă definitiv dictatura profitorilor, fascismul. Noi nu vrem să vedem țara în flăcări, noi nu vrem să vedem civilizația în flăcări. Programul nostru va prinde aripi".

Amintindu-și de tragedia trăită de poporul român la 30 august 1940, cît și în anii următori, dr. Petru Groza spunea: „Am trăit zilele de prăbușire din 1940, ale Dictatului de la Viena; am părăsit granițele Ardealului; am supraviețuit și epocii de dictatură fascistă și hitleristă, cu toate împilările, umilințele și temnițele ei, cu războiul purtat și toate ororile lui. Am văzut și prăbușirea acestei dictaturi și am trăit și cotitura nouă a nașterii tinerei noastre democrații și a intrării noastre în concertul popoarelor iubitoare de pace".

După memorabilul act din August 1944, dr. Petru Groza exprima cu optimism speranța „că adevărata istorie se va restabili acum de generația nouă, care va lua sub microscop cercetarea acestui trecut al nostru".

Rămîn de neuitat precizările pe care le făcea în cadrul unui interviu dat ziarului **Ardealul,** din 2 februarie 1945, cu o lună înainte de a deveni premierul primului guvern democrat-popular din istoria României: „Nu sînt un erou al vremurilor noi și n-am decît un singur merit, acela de a fi dezlegat sensul politic al îndatoririlor mele, ceea ce a determinat alinierea mea în rîndurile mișcării populare, care se manifestă astăzi în toată omenirea și își face auzit cuvîntul și în țara noastră".

Încrederea lui desăvîrșită în lupta partidului comunist, căruia i-a fost un mare și credincios tovarăș și prieten, izvora din aceea că „Partidul Comunist și-a păstrat rolul de inițiativă în momentele cele

mai grele, ocupînd acum rolul pe care îl merită. El a ajuns în această situație mulțumită faptului că, prin linia lui politică, prin ideologia lui, prin concepția lui asupra lucrurilor, el se afla într-adevăr pe linia procesului de dezvoltare a societății, de la care nu s-a abătut nici o clipă".

În aceste cuvinte trebuie văzut omagiul unui om politic experimentat, al unui profund cunoscător al partidelor și vieții politice românești din acest secol, a cărui atașare la politica partidului clasei muncitoare a constituit un act lucid, săvîrșit în urma unei deliberări și, de aceea, cu atît mai sincer și emoționant.

Problemelor legate de necesitatea întăririi alianței muncitorești-țărănești, dr. Petru Groza le-a acordat tot timpul o atenție deosebită, considerîndu-le esențiale pentru consolidarea triumfului din August 1944. „Cu cît mai puternică va fi muncitorimea din fabrici și uzine — spunea el la Congresul de unificare a partidului din 21-23 februarie 1948 — cu atît mai puternică va fi muncitorimea de pe ogoare; cu cît mai puternic va fi proletariatul, cu atît mai puternică va fi democrația, cu atît mai respectate vor fi suveranitatea și independența națională a României.

Căci numai unirea clasei muncitoare și a tuturor celor ce muncesc consolidează puterea poporului și numai astfel vor fi apărate cu succes suveranitatea și independența națională împotriva atacurilor imperialiștilor. Numai astfel țara noastră va putea cu adevărat fi un factor activ în lagărul antiimperialist și democratic.

Numai astfel va putea contribui la apărarea păcii generale și a securității popoarelor".

Cel care în tinerețe spusese că „ultimul meu rege a fost Decebal, după moartea lui am devenit republican", a avut fericirea de a contribui în modul cel mai direct la instaurarea Republicii în România (știut fiind că împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej a fost acela care i-a cerut regelui Mihai I să abdice), act săvîrșit în chip pașnic, ca o încununare firească a etapei revoluționare de pînă atunci.

Un sentiment de puternică emoție încerca dr. Petru Groza ori de cîte ori vorbea despre eroii clasei muncitoare, care

Dr. Petru Groza și Mihail Sadoveanu

și-au găsit sfîrșitul tragic în anii grei ai exploatării capitalisto-moșierești. „Coborînd în conștiința noastră pe acest loc consfințit de martirajul celor căzuți aici, vom constata că norocul nostru de a fi martori și participanți la lupta și munca de eliberare și de realizare a suveranității poporului nostru implică și o mare obligație pentru noi toți: să nu uităm prețul de sînge, jertfă și eroism pe care l-am dat pentru cauza păcii, libertății și justiției sociale — sublinia el la 19 noiembrie 1948 în cadrul adunării de la Doftana, consacrată comemorării morții luptătorilor comuniști la 9/10 noiembrie 1940; să nu uităm că sarcinile prezentului și pregătirea viitorului impun o luptă continuă, căci este în natura lucrurilor, cum spunea un gînditor, ca din produsul orișicărui succes să se nască întotdeauna ceva care să facă necesară o luptă și mai mare.

Conștienți deci de îndatorirea noastră de a continua lupta, înnoim în fața osemintelor eroilor clasei muncitoare angajamentul nostru de a rămîne credincioși cauzei în slujba căreia ei au adus jertfa supremă".

În cadrul unui miting de masă afirma: „Carul mare al istoriei merge înainte. Și noi trebuie să știm pe ce drum merge el. Noi vrem numai să mergem cu vremurile, să facem o Românie în care toți cetățenii acestei țări, fără deosebire de naționalitate sau religie, să se simtă la ei acasă. Țara noastră să fie o mamă bună a tuturor cetățenilor ei". Iar cu alt prilej lansa apelul: „Să facem ca această țară să se bucure de toate libertățile, să facem ca în această țară să stăpînească respectul muncii și ordinea pusă în slujba poporului".

Altădată, adresîndu-se unei mărețe adunări populare dr. Petru Groza spunea: „Noi vrem ca prin această muncă a noastră să creăm o Românie independentă, o Românie care să umble pe picioarele sale proprii. Și această Românie se va realiza".

Respectul nedesmințit față de adevăr

În spiritul spuselor geniale ale lui Nicolae Bălcescu, conform cărora „istoria este cea dintîi

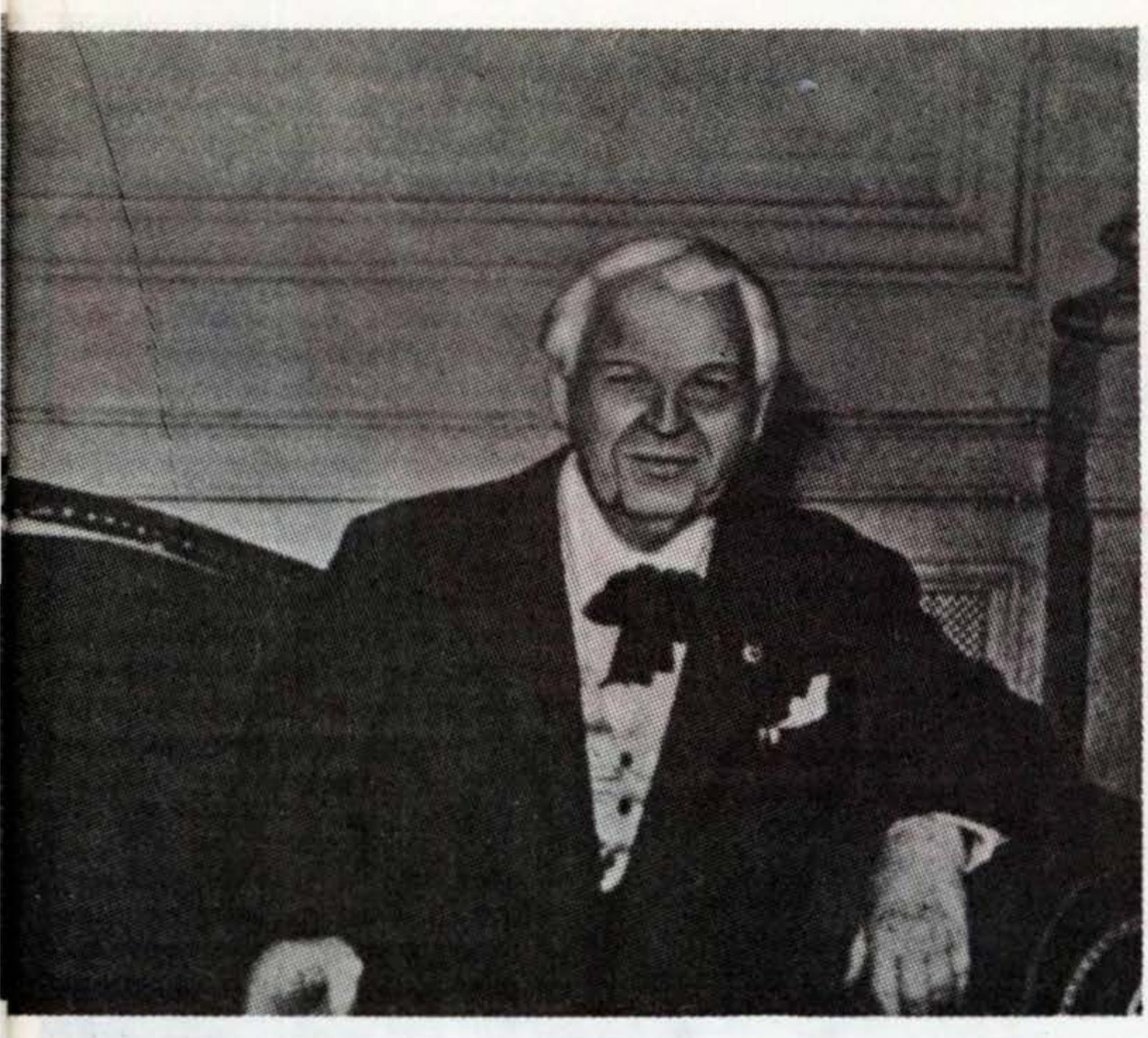

carte a unei naţii. Într-însa ea îşi vede trecutul, prezentul şi viitorul", dr. Petru Groza se dovedea un convins protagonist al concepţiei continuităţii desfăşurărilor istorice. „O documentare serioasă asupra acestei continuităţi de luptă — nota el — este datoria elementară a istoriografilor, legînd organic prezentul de trecut şi întărind astfel pentru viitor linia tradiţiei de luptă".

Pentru valorificarea complexă a „gloriei trecutului" dr. Petru Groza desfăşura o constantă şi neobosită activitate, înfrîngînd uneori inerţii şi neînţelegeri, luînd măsuri sau participînd în chip direct la înfăptuirea ei. În acest sens, nu scăpa nici un prilej fără să-şi spună părerea în legătură cu scrierile de istorie publicate în anii săi. Observaţiile făcute de strălucitul om de stat în legătură cu proiectul unei istorii a Partidului Comunist Român al cărui text îl nemulţumise, sînt grăitoare în acest sens: „Istoria P.C.R. se scrie şi se va scrie de către **istorici competenţi** ai partidului. Dar aceiaşi istorici, oricît de competenţi, nu se pot izola şi refuza aportul istoricilor şi oamenilor care cunosc direct faptele". Era, deci, de părere că pentru munca istoricului contemporaneităţii noastre de un real interes şi folos puteau fi relatările unor martori oculari la evenimentele evocate, relatări care, în mod obligatoriu, trebuiau coroborate cu sursele arhivistice autentice, documente scrise ale vremii. Numai în acest fel, specifica el, „istoricii cu înaltă pregătire pot fi utilizaţi pentru a nu se săvîrşi greşeli fundamentale, care ar avea repercusiuni incalculabile nu numai sub aspect de istoriografie, dar şi politic, atingînd sentimentul de pietate faţă de luptătorii care au căzut în aceste lupte şi mîndria maselor care au luptat".

Dr. Petru Groza se ridica întotdeauna împotriva erorilor de orice fel, strecurate în scrierea şi difuzarea cunoştinţelor de istorie. „Ştim că istoria nu tolerează pe durată să-i fie puse în sarcină nepotriviri, pe care le pedepseşte, deci vigilenţa în scrierea istoriei contemporane — care nu este sarcină uşoară — trebuie mărită" — declara el în legătură cu studiul istoriei contemporane, judecata-i dreaptă fiind în egală măsură valabilă pentru oricare epocă istorică.

„Istoria nu poate fi falsificată — spunea el în martie 1957, adresîndu-se unui grup de participanţi la marea răscoală ţărănească din 1907. Dv. sînteţi nu numai amintirea vie a celor petrecute, dar şi mărturii autentice ale evenimentelor din 1907, ca şi ale celor întîmplate de atunci încoace [...] Avem mereu, noi, cei mai vîrstnici, imaginea vie a întregii epopei a luptei conduse de partidul clasei muncitoare pentru dreptate socială şi o viaţă mai bună".

Concepţia despre istorie a dr. Petru Groza era extrem de largă şi de realistă; el şi-a expus-o în cele mai diverse ocazii, fie în scris, fie prin cuvîntul rostit la adunări şi mitinguri populare sau în şedinţe de lucru ale guvernului, în conferinţe publice. „Istoria zbuciumată de veacuri a omenirii a cunoscut şi va cunoaşte şi de acum înainte mari cotituri în viaţa popoarelor care determină pentru un timp îndelungat noi şi noi drumuri spre veşnicul şi supremul ţel: viaţa paşnică şi fericită. Aceste cotituri sînt şi ele determinate de anumite legi obiective, de veşnică valoare, ale dezvoltării societăţii omeneşti".

Legîndu-şi numele pentru totdeauna de evenimentele epocale prin care a trecut ţara noastră în acest secol, contribuind la edificarea României contemporane, la întărirea independenţei şi prestigiului ei în lume, la ridicarea pe o treaptă mai înaltă a ştiinţei şi culturii patriei, a vieţii acestui popor, dr. Petru Groza rămîne o pildă mereu vie de patriotism şi devotament, de neobosită energie pentru o cauză înaltă — cauza construirii unei societăţi noi, socialiste, pe pămîntul străbun.

„...LA ROVINE ÎN CÎMPII...“

SERGIU IOSIPESCU

Istoria militară a poporului român, succesiune de întocmiri şi fapte menite să asigure existenţa statală şi continuitatea vieţuirii pe aceste meleaguri, atrage în permanenţă pe cercetătorul preocupat să reconstituie trecutul aşa cum a fost. O activitate deseori anevoioasă, dat fiind că, pe alocuri, şirul informaţiilor pe care le avem despre vremuri de demult se rupe. În decursul veacurilor, apele şi-au preschimbat albiile, dealurile şi cîmpiile şi-au modificat înfăţişarea, pădurile au dispărut şi au invadat alte locuri, aşezările oamenilor s-au deplasat şi risipit, drumurile şi-au croit făgaşuri noi, altele s-au şters. Nu este uşor, deci, de a reda astăzi, în toate detaliile, locul şi clipa în care s-a desfăşurat un crîmpei de viaţă omenească. Este cazul atîtor localităţi, a căror urmă s-a pierdut şi e atît de greu de regăsit azi. Vicina — despre care Magazin istoric **a publicat un articol în numărul precedent — este una din acestea; Rovine — căreia îi sînt consacrate rîndurile ce urmează — e o alta.**

Domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418)* prezintă unele perioade de penurie sau absenţă a informaţiei, peste care istoricii s-au străduit a edifica eşafodajul migălos al ipotezelor. Campania sultanului otoman, Baiazid I Ildîrîm (1389-1402), întreprinsă în octombrie 1394 în Muntenia, cea mai grea încercare a trăiniciei domniei de sine stătătoare, a rămas pînă astăzi—în ceea ce ţine de cunoaşterea amănunţită a faptelor — sub semnul ipotezei. Marii noştri istorici medievişti, convinşi de însemnătatea desluşirii acestui moment şi-au exprimat pe rînd punctul de vedere în ceea ce priveşte locul confruntării decisive.

Astfel, A.D. Xenopol în a sa **Istoria românilor din Dacia traiană,** vol III, a reprodus din cronica internă atribuită lui Constantin Căpitanul, tipărită în **Magazin istoric pentru Dacia** (vol. I, 1845), afirmaţia după care lupta a avut loc „la Rovine pe apa Ialomiţei“, iar din **Cronica**

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1967 şi 1/1973.

serbica despotae Georgii, a extras știrea potrivit căreia **movit Baiazit contra Mircsam et debellavit eum ad Rovinam** („a pornit Baiazid contra lui Mircea și s-a bătut cu el la Rovine").

Dimitre Onciul în studiile **Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui** (1901-1903) și **Mircea cel Bătrîn. Cuvîntare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui** (1918) a indicat locul bătăliei de la Rovine lîngă Craiova, urmînd pe analiștii medievali Mauro Orbini — **Il regno degli Slavi** (Pesaro, 1601) — și Giaccomo Luccari — **Copioso ristretto degli annali di Ragusa** (Venezia, 1605) — autori care cunoșteau analele sîrbești. Cum însă cronicarul german Leunclavius în **Historia musulmana,** apărută la Frankfurt în 1591, scrisese despre o bătălie **in loco quem Turcitam Arcas, quam Artzes nominant** („în locul pe care turcii îl numesc Arcas sau Artzes"), Onciul s-a văzut nevoit să admită, în aceeași campanie, **două bătălii** ale lui Mircea cel Bătrîn cu turcii, una victorioasă la Rovine, lîngă Craiova, alta, o înfrîngere, la Argeș.

Părerea a fost admisă aproape fără rezerve de Constantin C. Giurescu în **Istoria românilor,** publicată în 1935, dar nu și de Nicolae Iorga, care în **Istoria românilor,** vol. III, după localizarea Rovinelor „în margenea Craiovei" nu mai pomenește o a doua luptă la Argeș.

În 1944 a apărut prima monografie închinată domniei lui Mircea cel Bătrîn, lucrare datorată profesorului P.P. Panaitescu. Regretatul istoric, după ce stabilea — potrivit afirmațiilor cronicarilor Leunclavius, Nesri, Orudj — că oastea lui Baiazid a trecut Dunărea pe la Nicopole, arăta că lupta s-a dat „undeva pe drumul care merge de la Nicopole spre Argeș [...] mai aproape de această din urmă localitate, loc numit «la rovine», adică la șanțuri". O explicație a denumirii încercase și Onciul, în amintitul său studiu despre Mircea cel Bătrîn, într-o notă de subsol; pentru el, rovină însemna văgăună mlăștinoasă. Revenind la monografia lui P.P. Panaitescu, este de remarcat faptul că, obligat de știrile culese din Leunclavius și Nesri, istoricul român a acceptat și o a doua luptă, chiar la Curtea de Argeș. Tratatul **Istoria României,** vol. II, apărut în 1962, a preluat cu unele modificări, aceste concluzii, conchizînd pentru o singură luptă, o victorie a lui Mircea cel Bătrîn la Rovine, pe Argeș „nu departe de cetatea de scaun a țării".

Recent, Constantin C. Giurescu în articolul **Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina*,** pe baza unui document otoman din sec. XV relevat de istoricul turc H. Inalcik, a arătat că Baiazid a pătruns în Muntenia venind **din Banat** pe la Severin. Acest fapt, corelat cu scrierile cronicarilor Giaccomo Luccari și Mauro Orbini, ar confirma, după C. C. Giurescu, ipoteza localizării luptei lîngă Craiova.

În concluzie, se poate spune că pozițiile luate de istorici în ceea ce privește lupta dintre oastea muntenească și cea a lui Baiazid sînt variate și contradictorii, ipoteza localizării Rovinelor lîngă Craiova fiind cel mai adesea îmbrățișată.

„În munții cei greu de pătruns"

Utilă din multiple considerente, o nouă cercetare a izvoarelor se impune și ea ar trebui, credem, să înceapă prin analiza mărturiilor participanților la luptă: turci, sîrbi, români.

Cronicile turcești care trebuie luate în considerație datează din sec. XV. Cronicarul Enveri, în a sa **Düsturname** („Cartea vizirului"), terminată în 1465, menționează, referindu-se la expediția lui Baiazid: „sultanul, adunînd oaste, a plecat în Țara Românească; în apropiere de Argeș (Arkîș) s-a dat o luptă crîncenă". Ca un element de localizare în plus cronicarul turc amintește prezența în apropiere a unui rîu, Argeșul — în care au fost aruncate leșurile musulmanilor căzuți în bătălie — rîu despre care vorbește însă fără a-l numi și cronicarul Orudj Bin Adil în **Tevarih-i al-i Osman** („Cronicile dinastiei otomane"). Acesta din urmă indică și locul pe unde sultanul a trecut Dunărea înapoi în imperiu: Nicopole. El coincide, conform cronicarului Mehmed Nesri, cu punctul pe unde sultanul a intrat în Muntenia. Același Nesri redă și evenimentele premergătoare confruntării decisive, cînd ostașii turci „pîrjolind și devastînd, se săturaseră de prăzi [...] la locul numit Argeș (Arkaș) a venit Mircea".

Ceva mai tîrziu, Idris Bitlisi a descris bătălia în lucrarea sa intitulată **Heșt Behișt** („Cele opt paradisuri"), cu un plus de amănunte. Astfel, el scria că „Mircea, încrezîndu-se în munții cei tari și greu de pătruns, se pregătise [...] și se întărise în acel loc muntos și primejdios"; puțin mai jos, cronicarul amintea din nou „munții pe care se bizuiau acei rebeli...". Cea mai importantă și mai amănunțită istorie a Imperiului otoman, redactată în sec. XVI, opera lui Mehmed Saadeddin, reține și ea faptul că domnul muntean s-a așezat în calea oștii islamice „avînd în spate un munte".

Așadar, reunind știrile cronicarilor turci din sec. XV privitoare la bătălia decisivă turco-muntean ă, se poate afirma că ea s-a desfășurat într-un loc muntos, greu accesibil și, în plus, întărit artificial, nu departe de un rîu, numit Argeș, în apropiere sau chiar într-un loc, numit tot Argeș. Unul dintre cei mai buni turcologi contemporani, Franz Babinger, s-a socotit îndreptățit ca, pe baza acestor date, să întregească toponimicul, obținînd Curtea de Argeș **au lieu de l'obscur et inidentifiable Rovine** („în locul acelui obscur și de neidentificat Rovine").

Letopisețele sîrbești, letopisețe „tinere", redactate către 1460 pe baza unor informații mai vechi, înregistrînd faptele lui Ștefan Lazarevici al Serbiei, Constantin Dejanovici, cneaz de Velbujd și Marco Cralevici din Prilep, amintesc, asemeni cîntecelor populare sîrbești, de lupta de la Rovine. Cronicile acestea, cunoscute lui Orbini și Luccari, au permis — așa cum a arătat P.P. Panaitescu — apariția unei localizări a bătăliei în preajma Craiovei, prin legătura dintre numele lui Marco Cralevici și denumirea așezării.

O altă grupă de izvoare — pentru a le epuiza pe cele externe — sînt cele bizantine. Cronicarul Laonic Chalcocondil, în relatarea pe care o face campa-

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 1 și 10/1971.

niei lui Baiazid în Muntenia, descrie un clasic război de hărțuială desfășurat în regiuni păduroase. Mircea adăpostise populația neluptătoare, femei și copii, în munții Brașovului, iar el, cu oastea țării, urmărea pe otomani, atacînd unități răzlețite după pradă sau furaj. „Și ținîndu-se pe urma lui [a lui Baiazid] săvîrșea isprăvi vrednice de amintit". Rezultatul a fost retragerea oștirii invadatoare, care, pentru a putea trece Dunărea înapoi, în imperiu, a fost silită să-și întocmească mai întîi o tabără pe malul muntean al fluviului. Acest din urmă amănunt îi va fi sugerat lui P.P. Panaitescu ademenitoarea explicație a rovinelor prin „la șanțuri".

În sfîrșit cronicile interne, cărora li s-a contestat valoarea informativă, înfățișează totuși unele aspecte demne de a fi reținute. Astfel, **Letopisețul cantacuzinesc,** relatînd domnia lui Mircea cel Bătrîn și lupta cu Baiazid, menționează: „făcu-tu-s-au acel război pre apa Ialomiții", iar într-o interpolare se precizează că „și la Craiova au mai avut și alt război tot cu acest sultan". Radu Popescu vornicul în redactarea cronicii sale, culegînd știri de la bizantinul Sfrantzes, atribuie lui Mircea două succese militare asupra turcilor „unul cătră Nicopoea [Nicopole], altul pă apa Ialomiții". Și dacă **Letopisețul cantacuzinesc** nu știe nimic de Rovine, Radu Popescu vornicul mărturisește astfel contrariul: „Alt istoric scrie că un război ce au avut Mircea Vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinile, nu le spune)". Ce sursă va fi folosit cronicarul? În răspuns par a fi cuprinse o seamă de deslușiri asupra localizării Rovinelor.

Pe urmele meșterului Manole

Dar mai înainte de a ataca această problemă cîteva precizări se impun.

Cronicile turcești nu ne permit, în mod aproape categoric, să admitem mai multe bătălii de amploare în campania sultanului Baiazid contra Munteniei, ci indică o singură încleștare, la Argeș. Dublarea lor pare să-i fi fost impusă lui P.P. Panaitescu fie de necesitatea unei explicații pentru o retragere a lui Mircea în Transilvania după bătălia de la Rovine, fie de nevoia de a argumenta acel „la șanțuri", Rovine, tabără a turcilor înainte de asaltul final al Curții de Argeș. Că turcii și-au construit o tabără în Muntenia, pare cert după informația lui Chalcocondil, dar faptul s-a petrecut abia la sfîrșitul campaniei, cînd aceștia au trecut Dunărea și s-au întors în imperiu. De altfel, autorii tratatului **Istoria României,** vol. II, au renunțat la această variantă. **Drumul urmat de invadatorii ce căutau să lovească inima țării, capitala, a mers de la Nicopole la Argeș și de acolo înapoi.** Documentul

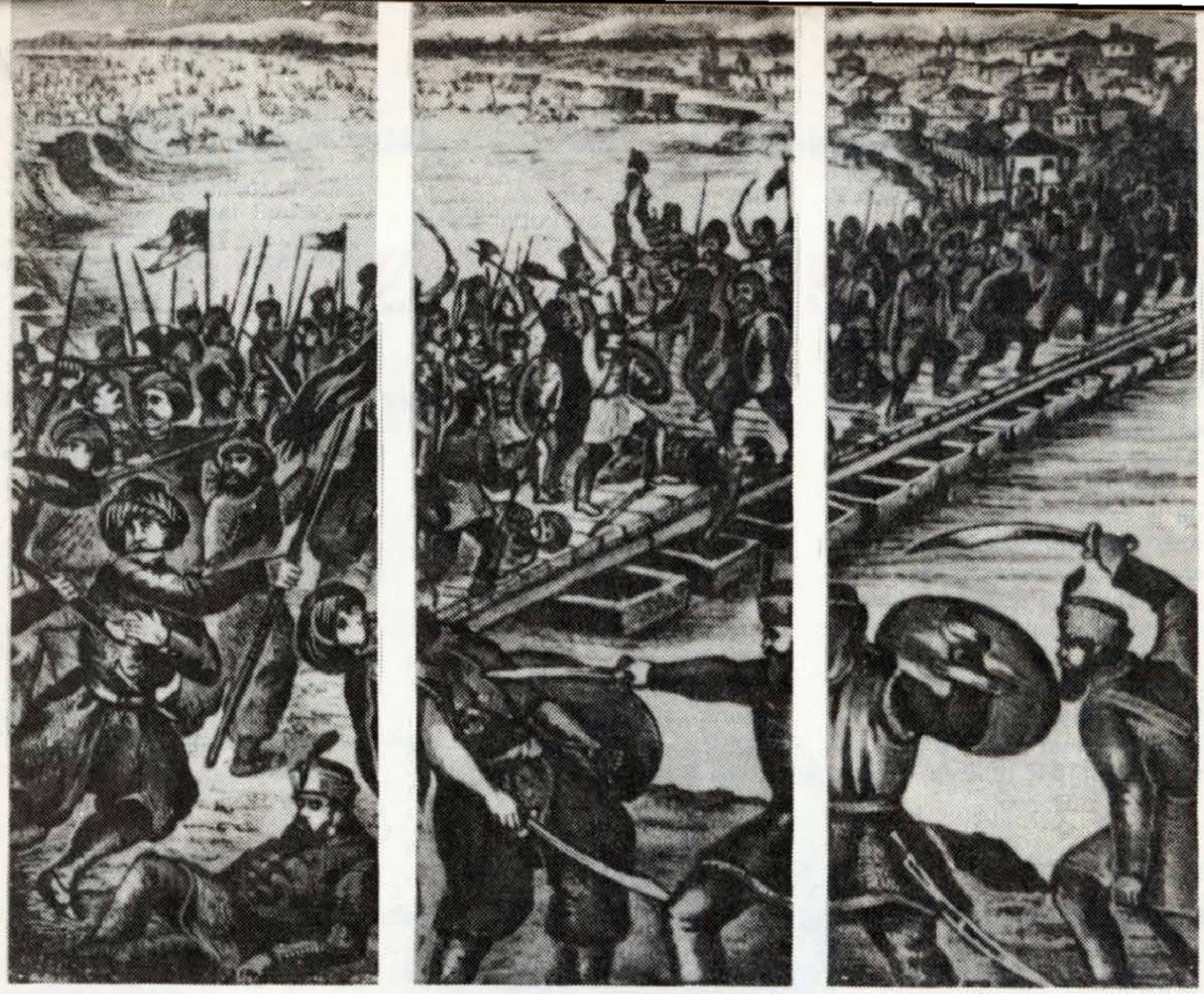

Lupta de la Rovine, după o litografie de D. Pappazoglu, aflată în colecțiile cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. România

prezentat de istoricul turc H. Înalcik în 1958 nu este în măsură să anuleze această informație, măcar și pentru simplul fapt că pătrunderea pe la Severin, prin Oltenia, spre Argeș, sau numai abaterea din drumul Nicopole-Argeș spre Craiova este, sub aspect militar, absolut inexplicabilă.

Dacă admitem că Rovine **nu** este un toponimic, atunci trebuie a i se afla sensul.

Unui călător de la finele veacului XIV, capitala Munteniei trebuie să-i fi apărut ca orice tîrg românesc de început, cu majoritatea caselor din lemn și cîteva biserici din piatră. Poate, caracteristică va fi fost, în acel conglomerat urban, cine știe ce ruină. În limba latină și în limbile romanice, „rovina", „rouina" a însemnat, totdeauna, **ruină.** Și cum, pe acele vremuri, drumurile Munteniei erau împînzite de neobosiți misionari catolici — care, pentru rapoartele lor, foloseau limba latină — vestea bătăliei se va fi dus și în această limbă — lupta de la Argeș, de la **ruină,** de la **rovina.**

Ipoteza lui P.P. Panaitescu (Rovine = la șanțuri) se bazează pe posibilitatea găsirii, în viitor, a unui loc denumit într-o limbă slavă „la șanțuri" și legat într-un chip sau altul de expediția lui Baiazid peste Dunăre. Or, vechile cîntece sîrbești furnizează tocmai acest exemplu, numind locul morții lui Marco Cralevici, **Urvina.** Numai că, de la slavul **rov** (**răv**=șanț, în slava veche) forma pentru „la șanțuri" ar fi **u rovinah** ceea ce nu este cazul cu acest **Urvina.** Trecînd însă peste această nepotrivire, care ar putea fi întîmplătoare, am putea proba ipoteza „la șanțuri" = **rovine** în cazul unui text latinesc. Dar **Cronica serbica despotae Georgii,** traducere latină a unui text probabil slav, înfățișează următoarea formulare: **movit Baiazit contra Mircsam et debellavit eum ad Rovinam** și nu **ad Rovinas,** cum ne-am fi așteptat, în cazul unui nume la plural.

Și totuși, de ce cronica țării, atribuită lui Radu Popescu, prezintă forma plurală **Rovine,** care s-a și răspîndit? Credem că, traducînd un text latin, cronicarul a tradus un locativ (la genitiv: rovinae) cu pluralul, ambele avînd aceeași formă. Părerea ar putea părea hazardată, dacă banul Mihail Cantacuzino în a sa **Genealogie a Cantacuzinilor** n-ar da formularea următoare: „... a venit asupra lui [a lui Mircea cel Bătrîn — **n.n.**] sultan Murat [de fapt, Baiazid] cu care lovindu-se la **satul Rovina** și biruindu-se turcii au fugit peste Dunăre".

Dar, dacă lucrurile stau așa cum le-am presupus în rîndurile de față, dacă numele corect e Rovina, dacă **Rovina** înseamnă **ruină,** și dacă acest presupus loc se afla la Arkaș-Argeș

este firesc să ne întrebăm: ce ruină de la Curtea de Argeș a putut fi luată drept punct de referință pentru localizarea bătăliei?

Cum acea bănuită **ruină** trebuie să fi fost mai impozantă și cu oarecare semnificație, trei monumente ar putea fi vizate: Curtea Domnească cu biserica Sf. Nicolae, biserica Sîn-Nicoară și Mănăstirea Curtea de Argeș.

Primul complex se exclude de la început dintre obiectivele unei posibile identificări, prin statornica prezență a scaunului domniei aici, fapt atestat de documentele emise de toți voievozii, de la Vladislav I -Vlaicu pînă la Mihail I, fiul lui Mircea. Cercetările arheologice mai vechi și mai noi nu îndreptățesc ipoteza vreunei temporare ruinări, la finele sec. XIV.

Sîn-Nicoară — biserică atribuită, de vechi tradiții, catolicilor protejați de soția legendarului Negru Vodă — azi în ruină, era, în acea vreme, mai mult ca sigur, un înfloritor centru al propagandei papale. Aici vor fi venit și de aici vor fi plecat misionarii trimiși de Sfîntul Scaun. Și deși Sîn-Nicoară, cățărată pe muncelul ei și învăluită încă în taina unor nesigure începuturi, atrage prin posibilele ipoteze ce ar identifica-o cu ruina căutată, totuși nu optăm pentru ea.

În schimb, **Mănăstirea de la Curtea de Argeș,** pe care prefacerea din secolul trecut a schimbat-o în foarte mare măsură, ni se pare că întrunește cele mai multe dintre condițiile cerute de o ipotetică localizare. Monument de seamă, cu începuturile legate, probabil, de întemeietorii Munteniei sau chiar de înaintașii lor, e posibil ca vechiul lăcaș, care a precedat ctitoria lui Neagoe Basarab (1512-1521), să fi trecut, la sfîrșitul sec. XIV, printr-o fază de ruinare. Remarcabilă, în acest sens ni se pare o precizare din Balada meșterului Manole: Neagoe vodă căuta „Un zid învechit/ Și neisprăvit,/ De mult părăsit" — cu alte cuvinte, **o ruină...** — pe care l-a înlocuit cu strălucitoarea lui ctitorie. Dealtfel, însuși Nicolae Iorga explica cuvîntul **rovine** prin **ruine.**

Desigur, ne aflăm tot în domeniul ipotezelor, cărora doar o cercetare arheologică le-ar putea da oarecare consistență, transformîndu-le, eventual, în certitudini.

PENTRU O REPUBLICĂ DEMOCRATICĂ ȘI SOCIALĂ

(Urmare din p. 5)

● *Pentru noi socialiștii, care sîntem republicani împotriva regimului monarhic, în general, n-are nici o însemnătate persoana care șade pe tronul României* [...] *Deosebirea dintre un rege și altul e fără însemnătate, e deosebirea dintre un patron și altul* [...], *tot dușman al poporului rămîne.*

Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine,
București, 1906

● *Republica este forma cea mai prielnică pentru dezvoltarea democrației burgheze* [...] *Antidinasticism* [...] *au făcut și toate partidele noastre politice* [...] *care cred cîteodată că forma de republică îi va ridica mai mult pe scara puterii, le va ușura mai mult exploatarea și subjugarea poporului român* [...] *Noi nu vom face nici un sacrificiu pentru introducerea unei republici care nu va fi a noastră. Noi știm că în starea actuală a lucrurilor, sub domnia colegiilor electorale cenzitare de azi, republica nu va însemna nimic pentru democrație și pentru clasele muncitoare.*

România muncitoare, **an VIII, nr. 22, 18 martie, 1912**

● **Pentru republică**

[...] *este de datoria Partidului Social-Democrat:*

să-și afirme în fața principiului monarhic, pe care este întemeiată constituția țării principiul său republican, fiindcă numai sub un regim republican lupta clasei muncitoare se poate desfășura în toată puterea ei;

să afirme că numai poporul întreg, de ambele sexe fără deosebire de religie și naționalitate, poate să hotărască asupra soartei sale și nu un corp restrîns de 100 000 privilegiați. **Numai o constituantă aleasă de întreg poporul poate da României un regim trainic și sănătos.**

Rezoluție adoptată la Congresul III al P.S.D., în România muncitoare, **an X, nr. 40, 13 aprilie, 1914**

● *Partidul socialist din România face apel la toate forțele proletare și socialiste* [...] *pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar care să ducă înainte lupta clasei muncitoare spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă.*

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine.

Declarația Partidului Socialist și a Uniunii Sindicale din România, în Socialismul, **17 februarie, 1919**

Avanpremieră editorială

FLORENŢA RENAŞTERII,

cetate a puterii, bogăţiei şi a frumosului

GIULIANO PROCACCI

„E greu să iubeşti Florenţa medievală, atît era de dură şi de crudă în industrie şi în politică — scrie Will Durant în a sa Istorie a civilizaţiei. **Dar e uşor să o admiri, căci şi-a închinat bogăţia creării frumosului". Într-adevăr, nu multe oraşe se pot lăuda cu o înmănunchere atît de strălucită de mari făuritori de artă. La Florenţa au creat opere nemuritoare sculptorii Ghiberti, Michelangelo, Donatello, pictorii Botticelli, Leonardo da Vinci, Verrocchio, arhitecţii Brunelleschi, Alberti şi tot la Florenţa au scris capodopere Dante, Petrarca, Boccaccio.**

Fostă aşezare etruscă pe valea rîului Arno, apoi colonie romană cu numele de Florentia, „oraşul florilor" sau, cum i se mai spunea, „cetatea crinului" a fost în epoca Renaşterii cel mai important centru al artei şi ştiinţei din Italia şi unul din marile centre bancare ale Europei apusene. Dar ascensiunea oraşului a început în sec. XIII, cînd a cunoscut o deosebită dezvoltare economică. Să urmărim avîntul Florenţei spre prosperitate şi frumos, dar şi frămîntările ei sociale, aşa cum sînt redate de istoricul italian Giuliano Procacci în Istoria italienilor, **volum în curs de apariţie la Editura Politică din Bucureşti. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei revistei** Magazin istoric.

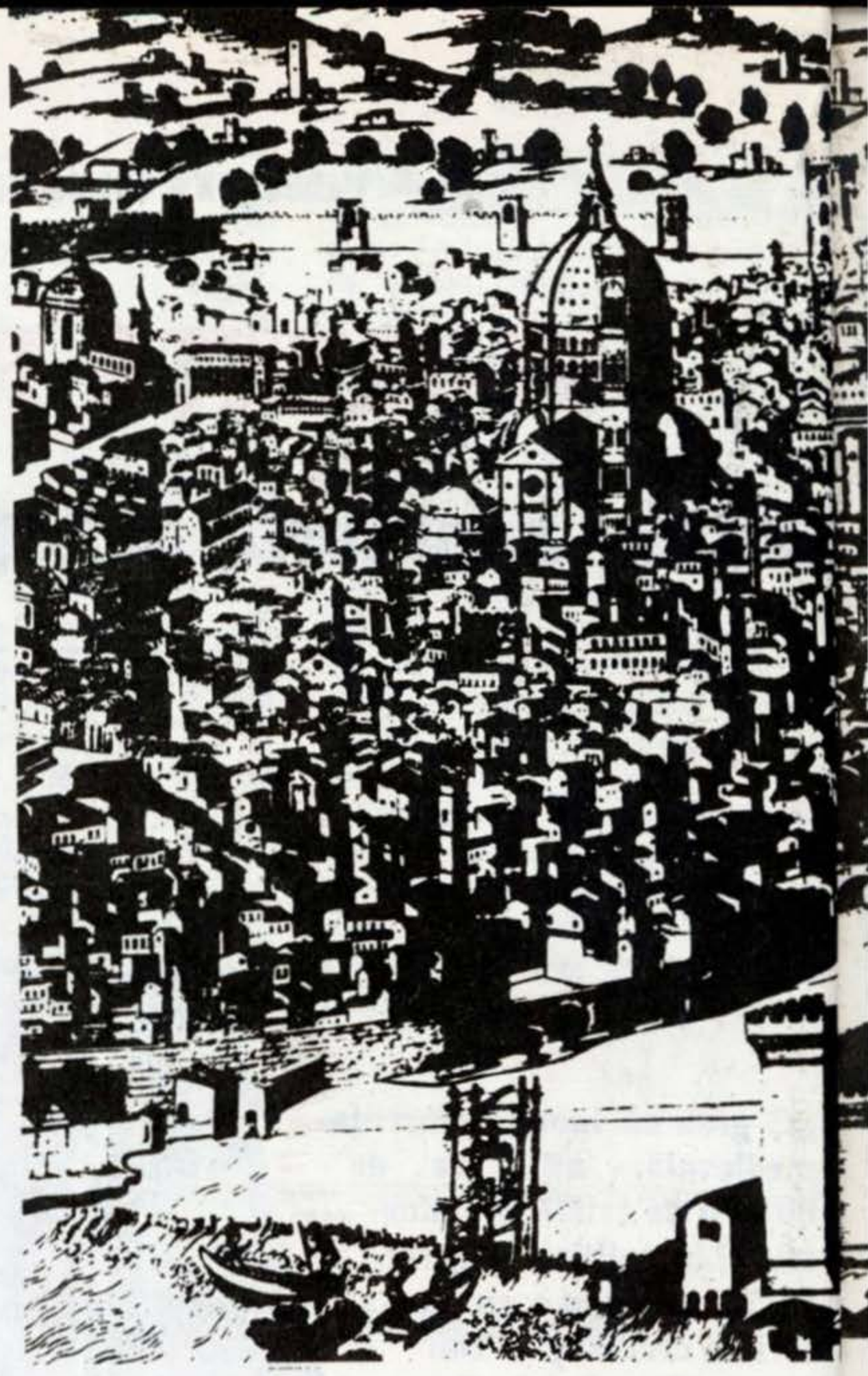

Niciodată, poate, ca în secolul XIII, care începuse cu expediţia victorioasă a Cruciadei a patra [1202-1204]*, bazinul Mării Mediterane nu a fost mai mult centrul lumii. Împrejurul acestei mări se aflau impunătoarele imperii şi marile civilizaţii ale creştinătăţii occidentale. Pe ţărmurile ei şi ale „aripii" sale, Marea Neagră, se sfîrşeau drumurile comerciale pe care se aduceau preţioasele şi căutatele produse ale Africii — fildeşul, aurul din Senegal — şi mărfurile exotice şi rare ale Orientului. Acestea veneau mai regulat de cînd **pax mongolica,** stabilită pe întregul teritoriu cuprins între Bagdad şi Pekin, făcuse mai sigure drumurile de caravane pe care le străbătuseră veneţianul Marco Polo şi florentinul Francesco Pegolotti. Bazin colector al celor mai diferite mărfuri şi curente comerciale, Mediterana îndeplinea şi rolul de centru de schimburi. Prin trecătorile Alpilor italieni sau prin porturile aragoneze şi cele ale Franţei meridionale, mărfurile orientale ajungeau în tîrgurile din Champagne şi pe pieţele Europei de Nord şi ale Mării Baltice. Mai tîrziu, după ce în 1277 o galeră genoveză avea să inaugureze legăturile cu Europa de Nord prin Atlantic, va veni rîndul oraşului Bruges să devină escala cea mai frecventată de negustorii oraşelor italiene. Aceste oraşe au profitat, de fapt, cel mai mult de pe urma prosperităţii mediteraneene.

Noul venit se îmbogăţeşte

Florenţa a fost singurul dintre marile oraşe italiene care, cu excepţia Veneţiei, a ştiut să-şi creeze o guvernare şi instituţii pe deplin corespunzătoare organizării sale economice şi stratificării sociale. În comparaţie cu comunele** din Italia de Nord, Florenţa era în sec.XIII un **new comer*****. Pe vremea cînd Milano lupta cu succes împotriva lui Barbarossa****, Florenţa se străduia încă să-şi impună voinţa feudalilor de pe teritoriile din împrejurimi, iar rolul ei în lupta împotriva lui Frederic II***** nu era nici pe departe comparabil cu rolul marilor comune din Italia de Nord. Dar aşa cum se întîmplă adeseori cu noii veniţi odată ce şi-au luat zborul, Florenţa a progresat beneficiind de experienţa celor care o precedaseră. A fost printre primele oraşe care au bătut o monedă de aur în 1252, florinul, oferind negustorilor şi bancherilor săi, care acţionau pe toate pieţele Europei, un instrument monetar de mare valoare şi prestigiu, care le-a permis să dobîndească poziţii de prim rang pe piaţa internaţională de mărfuri şi capitaluri. Astfel, încă pe la mijlocul sec. XIII, bancherii florentini au fost în măsură să contribuie la finanţarea expediţiei lui Carol de Anjou ******; acesta n-a fost însă unicul lor debitor printre puternicii pămîntului. Singurul oraş care concura Florenţa în marile operaţii financiare internaţionale era vecinul ei, Siena, ai cărei bancheri obţineau profituri enorme, avînd funcţia de antreprenori şi per-

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1971.

** Oraşe care în evul mediu s-au eliberat de sub stăpînirea seniorilor şi, bucurîndu-se de autonomie administrativă, s-au transformat în republici independente (în Italia — Florenţa, Genova, Veneţia; în Germania — Lubeck, Augsburg ş.a.).

*** În limba engleză — „nou venit".

**** În timpul celor şase incursiuni (între 1154 şi 1183) în Peninsula Italică, împăratul german Frederic I Barbarossa a cucerit şi distrus oraşul lombard Milano în 1162; intrînd în Liga lombardă, alături de alte oraşe nord-italiene, Milano şi-a adus contribuţia la înfrîngerea lui Frederic I (1176). (Pentru Milano vezi şi articolul **Un ducat pentru o familie,** în **Magazin istoric,** nr. 3/1974).

***** Împărat al Imperiului romano-german şi rege al Siciliei, Frederic II a încercat să cucerească — fără succes — întreaga Italie, purtînd lupte şi cu Liga lombardă.

****** După ce Manfred, fiul lui Frederic II, reuşise să redobîndească unele poziţii pierdute în Italia, papa Clement IV a cerut sprijinul lui Carol de Anjou. Expediţia acestuia în Italia s-a soldat cu înfrîngerea lui Manfred (1266).

Florența în secolul XV. Gravură în lemn

În p. 19: *emblema Florenței, floarea de crin, apare și pe scutul ținut de acest leu, sculptat de Donatello*

ceptori pentru Curia romană*. Dar înfrîngerea pe care le-au provocat-o florentinii, în 1269, la Colle Val d'Elsa și răsunătorul faliment din 1298 al celei mai mari companii bancare sieneze, Tavola dei Bonsignori, i-au asigurat Florenței o poziție de absolută întîietate.

În industrie, Florența s-a orientat cu hotărîre spre ramura textilă și, în special, spre cea a lînii. Dimensiunile întreprinderilor erau acelea ale unor prăvălii meșteșugărești; aprovizionarea diferitelor ateliere cu materie primă și desfacerea produselor finite erau asigurate destul de des de către un singur negustor „lînar", care-și asuma astfel funcția de antreprenor și reglementa producția după nevoile pieței. De aici pînă la a promova o concentrare și raționalizare ulterioară a producției, recurgînd, pentru anumite faze ale prelucrării, la munca la domiciliu a unor orășeni sau locuitori ai împrejurimilor sau chiar la mînă de lucru salariată concentrată în mari ateliere, distanța nu a fost mare, fiind străbătută relativ repede.

Datorită călătoriilor și contactelor cu puternicii lumii, datorită experienței de antreprenori ai unor complicate operații comerciale și financiare, burghezii și negustorii florentini au acumulat bogății și capitaluri enorme; mai mult, ei au dobîndit, progresiv, o anume cunoaștere a societății și a oamenilor, un orizont mai vast, calități de conducători și, mai ales, conștiința resurselor și posibilităților pe care le aveau. Așa se explică de ce, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în cea mai mare parte a orașelor italiene, burghezia florentină nu s-a mărginit să-și organizeze breslele și meseriile, ci a revendicat și obținut dreptul de a conduce treburile publice: în 1282, odată cu reforma legilor comunale, conducerea orașului a fost încredințată staroștilor corporațiilor mari și mijlocii, aceștia fiind, de fapt, arbitrii vieții orașului. La cîțiva ani după aceea, în 1293, prin **Ordinamenti di giustizia,** au fost excluși din posturile publice magnații care nu erau înscriși în corporații, iar crearea noii magistraturi intitulate **gonfalonier al justiției** a sancționat victoria noilor rînduieli burgheze. Nu are importanță faptul că în alte magistraturi figurau, nu rareori, oameni aparținînd familiilor cu tradiții sau de origini cavalerești ori feudale; ceea ce contează este că acești oameni conduceau orașul în numele, pe contul și în interesul corporațiilor. În nici un alt oraș italian autoguvernarea orășenească nu a fost înfăptuită, la sfîrșitul sec. XIII, în forme atît de integrale și largi, atît de aderente la structura socială a unei colectivități laborioase. Și în nici un alt oraș civilizația comunală citadină italiană nu a atins nivelul pe care l-a realizat Florența.

Criză și răzmeriță

La sfîrșitul sec. XIII, Italia ajunsese o țară cu o populație densă și cu așezări umane foarte compacte: acesta este tabloul pe care-l prezenta peninsula, așa cum reiese din **rationes decimarum,** registrele de percepere a dijmelor, a căror redactare a început în sec. XIII. Un calcul, care nu poate fi decît aproximativ, ne permite să fixăm numărul total al populației peninsulei între șapte și nouă milioane. În nordul și centrul țării, o mare parte a populației — iar în unele cazuri chiar o foarte mare parte — trăia în orașe.

Densitatea așezămintelor umane, mai ales ale celor urbane, exercita, firește, o puternică presiune asupra agriculturii, căreia i se cerea adesea să producă mai mult decît era în stare s-o facă. Să ne gîndim că producția de pe teritoriul Florenței ajungea să hrănească populația numai cinci luni pe an și că orașe ca Veneția și Genova trebuiau să fie aprovizionate mai ales din străinătate, pe cale maritimă. În

* Curia romană — ansamblul organelor guvernamentale, administrative și judiciare ale Papalității.

ansamblu, agricultura italiană în epoca comunelor a rămas o agricultură cu un nivel tehnic care, cu excepția unor zone din Cîmpia Padului, era, în fond, același cu cel descris de agronomii romani. În plus, în cea mai mare parte a peninsulei, verile secetoase făceau dificilă dezvoltarea culturilor semănate primăvara, reducînd productivitatea. Inundațiile de toamnă și de primăvară provocau stricăciuni, de ele fiind răspunzători și oamenii care tăiau pădurile fără chibzuială. Căci, în afară de cereale, orașele italiene erau mari consumatoare de lemn. Să ne gîndim că Milano consuma la sfîrșitul sec. XIII 150 000 poveri* de lemn de foc pe an și că Pisa și Genova au fost obligate să importe, încă de mult, lemnul necesar pentru construcția corăbiilor lor, după ce epuizaseră resursele disponibile din munții învecinați.

O suprapopulație pe un teritoriu exploatat pînă la ultima calorie și pînă la ultima brazdă de pămînt: deci și în Italia, și poate în Italia mai mult decît în alte părți, au existat premisele pentru ca flagelul ciumei din 1348** să producă goluri foarte mari și să provoace profunde zguduiri. Ceea ce s-a și întîmplat. Au fost lovite, într-un fel sau altul, aproape toate centrele și localitățile peninsulei și au trebuit să treacă mulți ani și decenii pînă să se cicatrizeze rănile. După îngrozitoarea molimă, cînd o regiune, cînd alta a Italiei a cunoscut noi valuri de epidemii. Foametea a rămas mult timp coșmarul aglomerărilor urbane, iar epuizarea proviziilor — principala lor preocupare.

O puternică convulsie socială, cum a fost cea care s-a abătut asupra societății italiene la jumătatea sec. XIV, n-a putut să nu provoace profunde tulburări nu numai în echilibrul ei alimentar și economic, ci și în structurile ei sociale și politice. Și din acest punct de vedere istoria peninsulei a dovedit, în această perioadă, un paralelism remarcabil cu istoria restului Europei. Ca și orașele flamande și Parisul lui Etienne Marcel***, orașele italiene au fost în aceste decenii teatrul unor răscoale și răzmeriţe. **Răscoala ciompilor** din 1378, despre care vom vorbi ulterior, este doar cea mai cunoscută dintre ele. Cu șapte ani înainte, în 1371, fapte asemănătoare s-au produs în Perugia și Siena; n-au lipsit nici jacqueriile și răzmeriţele țărănești, deși mai restrînse decît cele din Franța și Anglia. Cea mai importantă a însîngerat satele Calabriei sub domnia lui Alfonso de Aragon. Dar și satele din regiunea Parma, în jurul anului 1385 și cele din regiunea Pistoia, în preajma anului 1455, au cunoscut momente de frămîntări.

De la baza societății, criza s-a ridicat însă și spre vîrf. Exasperarea care zguduia și răzvrătea păturile sociale cele mai de jos își găsea ecou în dificultățile și restricțiile în care se zbăteau păturile privilegiate și dominante, prinse și ele în cleștele crizei. Dacă am vrea să rezumăm fenomenul într-o formulă, am putea spune că vremurile grele ale sec. XIV și XV au trezit și au împrospătat în negustorii și burghezii italieni acel „spirit" rentier care, de altfel, fusese prezent în ei încă de la început. Investițiile imobiliare, fie că se efectuau în terenuri, în titluri ale datoriei publice sau în clădiri, apăreau din ce în ce mai mult în ochii lor drept singurul mijloc de a pune la adăpost de loviturile conjucturii și „soartei" bogățiile acumulate prin comerț și speculații. Și-au făcut, astfel, apariția la orașe primele palate ale nobilimii, iar la țară primele **ville.** Aceste palate și **ville** reprezintă pentru noi, în primul rînd, o dovadă de civilizație și de gust ajuns la deplina lui maturitate, dar pentru cei care le construiau, ele constituiau, înainte de toate, o investiție spectaculoasă. Nici o familie n-a construit atîta și n-a avut atîta pasiune pentru ziduri ca familia Medici, cei mai întreprinzători bancheri din istoria Italiei. Speculațiile și construcțiile sînt fenomene care merg mînă în mînă de-a lungul istoriei italiene, începînd cu comunele și pînă în zilele noastre.

La acest punct, adică la punctul în care bogăția se transforma în opulență, burghezul și negustorul din cutare sau cutare oraș italian se transforma în „patrician", dobîndind conștiința condiției sale privilegiate și a rangului său. În același moment el era, în mod firesc, înclinat să transforme propriile bogății în putere și să se folosească de putere pentru a-și spori bogățiile. Într-o măsură diferită și cu caracteristici diferite, o astfel de tendință spre formarea de regimuri oligarhice s-a întîlnit în toate marile orașe italiene.

Războaiele și „seniorii" lor

Marea criză a afectat întreaga textură a raporturilor sociale și de clasă, contribuind la crearea unei situații de nesiguranță difuză și de instabilitate generală. În perioada Războiului de 100 de ani**** și a Marii schisme*****, războiul a devenit un fenomen aproape permanent, reprezentînd cadrul tuturor frecușurilor și contradicțiilor unei societăți aflate în descompunere și în truda căutării unui nou echilibru, ceva asemănător cu febra într-un organism omenesc, manifestare a bolii și în același timp a reacției contra ei. În război și-au dat întîlnire toate ranchiunele și spiritul de revanșă al micii nobilimi, pentru care meseria armelor devenise singura sursă de venit, spiritul de aventură al dezrădăcinaților, ambițiile noilor veniți, particularismul învederat al orașelor.

Și din acest punct de vedere, istoria peninsulei între 1350 și 1450 nu se deosebește substanțial de istoria Europei în ansamblul ei. Și ea este istoria unor războaie aproape neîntrerupte. A le enumera, fără riscul de a omite vreunul, este practic imposibil. Într-o societate în care conflictele armate au constituit un fenomen permanent, folosirea armatelor a tins, în mod firesc, să devină o meserie. Și tocmai în acea perioadă au apărut și s-au afirmat trupele

---

* Povară — veche unitate de măsură echivalentă cu greutatea pe care o putea duce un animal de povară (circa 100-125 ocale).

** Vezi și articolul **Întreabă-i pe istorici și ei vor rămîne muți...,** în **Magazin istoric,** nr. 5/1974.

*** Vezi articolul **Mînia lui Jacques Bonhomme,** în **Magazin istoric,** nr. 2/1972.

**** **Războiul de 100 de ani între Anglia și Franța a durat, cu întreruperi, între 1337 și 1453.**

***** **Autorul are în vedere sciziunea produsă în 1378 în sînul bisericii catolice, în urma alegerii unui papă la Roma și a altuia la Avignon. Marea schismă a luat sfîrșit în 1417. (Sub denumirea de Marea schismă este însă cunoscută și separarea survenită în sec. XI între Papalitate și Patriarhia din Constantinopol.)**

de mercenari. Primele au fost niște bande din armatele care se înfruntaseră pe cîmpurile de bătălie ale Războiului de 100 de ani și ale Flandrei; menționăm, printre altele, trupele englezului John Hawkwood, care a luptat în serviciul Florenței în războiul „celor opt sfinți"* și căruia, în semn de recunoștință, orașul toscan i-a dedicat un monument funerar în biserica Santa Maria del Fiore; trupele bretonului Jean de Montréal (Fra Moriale), care l-a însoțit pe Cola di Rienzo** la Roma; ale germanului Walter de Urslingen, „dușman al lui Dumnezeu, al milei și îndurării". Foarte curînd, însă, exemplul acestor aventurieri de dincolo de Alpi a devenit molipsitor și peninsula a ajuns repede țara preferată a „condottierilor", adevărați „seniori ai războiului" care, originari cel mai adeseori din regiunile Apeninilor Centrali și din Romagna, strîngeau din văi „bande" de munteni și le sporeau cu tot felul de dezrădăcinați întîlniți în cale, alcătuind, o „condotta" și punînd-o în slujba orașelor din cîmpie, bogate dar neînarmate.

Apariția trupelor de mercenari și a soldaților de profesie a contribuit la răspîndirea în Italia a unor noi forme de război, care nu se mai bazau pe bătălia în cîmp deschis, ci pe tactica de uzură, pe încăierări și asedii, în cursul cărora și-au făcut apariția primele arme de foc și primele fortificații de cîmp, un tip de război „total", extenuant și extrem de costisitor. Numai războiul celor „opt sfinți" a costat Florența două milioane și jumătate de florini de aur, o cifră foarte ridicată chiar pentru finanțele bogate ale „cetății crinului".

Independența devenea cu fiecare zi mai costisitoare și chiar orașe strălucite ca Pisa, Padova sau Bologna au trebuit să renunțe la ea definitiv. Însăși Genova „cea trufașă" a fost constrînsă de mai multe ori să se pună sub protecția temporară cînd a familiei Visconti, cînd a Franței. Dimpotrivă, alte state și alte orașe au reușit să-și mărească teritoriile și să se întărească din punct de vedere politic în urma îndelungatei perioade de războaie din cea de-a doua jumătate a sec. XIV și prima jumătate a sec. XV.

Călcîiul lui Ahile

La începutul sec. XIV, steaua Florenței a ajuns la zenit. După descrierea pe care ne-a lăsat-o istoricul Giovanni Villani, orașul avea circa 100 000 locuitori, 110 biserici și 30 spitale și producea anual, în cele 200 ateliere, între 70 000 și 80 000 bucăți de postav, iar cele 40 bănci ale sale mînuiau sume enorme și își extinseseră cîmpul de acțiune asupra întregii creștinătăți și a întregului Levant. Una dintre acestea, puternica companie Bardi, avea, în primele decenii ale sec. XIV, vreo 346 „comisionari" repartizați în 25 filiale, răspîndite aproape peste tot. Florența consuma în fiecare an între 55 000 și 60 000 damigene de vin, 4 000 viței, 30 000 porci; era, într-un cuvînt, un oraș bine hrănit într-o lume în care foamea era un fenomen permanent. Dar, mai presus de orice, era un oraș instruit: tot Villani ne spune că cei 8 000-10 000 copii florentini știau toți să citească și să scrie, că între 1 000 și 1500 învățaseră „algoritmul", iar între 350 și 600 frecventau școli de tip superior. Așadar, o știință de carte și un nivel cultural de bază absolut excepțional în Occidentul creștin de atunci. Trebuie să ținem seama de aceasta dacă vrem să înțelegem cum a putut Florența sec. XIV să producă o literatură „burgheză" atît de bogată și originală în „limba vulgară" [italiană]. Printre copiii care învățaseră gramatica, retorica și algebra pe băncile școlilor florentine au fost istoricii Dino Compagni și Giovanni Villani, nuvelistul Franco Sacchetti și marele Giovanni Boccaccio. Acesta, fiu nelegitim al unui comerciant și agent al familiei Bardi la Paris, fusese trimis, după ce frecventase școlile Florenței, să facă practică în afaceri la Neapole. Faimosul realism al **Decameronului** ar fi putut oare să se afirme fără această ucenicie și acești **Wanderjahre*** ai autorului lor?

În ceea ce privește organizarea internă a republicii, ea a rămas reglementată de formele stabilite în secolul anterior, fiind bazată pe principiul participării colegiale a corporațiilor mari și mijlocii la gestiunea puterii și pe un ritm rapid de rotație a sarcinilor. Dar prosperitatea și libertatea Florenței aveau și ele un călcîi al lui Ahile: slăbiciunea militară a unui oraș ai cărui locuitori erau prea bogați și prea concentrați asupra problemelor interne ale comunei ca să fie buni soldați. Vremurile cînd poporul de jos al Florenței participa direct la luptă cu caii lui erau acum trecute: meseria armelor nu se mai potrivea unei populații de meșteșugari și de negustori, încît Florența a fost printre primele orașe italiene care a recurs la trupe mercenare. Este adevărat că teritoriul din împrejurimile orașului era prea mic ca să furnizeze un mare număr de soldați. Consecințele acestei inferiorități militare s-au văzut în 1315, cînd pisanul Uguccione della Faggiola a înfrînt trupele florentine la Montecatini și în 1325, cînd Castruccio Castracani un **self-made man**** al sec. XIV, devenit conducător al orașului Lucca, le-a învins din nou la Altopascio. În ambele împrejurări, Florența a cerut protecția celui mai puternic aliat al său, regatul Neapolului de sub casa de Anjou, ajungînd, după înfrîngerea de la Altopascio, să încredințeze conducerea orașului lui Carol de Calabria, fiul regelui Robert***. Odată trecut pericolul în urma morții neașteptate a lui Castruccio (1327), orașul a revenit repede la sistemul lui de conducere obișnuit. Lucrările pentru construirea domului, întrerupte în 1323, au putut fi reluate și, după cîțiva ani, aeriana clopotniță a lui Giotto se înălța deasupra panoramei unui oraș mai prosper și mai liber ca niciodată.

Dar cele patru decenii din istoria Florenței care au urmat după 1339 aveau să fie dramatice. Semnele prevestitoare ale crizei ce avea să se abată asupra orașului nu lipsiseră: în 1327 banca Scali, care, ca multe altele, era amestecată în susținerea politicii ambițioase și veleitare a

---

* Războiul dintre Florența și papă (1375-1378).

** În 1347 la Roma a avut loc o revoltă, condusă de Cola di Rienzo, care, înlăturînd dominația patricienilor, a instaurat republica și s-a intitulat tribun al poporului.

*** În limba germană — „ani de peregrinări".

**** În limba engleză — „om ridicat prin el însuși".

***** Robert de Anjou, regele Neapolului.

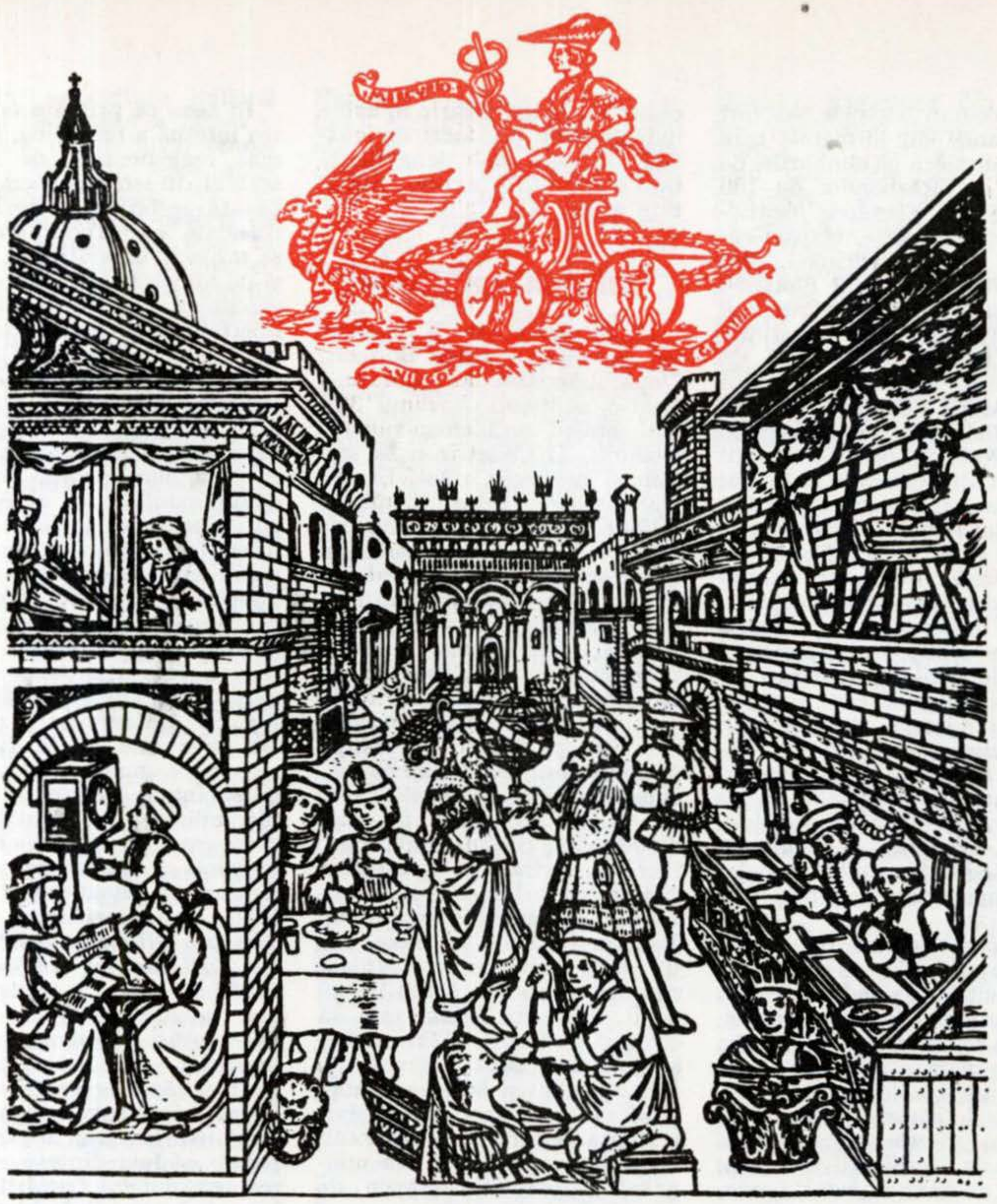

Reprezentare alegorică a artelor și meseriilor Florenței: sculptura, pictura, muzica, giuvaergeria, filozofia ș.a.

casei de Anjou în Neapole, a dat faliment. Întîmplarea n-a produs o mare impresie, iar bancherii florentini au continuat să împrumute sume enorme fie regelui Neapolului, fie celui al Angliei. Cînd însă aceasta din urmă a decretat suspendarea plăților (1339), situația a devenit catastrofală și, rînd pe rînd, marile case bancare din Florența s-au găsit într-o situație disperată. Gravitatea crizei financiare și economice care se abătuse asupra orașului și faptul că ea a coincis cu un nou și răsunător eșec în domeniul politicii externe — pierderea orașului Lucca, cumpărat în 1341 cu 150 000 florini de aur și care căzuse acum sub dominația Pisei — au stîrnit o adevărată reacție în lanț în comunitatea orașului. Timp de aproape un an, conducerea lui s-a aflat în mîinile unui aventurier, Gautier de Brienn, zis ducele de Atena. După eșecul acestui experiment de guvernare seniorială în condiții de nemulțumire generală, conflictele de clasă și dintre fracțiuni, care mocneau de mult în oraș și pe care recenta criză le accentuase, au ieșit din plin la lumină.

În 1343, „corporațiile mici", care pînă atunci fuseseră excluse de la participarea la conducerea orașului, și-au văzut recunoscut dreptul de a fi asociate cu „corporațiile mari" în gestiunea treburilor publice; dar victoria lor a fost puternic contestată în anii următori. **Popolo grasso** („pătura avută") și organizația politică a acesteia, partidul guelf, au încercat să-și ia revanșa. Îngrozitoarea ciumă din 1348, care a secerat o mare parte din populația orașului, a accentuat, firește, la maximum situația grea și neliniștea socială deja existente și a creat noi factori de nemulțumire. După meșteșugari și micii proprietari de ateliere au început să apară pe scenă masele de dezmoșteniți, alcătuite în mare parte din țărani plecați din satele lor, din muncitori lînari, ciompi, care încercau din cînd în cînd să se unească. În afară de aceasta, războiul nu înceta să bată la porțile orașului și de mai multe ori în acești ani de criză și de frămîntări interne

Florența a fost silită să pună mîna pe arme; prima dată în 1351 ca să respingă asaltul familiei Visconti din Milano, a doua oară în 1362-1364 contra Pisei și, în sfîrșit, între 1375 și 1378 împotriva papei, doritor să-și extindă cît mai mult posibil dominația asupra zonelor din Italia Centrală. Acest ultim război, căruia i s-a zis Războiul celor „opt sfinți", a reprezentat o adevărată hemoragie pentru finanțele deja secătuite ale orașului

Efemera victorie a ciompilor

În această conjunctură de profundă criză socială și economică și de exasperare psihologică și religioasă, frămîntările și tensiunile acumulate în decursul unei teribile perioade de 30 ani au explodat într-una dintre puținele revolte din istoria Italiei care s-ar putea compara cu marile răscoale orășenești din Flandra sau Anglia — răscoala ciompilor. La 19 iulie 1378, **popolo minuto** („poporul de jos") a ieșit în piață, a incendiat casele orășenilor celor mai de frunte, a pus mîna pe sediul poliției și a silit pe nobilii care se închiseseră în Palazzo Vecchio să-l părăsească, punînd în locul acestora oameni care proveneau din rîndurile micilor meșteșugari și ale muncitorilor salariați din industria lînii. Dar victoria răsculaților a fost de scurtă durată: gonfalonierul ales de ei, dărăcitorul Michele di Lando, a devenit complicele contraofensivei organizate de „popolo grasso", ca să fie apoi imediat înlăturat după aceasta. Nici noua conducere, alcătuită mai ales din reprezentanți ai micilor meșteșugari, n-a avut o viață lungă. Partidul guelf și oligarhia mercantilă care-l conducea au reușit în 1382, să se întoarcă la putere. Astfel, îndelungata criză politică și socială care zguduise orașul aproape 40 ani, după perioada marilor falimente bancare, s-a rezolvat în sensul cel mai favorabil patriciatului și păturilor privilegiate. Începea un nou ciclu al frămîntatei istorii florentine, acela al consolidării unei guvernări oligarhice și al trecerii la regim seniorial.

De viața orașului dispuneau acum un număr foarte mic de familii: Ricci, Albizzi, Alberti, Medici și încă vreo cîteva. Dezbinate de rivalități crîncene, ele s-au perindat la conducerea orașului după împrejurări și întîmplare. Totuși, abstracție făcînd de diferitele fluctuații politice și familiale și de sorții schimbători ai diferitelor clanuri adverse, conducerea orașului Florența, începînd din 1382, n-a încetat să fie monopolul unei oligarhii restrînse de patricieni și bancheri. Astfel, după zeci de ani de agitații și frămîntări, Florența avea acum o guvernare relativ stabilă. În războaiele care s-au succedat în peninsulă între sfîrșitul sec. XIV și pacea de la Lodi (1454) și în care Florența a avut, de regulă, ca aliată Veneția și ca dușman Milanul, Florența a manevrat destul de abil, în ciuda cronicei ei slăbiciuni militare, reușind să obțină, în ansamblu, importante sporuri teritoriale. Cel mai însemnat spor l-a constituit Pisa, în 1406. Anexarea ei a asigurat republicii dorita ieșire la mare, eliberînd-o de cea mai dificilă dintre rivalele sale. Alte cuceriri (sau recuperări) le-au reprezentat Arezzo (1384), Cortona (1411) și Livorno, cedat, de genovezi în 1421. Astfel, prindea contur ceea ce avea să fie în viitor marele ducat de Toscana; deocamdată, el semăna mai mult cu o federație de orașe, puse sub tutela unui „oraș dominant", decît cu un stat.

Pe plan intern, realizarea cea mai importantă a fost alcătuirea unui cadastru, care a constituit baza unei repartiții mai echitabile și mai productive a sarcinilor fiscale și a însănătoșirii situației financiare, acel cadastru despre care Machiavelli scria că fusese făcut astfel încît „nu oamenii, ci legea să pună impozitele". Din el rezultă un tablou foarte amănunțit al noii prosperități florentine, și în cadrul acesteia, al opulenței oligarhiei. Marile familii sînt înscrise aci cu venituri care se detașează net de media generală. De exemplu, în cartierul San Giovanni trei familii figurează cu un capital impozabil de peste 50 000 florini: Panciatichi, Borromei și, în fruntea lor, Medici — cu 79 472 florini.

Prosperitate deci și opulență. Ca și în trecut, temelia lor erau tradiționalele activități bancare și comerciale. Vechile case bancare Bardi și Peruzzi nu s-au refăcut după falimentul din 1342, în schimb locul lor a fost luat de altele noi, prima dintre toate fiind extrem de puternica bancă a Medicilor, un adevărat model de organizare a unei întreprinderi pe plan internațional.

Dacă vechea și glorioasa industrie a lînii era în decădere, iar producția ei scăzuse de la 90 000 bucăți de postav, cît era la începutul sec. XIV, la numai 30 000, în schimb, noua industrie a mătăsii era în plină înflorire. Cucerirea Pisei deschisese Florenței drumul spre mare și, cel puțin în primele decenii ale sec. XV, încercarea de a deveni o putere maritimă în stare să rivalizeze pe piețele Orientului cu Genova și cu Veneția a înregistrat rezultate remarcabile. În această conjunctură fericită s-a înviorat din nou pasiunea edilitară care caracterizase Florența în primii ani ai sec. XIV. În 1401 s-a anunțat concursul pentru porțile Baptisteriului, al cărui cîștigător va fi Ghiberti; în 1421 Brunelleschi a început lucrările pentru construirea cupolei domului; din aceeași perioadă datează Cappella dei Pazzi și uimitoarea biserică San Lorenzo, opere ale aceluiași artist. Alături de construcțiile publice s-au dezvoltat și cele particulare: Palatul Rucellai, operă inegalabilă a lui Leon Battista Alberti, a fost construit între 1446 și 1451, iar vilele familiei Medici au fost renovate de Michelozzo între 1434 și 1451. Lista ar putea fi continuată cu ușurință. Impunătoarea prezență a noilor palate aristocratice pe străzile și piețele orașului făcea să se imprime în mintea și în inima cetățenilor respectul și teama față de oligarhia dominantă.

Venirea Medicilor, care prin Cosimo au devenit, în 1434, de fapt, stăpînii și arbitrii vieții orașului, a constituit mai degrabă încoronarea și pecetluirea unui proces de formare și de organizare a regimului oligarhic început cu cîteva decenii înainte, decît începutul unei noi faze în istoria Florenței.

În românește de:
Dumitru TRANCĂ

Cronică la preistoria omenirii

LOCUINȚE ÎN EPOCA PIETREI CIOPLITE

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

Cum locuiau strămoșii omului? Multă vreme nu s-a putut da un răspuns bine conturat acestei întrebări. Descoperirile arheologice din ultimele decenii au permis ca, pe baza mărturiilor aflate în diferite locuri de pe glob, cercetătorii să-și poată forma o imagine cît mai cuprinzătoare asupra locuințelor folosite de strămoșii omului.

În anul 1970, în două rînduri, am avut ocazia să vizitez unul din cele mai moderne șantiere arheologice din Franța: stațiunea paleolitică de la Pincevant, la circa 90 km sud-est de Paris. Lucrările de pe acest șantier se efectuează la adăpostul unor hangare speciale, nefiind cu nimic afectate de timpul nefavorabil. Fiecare metru de pămînt este fotografiat și desenat, după care descoperirile respective (vetre de pietre, oase de animale etc.) sînt înregistrate pe benzi cu o soluție de cauciuc care permite mularea perfectă a obiectelor, în vederea obținerii de pozitive, îndeosebi pentru porțiunile mai interesante, care se reproduc astfel pentru muzeul creat ad-hoc în incinta șantierului arheologic. Pentru a se avea o idee mai clară despre meticulozitatea și precizia cu care se execută cercetarea, este suficient să amintim că pentru un metru pătrat se lucrează uneori săptămîni întregi, participînd la aceste operațiuni atît arheologi, cît și geologi, sedimentologi, pedologi și palynologi (specialiști în studiul polenurilor).

Prin cercetările efectuate la Pincevant de specialiștii francezi, în special de André Leroi-Gourhan, s-au putut reconstitui tipurile de locuințe folosite de om în paleoliticul superior, aducîndu-se astfel contribuții importante la cunoașterea modului în care au locuit oamenii în această epocă. Adăposturile la care ne referim erau în aer liber și construite fie rotunde, fie în formă de cort simplu, deschis la vîrf pentru ieșitul fumului; altele aveau o formă alungită, fiind alcătuite din trei corturi împreunate, cu scheletul din cîteva prăjini a cîte 3-4 m înălțime și cu acoperișul din piei de ren cusute.

În jurul vetrei

În interiorul acestor locuințe au fost determinate în primul rînd vetrele — cîte una de cort, alveolare, cu fundul și marginea arse, conținînd cărbune, cenușă — precum și blocuri mici de piatră, arse diferit, care serveau la încălzit și pentru diverse rosturi tehnice sau culinare. Gropile mici din preajma acestor vetre, întîlnite și în alte tipuri de locuință, au fost puse în legătură cu prepararea hranei; ele au servit, probabil, pentru fixarea recipientelor (de lemn sau piele), umplute cu apă, în care era fiartă carnea cu ajutorul pietrelor încălzite.

Pe baza observațiilor făcute, s-a ajuns la concluzia că locuințele respective au fost utilizate de obicei în sezonul cald.

Urmărindu-se felul în care au fost repartizate oasele de animale în afara perimetrului locuinței, s-au putut cunoaște intrările, iar pe baza amplasării pieselor de silex, masate de obicei în jurul vetrelor, s-a putut stabili spațiul afectat unor activități tehnice. Tot în acest fel, s-au precizat spațiile pentru odihnă și mîncat. De asemenea, s-a presupus că blocul de piatră de pe pragul de la intrarea locuințelor ar fi servit drept scaun, iar unele pietre sau silexuri prevăzute cu o cavitate, în care s-ar fi introdus grăsimi, ar fi fost întrebuințate pentru luminat, cu toate că în aceste locuințe, fiind ocupate vara, nu era nevoie de lumină artificială.

La aceste constatări privind modul cum se locuia în paleoliticul superior în diferite regiuni ale Europei, se pot adăuga și altele, deosebit de revelatoare, prilejuite îndeosebi de săpăturile de la Malta și Buret, din Siberia, efectuate de către arheologii sovietici M.M. Gherasimov și A.P. Okladinikov.

În urma săpăturilor respective, s-a stabilit structura din oase de animale, coarne și plăci de piatră, precum și forma locuințelor respective. Acestea erau dreptunghiulare și cu gang de intrare, sau în gropi oval-rotunde. De asemenea, s-a precizat interiorul unor asemenea locuințe în care au fost aflate, în afară de vetre, unelte de piatră și unele frumoase statuete antropomorfe și zoomorfe din fildeș.

Toate rezultatele privind locuințele din așezările în aer liber din paleoliticul superior au fost posibile datorită unor cercetări intense, care au permis nu numai reconstituirea acestora ca structură, formă și funcționalitate (apărarea contra intemperiilor, pregătirea hranei, activitatea tehnică și de cult), ci și stabilirea sezonului și a duratei folosirii lor. S-a încercat să se lămurească pentru stațiunile mai intens cercetate și distribuția locuințelor în ansamblul așezărilor, în acest domeniu încă existînd incertitudini.

Coliba cu două compartimente

Dar, evident, mărturiile privind modul de a locui al omului primitiv datează din epoci mult mai îndepărtate, încă din paleoliticul inferior.

Clima rece din perioadele glaciare l-a determinat pe omul paleolitic să se adăpostească în peșteri sau în locuri ferite de sub stînci, începînd din acheulean (fază a paleoliticului inferior, cca. 500 000-180 000 î.e.n. denumită astfel după localitatea Saint Acheul din Franța). Aceasta o atestă, printre altele, descoperirile din peșterile de la Șu-Ku-Tian din apropiere de Pekin, Makapan din Transvaal (Africa de Sud) sau Lazaret din Franța.

În peștera Lazaret (lîngă Nisa), cercetătorul francez H. de Lumely, împreună cu un colectiv de specialiști, a reușit să identifice o locuință primitivă tip colibă. Înregistrîndu-se cu minuțiozitate tot materialul descoperit (resturi de vatră, pietre, piese din silex, oase de animale etc.) s-a putut determina, în mare, structura și interiorul unei asemenea locuințe.

Coliba, cu o suprafață de 11 × 3,50 m, avea la bază o centură de pietre dispuse în cîteva straturi concentrice, care serveau la fixarea țărușilor de care se prindea armătura propriu-zisă a locuinței. Pentru acoperiș erau folosite piei, cusute între ele cu fire din tendoane animale. S-a constatat că acest tip de colibă era prevăzut cu două deschideri. Una principală, dînd spre exterior, folosită drept intrare, și o alta care făcea legătura direct cu fundul peșterii. Intrarea în colibă era apărată de un zid protector contra vîntului.

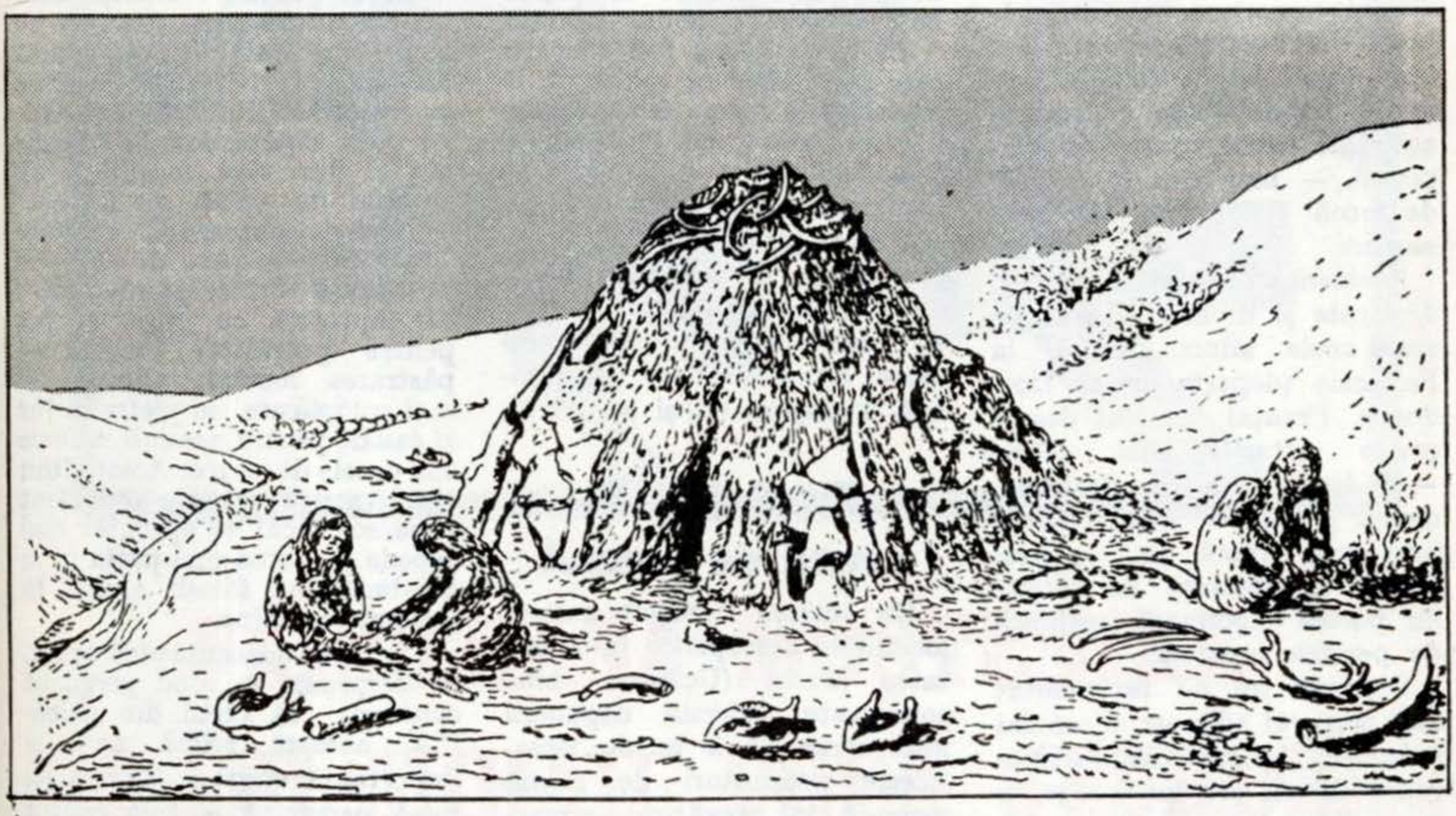

Reconstituirea unei locuințe de la Mezin

Interiorul locuinței era împărțit în două secțiuni. Compartimentul din spate avea două vetre simple, amplasate lîngă peretele peșterii. Se pare că aceste vetre serveau la încălzitul colibei, hrana fiind pregătită în exterior, unde au fost găsite, de asemenea, resturi de oase

arse. În jurul vetrelor din interior au fost descoperite piese din silex și resturi animaliere. La rîndul lor, acestea erau cuprinse într-o zonă asemănătoare unui așternut, format din cochilii marine, iarbă de mare și frunze, acoperite cu piei de animale. Un astfel de așternut a existat și în compartimentul din față, în preajma zidului contra vîntului. Exista și un culoar de circulație, făcînd legătura între intrarea principală și centrul colibei și, apoi, cu cealaltă ieșire, spre interiorul peșterii.

Iluminarea colibei se făcea, se pare, cu grăsime animală. Un bloc mare de piatră, prăbușit din tavanul peșterii, servea drept laviță pentru mai multe persoane. În general, o astfel de colibă constituia adăpostul — mai ales în nopțile de iarnă — pentru vreo zece oameni.

Asemenea amenajări au fost depistate și în adăposturile de sub unele stînci. Astfel, la Ferrassie (departamentul Dordogne, Franța), au fost descoperite resturile unei colibe — de fapt un paravan de bîrne, crengi și piei — avînd partea inferioară fixată cu pietre, la 4-5 m distanță de stîncă, iar partea superioară sprijinită de peretele acesteia.

Peșterile nu au reprezentat însă singurul adăpost al omului paleolitic. Au fost găsite numeroase dovezi de locuire și în aer liber, frecvente în zonele fără peșteri. Încă din paleoliticul inferior avem asemenea atestări, cum sînt descoperirile de la Oldoway (Tanzania) din vremea culturii de prund, sau de la Terra Amata (Franța), din etapa abbevilliană (fază a paleoliticului inferior, denumită astfel după localitatea Abbeville din Franța, cca. 1 000 000-500 000 î.e.n.). Este posibil ca în această perioadă a paleoliticului inferior să fi fost folosite adăposturi simple de vînt și ploaie, instalate în preajma apelor, în locuri propice observării vînatului.

Din paleoliticul mijlociu, dovezi concludente pentru tipul de locuință în aer liber sînt descoperirile din localitățile Bois du Ru, comuna Mouroux (Franța), unde a fost identificată o colibă-atelier și pe Nistrul superior, în Ucraina sub-carpatică. Aici au fost descoperite urmele unei colibe ovale de 10 × 7 m. În interiorul locuinței, care era împărțită în două compartimente, fiecare cu cîte o intrare, ca și în exteriorul ei, s-au găsit resturi de oase de mamut. Cele mai multe adăposturi de tipul acesta datează din paleoliticul superior; ele au fost răspîndite atît în Europa cît și în nordul Asiei, respectiv Siberia. Pentru Europa, cele mai reprezentative sînt descoperirile făcute în Ucraina, Moravia și sudul Franței.

În Ucraina, au fost identificate resturile unor colibe cu dimensiuni și forme felurite, amplasate fie în gropi, fie la suprafața solului. Pe lîngă vetre au fost descoperite și gropi pentru păstrarea proviziilor sau pentru prepararea hranei. S-au găsit, de asemenea, nu numai resturi de unelte ci, uneori și exemplare reprezentative de plastică antropomorfă și zoomorfă.

„Fundații" din cranii de mamut

Un interes deosebit suscită locuințele descoperite în localitatea Mezin (Ucraina), bine conservate datorită depunerii unui strat de 2 m de loess. Aceste adăposturi de formă rotundă sînt prevăzute pe margine cu oase mari de mamut, de care se fixa, cu ajutorul pietrelor și pămîntului, baza acoperișului alcătuit tot din piei de animale.

Arheologul sovietic I.G. Șovkopljas a reconstituit forma și dimensiunile unei astfel de colibe. Ea era alcătuită dintr-o centură de cranii și oase mari de mamut la bază, din care cele lungi erau înfipte în pămînt pentru a susține prăjinile acoperișului. La capetele lor superioare, aceste prăjini erau unite și susținute cu oase de ren. Astfel alcătuit, scheletul construcției era acoperit cu piei de mamut sau împletituri de crengi și iarbă, peste care se aplicau oase plate de mamut care fixau mai bine acoperișul. Locuințe de aceeași formă, prevăzute cu gropi nu prea adînci, conținînd deseori și plastică antropomorfă și zoomorfă, s-au întîlnit în Moravia, precum și în alte locuri din estul și centrul Europei. Acestea atestă pentru etapa respectivă o unitate de cultură în aceste spații datorată condițiilor de viață și economice înrudite.

Indicii despre existența unor adăposturi ca cele descrise au fost identificate la noi în țară pe valea Bistriței, la Ceahlău și, eventual, Buda. S-a stabilit, pe baza săpăturilor de la Ceahlău și din alte localități, că tipurile de vatră ar fi fost: simple de suprafață, atestate sub formă de pete de cărbune și cenușă ori de pămînt ars; de suprafață cu gropi în jur pentru pregătitul hranei ori păstrarea focului; adîncite și mai complicate, cu pietre în jur și canale pentru aer sub lemnele sau oasele de pe foc. Acest ultim tip de vatră a fost mai eficient deoarece focul se aprindea mai repede și scotea mai puțin fum, combustibilul folosit arzînd în general mai bine.

Din cele cunoscute pînă acum, se desprinde în mod pregnant concluzia că omul din paleolitic, această primă mare și importantă etapă a istoriei, pe lîngă peregrinările sale pentru procurarea hranei, ca vînător și culegător, a dus și o viață stabilă, în comunități mai mari sau mai mici, în special în paleoliticul superior. Astfel, înjghebările de adăpost în aer liber sau, în unele cazuri, în peșteri, își depășeau rostul lor vremelnic, fiind folosite un anotimp sau mai multe consecutiv, după cum dictau nevoile existenței, putîndu-le, deci, considera locuințe în adevăratul sens al cuvîntului.

Datorită abundenței de articole, unele din temele anunțate în noiembrie a.c. vor apărea în numerele viitoare ale revistei.

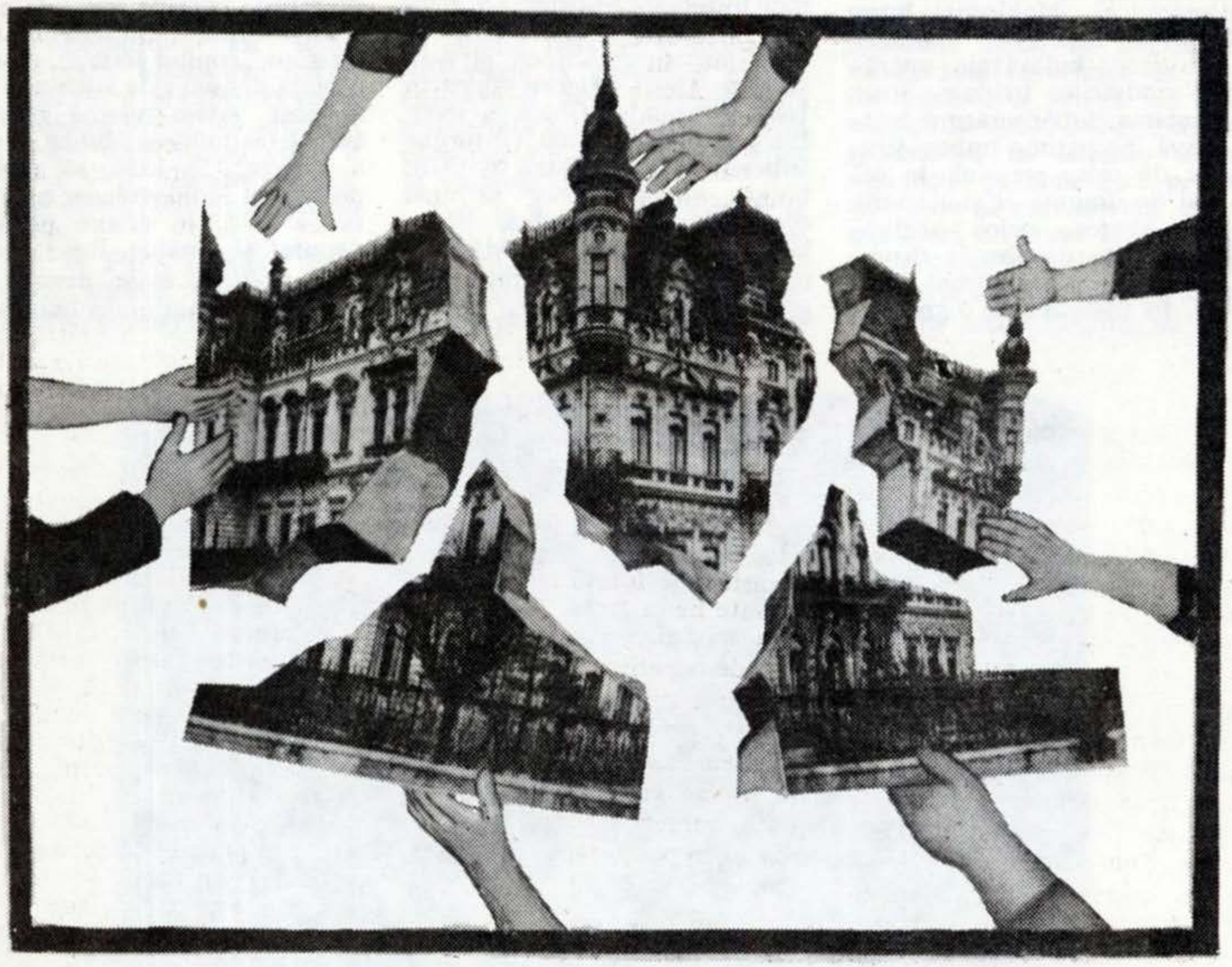

FABULOASA MOŞTENIRE A LUI MIHAIL VODĂ STURDZA

Dr. LUCIAN BOIA

În centrul Parisului, pe strada Varenne nr. 73, se înalţă un palat, construit în 1735 pentru contele de Langaunay şi cumpărat în 1752, de ducele Victor-François de Broglie, descendent dintr-o celebră familie nobiliară, general în timpul războiului de 7 ani, apoi mareşal al Franţei. După revoluţia din 1789, ducele a emigrat, iar palatul său a trecut din mînă în mînă, devenind în 1815 proprietatea fostului consul Lebrun. Unsprezece ani mai tîrziu, construcţia a fost cumpărată de ducesa de Montebello, văduva lui Lannes, vestitul mareşal al lui Napoleon I.

În 1857, clădirea cu o atît de bogată istorie a căpătat un stăpîn nou, despre care se ştia că este „unul dintre cei mai bogaţi proprietari ai Europei" şi, fără îndoială, cel mai bogat din Principatele Române: fostul domn al Moldovei, Mihail Sturdza, care a intrat în posesia fastuosului palat contra sumei de... 1 000 000 franci.

Tată și fiu, rivali la același tron

Domn al Moldovei între 1834-1849, inteligent, cultivat și autoritar, îndărătnic apărător al rînduirilor feudale, Sturdza suferea, într-o măsură foarte gravă, de patima îmbogățirii. Lipsit de orice scrupul, în cei 15 ani de domnie el și-a sporit enorm averea, deloc neglijabilă, cu care pornise la drum. Înlăturarea de pe tronul Moldovei, în 1849, a fost o grea lovitură dată ambițiilor sale. Dar Mihail Sturdza nu a disperat. Aflat în puterea vîrstei (se născuse în 1795), și-a făcut principalul său țel din redobîndirea, cu ajutorul banilor și al relațiilor a tronului Moldovei. Alegînd Parisul ca sediu principal al operațiilor sale de recuperare a domniei, a renunțat la casa cumpărată inițial, pentru a se stabili, în 1857, în palatul din strada Varenne.

Sturdza a apreciat că momentul pentru a acționa în vederea recîștigării tronului s-a ivit în 1858. În toiul luptei pentru Unire, în febra pregătirilor pentru alegerea domnului în Moldova, el s-a întors în țară, în calitate de candidat al taberei antiunioniste. Împărțind bani în dreapta și în stînga, a reușit să-și atragă un număr de partizani — prea puțini însă pentru a dobîndi vreo șansă reală, mai ales că îl concura însuși fiul său, Grigore Sturdza.

În așteptarea unor vremuri mai bune, M. Sturdza s-a reîntors la Paris. Foștii domni români contemporani cu el s-au stins pe rînd: Grigore Ghica în 1857, Alexandru Ghica în 1862, Barbu Știrbei în 1869, Gheorghe Bibescu și Al. I. Cuza în 1873. Singur supraviețuitor al unei epoci, Mihail Sturdza, ajuns la o vîrstă respectabilă, își administra cu aceeași aviditate pămînturile și imobilele pe care le poseda în diverse țări europene. În 1871, venitul său anual a ajuns la 735 864 franci. S-a preocupat totodată, să-și asigure și „relații utile". Din a doua sa căsătorie, cu Smaranda Vogoride, se născuse, în 1848, o fată, Maria, pe care a căsătorit-o cu prințul Konstantin Gorceakov, fiul lui Alexandru Gorceakov, puternicul ministru de Externe al Imperiului rus în anii 1856-1882.

Cînd a încetat din viață, la 8 mai 1884, Mihail Sturdza a lăsat în urma sa, nu numai o avere colosală, ci și o familie lacomă, ai cărei membri s-au încăierat pentru moștenire, declanșînd un lung și răsunător proces.

Din prima căsătorie cu Safta Rosetti, de care divorțase înainte să devină domn, M. Sturdza a avut doi fii — Dimitrie (n. 1817) și Grigore (n. 1821)* — amîndoi îmbătrîniți înainte de a intra în posesia moștenirii. Primul, om liniștit, șters, fără pretenții politice, se stabilise și el în Franța. Cel de-al doilea, Grigore, „copilul teribil", a avut o viață deosebit de aventuroasă. A fost într-o vreme general turc (sub numele Muhlis pașa), a încercat, în 1858, să ajungă pe tronul Moldovei, iar mai tîrziu a fost, în cîteva rînduri, deputat și senator. Ros de ambiții politice avea nevoie de bani, de cît mai mulți bani pentru a și le realiza. Cu atît mai mult cu cît la moartea părintelui său era plin de datorii.

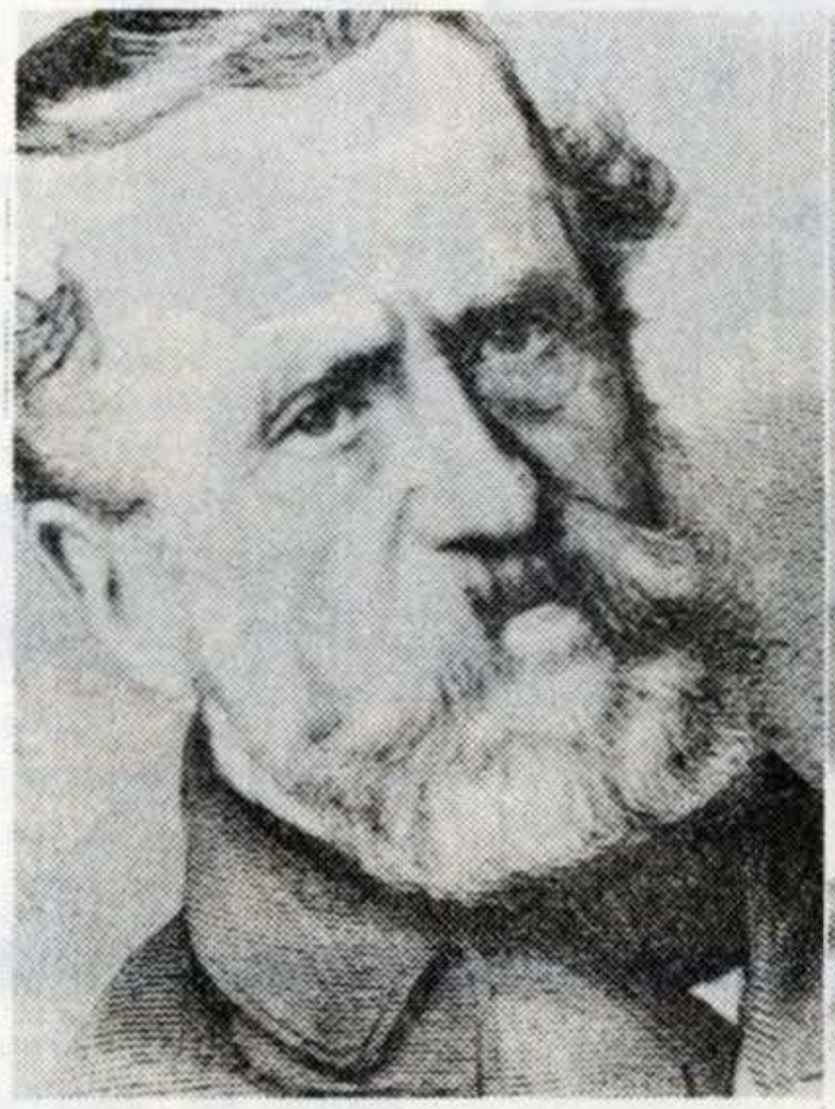

Mihail Sturdza...

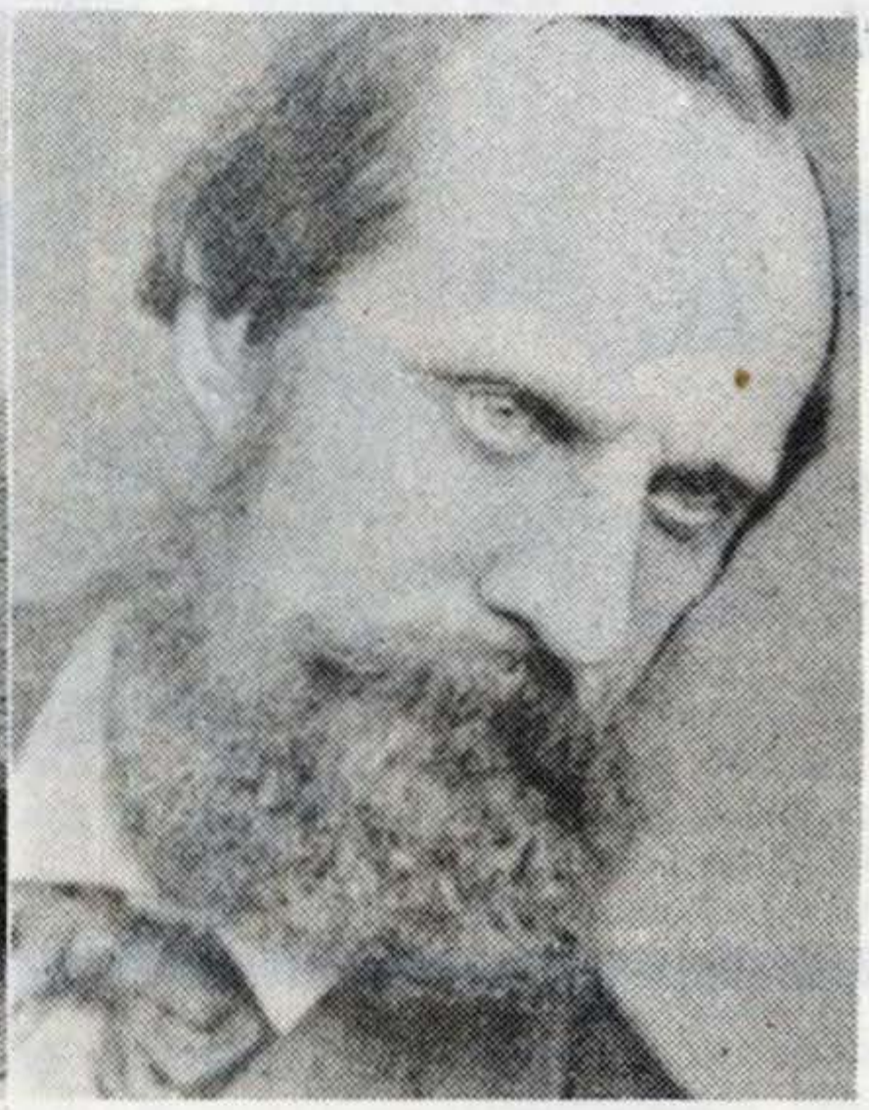

... și incorigibilul Grigore

În căutarea comorilor ascunse

Averea evaluată la aproape 50 milioane franci lăsată de Mihail Sturdza îi atrăgea pe toți moștenitorii ca un magnet. Exista, firește, un testament, alcătuit la 1850 și modificat în mai multe rînduri. Conform clauzelor sale, cel mai vitregit era Grigore Sturdza, pe care tatăl său nu-l iertase pentru concurența făcută în 1858 la tronul Moldovei.

O serie de moșii din Moldova, precum și palatele de la Paris și Baden-Baden menționate în

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.

testament nu aparţineau fostului domn, ci soţiei sale, Smaranda Sturdza*, şi ca atare au fost tăiate de pe lista bunurilor ce urmau să se împartă între moştenitori. În total, averea care aparţinea exclusiv Smarandei se ridica la peste 13 milioane franci. O altă sumă, după unii autori circa 3 milioane — o dăruise Mihail, încă pe cînd trăia, primului fiu Dimitrie.

Sosit la Paris imediat după moartea tatălui său, Grigore Sturdza a apreciat că fusese frustrat de drepturile sale legitime, neprimind decît o moştenire în valoare de aproximativ 7 milioane franci (cîteva moşii în Moldova şi aproape 4 milioane în bani lichizi). Mai ales că îl chinuia o întrebare care avea să revină obsedantă de-a lungul anilor: oare averea fostului domn nu fusese în realitate mult mai mare? După calculele lui Grigore Sturdza, ţinînd seama de veniturile şi cheltuielile tatălui său, averea acestuia, în momentul morţii, ar fi trebuit să se cifreze la 112 063 501 franci sau chiar la 122 914 904. De la 50 la 120 milioane — diferenţa era enormă. Unde dispăruse restul? Desigur, după părerea lui Grigore, sustraşi de ceilalţi moştenitori, în parte chiar cu concursul tatălui, care dorea să-şi pedepsească fiul prea independent.

Cu această convingere, Grigore a început acţiunea prin justiţie, mai întîi în Franţa. În august 1884, el a înaintat o reclamaţie la parchetul departamentului Sena. Investigaţiile întreprinse au dus la concluzia că o parte a averii s-ar fi aflat la văduva lui Mihail.

Dar la 8 mai 1885, exact la un an după dispariţia soţului său, Smaranda a murit subit în palatul din Baden-Baden. Ce s-a petrecut în orele şi zilele ce au urmat decesului nu se poate şti cu certitudine**. S-a presupus că Maria Gorceakov, fiica Smarandei, aflată acolo, şi-ar fi însuşit valori considerabile. S-a zvonit — şi zvonurile au fost, firește, alimentate de Grigore Sturdza — despre „spargeri de ziduri şi de lăzi", despre aducerea de lăcătuşi din Paris şi din Baden pentru a deschide tezaure ascunse şi mai ales despre un chimir, purtat de defunctă asupra sa, care ar fi conţinut chitanţele unor valori considerabile.

După cum era de aşteptat, prin testamentul său, întocmit în 1884, Smaranda n-a lăsat nimic lui Grigore, fiul Saftei. Acesta, deşi trecut de respectabila vîrstă de 60 ani, şi-a consacrat toată energia şi imaginaţia — calităţi ce nu-i lipseau — găsirii „comorilor ascunse". Cercetările sale rămînînd, însă, fără rezultat, a acceptat, în februarie 1886, să încheie cu rudele mai favorizate un pact de familie: a primit un „mic cadou" de 1 500 000 franci, angajîndu-se, în schimb, să nu mai sîcîie pe nimeni cu pretenţiile sale şi recunoscînd că nu avea nici un drept la partea de avere ce aparţinuse Smarandei.

Cine a crezut, însă, că afacerea era astfel clasată nu-l cunoştea pe păgubaş. La scurt timp, Grigore Sturdza, considerînd că au apărut indicii noi, a reluat acţiunea. El a imputat rudelor sale că au ascuns suma de 12 300 000 franci, susţinînd că poate aduce probe. Păgubaşul a început aproape paralel procese la instanţele din Paris şi la două tribunale din România. Prin sentinţa tribunalului de Sena, din 11 iulie 1888, cererea lui Grigore Sturdza a fost respinsă. Reclamantul a făcut apel, cu acelaşi rezultat: la 5 martie 1891, Curtea de Apel din Paris a dat o sentinţă identică. Grigore s-a zbătut prezentînd noi probe, pentru a obţine în cele din urmă o victorie mai mult simbolică. La 10 mai 1891, tribunalul de Sena a condamnat pe prinţesa Gorceakov să-i înapoieze 26 000 franci luaţi din palatul parizian

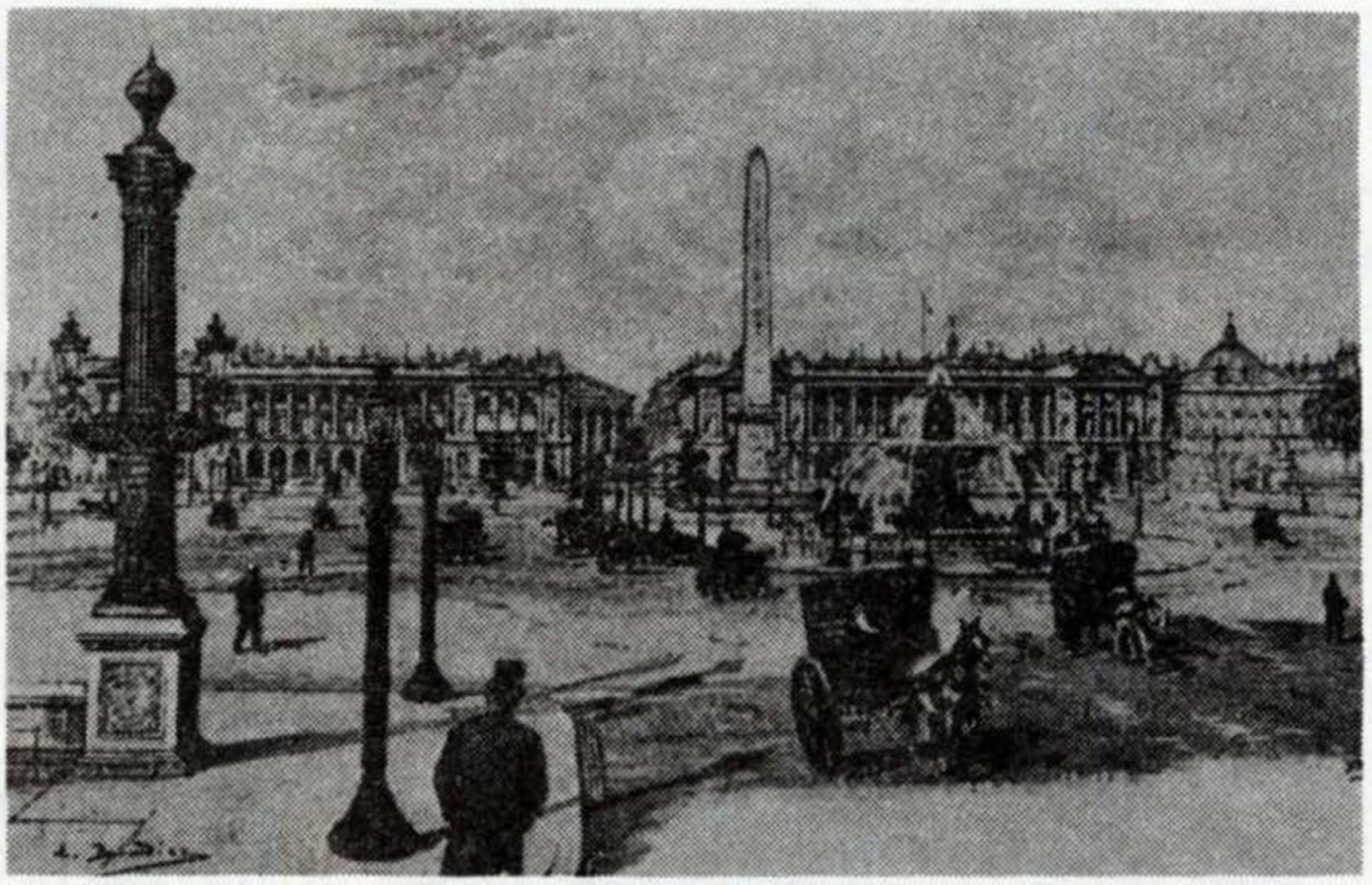

Parisul sec. XIX, unde fostul domn al Moldovei locuia în aşteptarea unor vremuri mai bune

* Această parte a averii aparţinuse fostului domn, care, însă, o trecuse cu mult înainte de a muri pe numele soţiei.

** Vezi o reconstituire posibilă dar nu sigură, la C. Gane: **Trecute vieţi de doamne şi domniţe,** vol. III, Iaşi, 1973.

și 160 000 din cel de la Baden-Baden, ceea ce era desigur, departe de valoarea comorilor visate...

O pledoarie a lui Titu Maiorescu

La 17 mai 1888, păgubașul — real sau închipuit — a adresat o reclamație și Tribunalului de Covurlui, iar la 24 mai 1888, o alta Tribunalului de Iași, cerînd punerea sub sechestru a moșiilor fratelui și surorii sale. La procesul judecat la Tribunalul de Iași în toamna anului 1888, reclamantul a fost susținut de renumiții avocați I.C. Barozzi și N. Fleva, ultimul un cunoscut om politic. După mai multe amînări, în fața lipsei unor dovezi concludente, tribunalul a respins reclamația.

În anul următor Grigore a făcut, însă, recurs. Printre apărătorii prințesei Gorceakov s-a numărat și Titu Maiorescu. Pledoaria sa din 5 iunie 1891 merită a fi reținută pentru ipotezele care pot interesa pe istorici. Apărătorul s-a străduit să spulbere calculele lui Grigore Sturdza, potrivit cărora ar fi existat o avere ascunsă de vreo 50 milioane franci, amintind cheltuielile însemnate pe care Mihail Sturdza le făcuse pentru a se menține ca domn, iar apoi, după 1849, pentru redobîndirea tronului. Dar, a adăugat Maiorescu, „cine poate afirma că la 1866 (sau poate și mai tîrziu) această notă dominantă a caracterului său s-ar fi pierdut? Aliat cu Vogoride, cu Bibeștii, prin fiică-sa cu rusul Gorceakov, prin Brîncoveanca cu turcul Musurus-pașa*, el trebuie să fi fost amestecat în toate agitațiile pretendenților la domnie în România și în Bulgaria. Aceasta este figura istorică a lui Mihalache Sturdza Vodă, iar nu aceea a unui rentier burghez". După părerea lui Maiorescu, ascunse la Baden-Baden trebuie să fi fost nu grămezi de aur, ci documente privind acțiunile politice secrete. Interpretarea este tentantă: să-și fi păstrat Mihail Sturdza marile ambiții politice atît de tîrziu?

În acest sens pare a pleda și faptul că, la 1874, s-a tipărit la Paris — traducîndu-se apoi și în românește, la Iași — o broșură de propagandă intitulată **Michel Stourdza, ancien Prince régnant de Moldavie** („Mihail Sturdza, fost prinț domnitor al Moldovei") și în care protagonistul era prezentat ca un monarh luminat. Or, dacă nu mai nutrea speranțe politice, care ar fi fost rostul unei astfel de broșuri, evident stipendiate?

Impresionată desigur și de argumentarea lui Maiorescu, dar mai ales pusă din nou în fața lipsei de probe, Curtea de Apel din Iași a respins, la 8 iunie 1891, apelul lui Grigore Sturdza care, neobosit, a făcut iarăși recurs. La rejudecarea procesului, în 1892, printre apărătorii lui Grigore Sturdza, alături de I.C. Barozzi, au apărut oameni politici cunoscuți, printre care Eugen Stătescu, unul dintre șefii Partidului Liberal, C. Dissescu, D. Giani etc. În fața unei asemenea mobilizări de forțe, afacerea a fost trimisă spre rejudecare la Curtea de Apel din Galați. De aici a ajuns la București unde, în sfîrșit, Curtea de Apel a condamnat, în 1895, pe moștenitorii Smarandei Sturdza să-i plătească lui Grigore suma de aproape 2,5 milioane franci.

Ambele părți s-au declarat nemulțumite și au făcut recurs, pîrîții nevoind să dea nimic, iar reclamantul socotind că i se cuveneau zeci de milioane și nu suma „derizorie" ce i se oferise. Plimbîndu-se prin toată țara, procesul a ajuns în cele din urmă la Craiova. Tribunalul de aici a dat — în 1897 — o sentință asemănătoare celei de la București: prințesa Gorceakov și Mihai Sturdza, fiul lui Dimitrie, au fost condamnați să plătească 2 milioane franci lui Grigore Sturdza. Acesta, bătrîn și obosit, s-a dat bătut. Marile averi ascunse — în eventualitatea că într-adevăr au existat — nu au putut fi scoase la lumină. După 13 ani de cercetări și procese, cîștigase suma de 5 milioane franci, dar cheltuielile cu taxe și avocați se ridicau la 4 milioane și jumătate franci.

La 12 ianuarie 1901, în vîrstă de 80 ani, Grigore Sturdza a murit subit. A lăsat în urma lui o avere grevată în mare măsură de datorii și o droaie de copii nelegitimi, dar recunoscuți, fiecare așteptîndu-și partea.

* Diplomat turc, de origine greacă, născut în 1807; a fost ambasador al Imperiului otoman la Londra.

PLANȘELE NOASTRE

① Uniforme ale oștirii române în timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, reconstituite la Muzeul Militar Central **(Avanpremieră muzeală,** p. 36)

②③ Mărturii din trecutul navigației românești, la Muzeul Marinei din Constanța — în stînga, de sus în jos: pavilion moldovenesc (1834 - 1854); pavilionul corăbiei muntene MARIȚA (1834); pavilionul adoptat după Unirea Principatelor; în dreapta: machetele unor nave din diferite epoci **(Marina Militară Română la început de drum,** p. 37)

④ O descoperire de valoare istorică și artistică deosebită făcută cu cîtva timp în urmă la Ulpia Traiana Sarmizegetusa: capul în bronz al împăratului Traianus Decius **(Un restaurator al Daciei,** p. 55)

HONOR ET PA

pînzar moldovenesc (sec. XV)

corabia MARIŢA (1834)

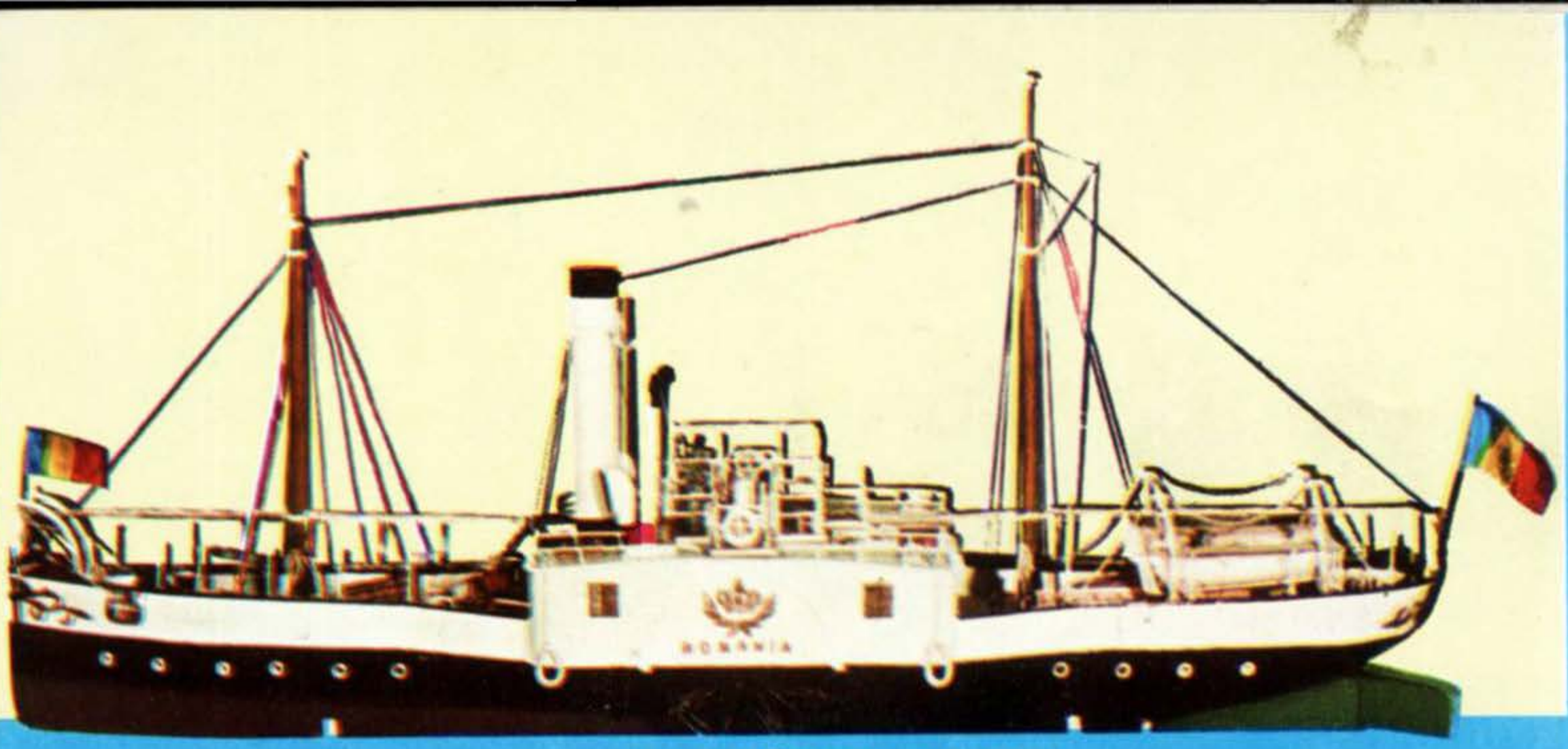

nava ROMÂNIA (1861)

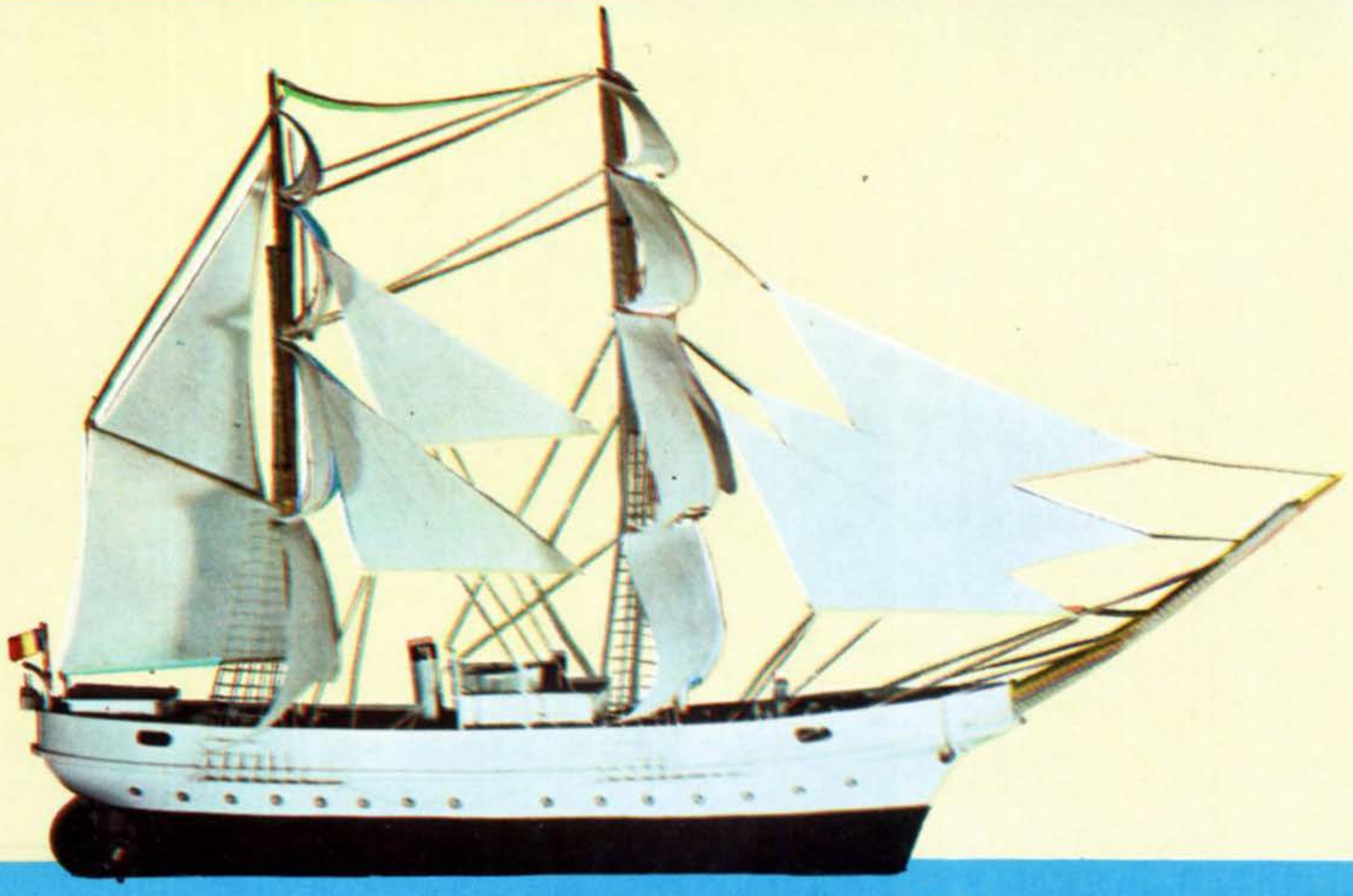

vechiul bric MIRCEA (1862)

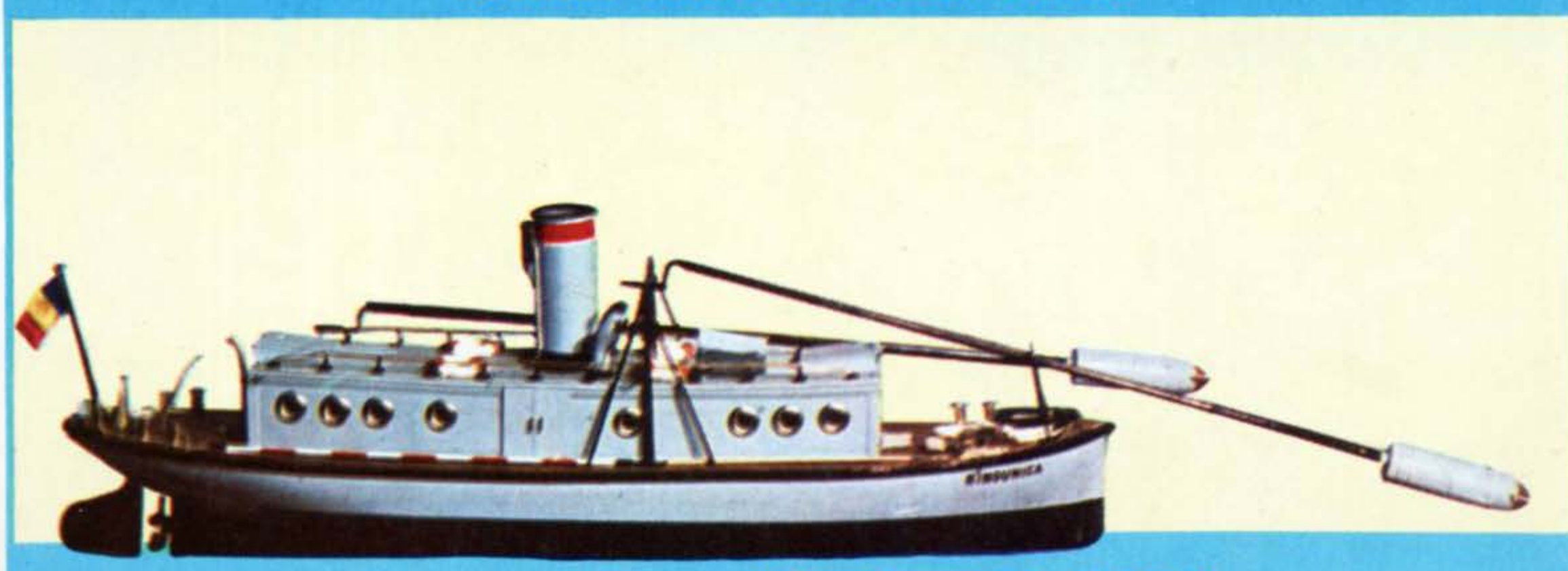

şalupa torpiloare RÎNDUNICA (1874)

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Blana prefectului

La sfîrşitul anului 1938, intendentul prefecturii Neamţ înainta prefectului un raport prin care solicita o **„blană de îmbrăcat"** pentru... prefect: **„Domnule prefect, întrucît timpul este foarte geros, iar în automobile este un curent foarte mare în timpul mersului, şi cum dl. prefect are mare nevoie pentru a se transporta în judeţ în interese oficiale şi bună administraţie cu onoare vă rog să binevoiţi ca de urgenţă să se aprobe procurarea din comerţ a unei blăni de îmbrăcat pentru a-l feri de curent şi răceli în aceste transporturi".**

Prefectul, grijuliu faţă de sănătatea... prefectului, a aprobat imediat cererea intendentului. Ca urmare, **„delegaţiunea consiliului judeţean"** a luat în dezbatere referatul, dispunînd în consecinţă, în următorii termeni: **„Avînd în vedere referatul de mai sus pe care îl găseşte întemeiat. Avînd în vedere oferta d-lui M.G., prin care oferă cu preţul de 3 095 lei una blană căptuşită cu piei de miel negru, iar manşete, guler şi clape cu blană de lup, precum şi oferta d-lui R.S., prin care se oferă aceeaşi calitate numai cu suma de 2 500 lei. Avînd în vedere că oferta cea mai avantajoasă este a d-lui R.S. Avînd în vedere că în bugetul judeţului nu sînt fondurile prevăzute pentru asemenea cheltuieli, decide: 1. Aprobă oferta d-lui R.S. şi procurarea blănii cu 2 500 lei. Aprobă deschiderea unui credit extraordinar în sumă de 2 500 lei".**

Şi astfel, frigurosul prefect a căpătat blana rîvnită, pe banii... judeţului.

Documentul se află la Arhivele Statului din Piatra Neamţ, fondul Prefecturii, dosar nr. 318/20/1938.

Ionel MARIN,
Piatra Neamţ

■ Autor

Cei doi Alexandre Dumas-tatăl (1802-1870) şi fiul (1824-1895) — se bucurau, la epoca respectivă, de mare popularitate. La premiera unei piese a fiului, Dumas-tatăl a fost felicitat de către un admirator, care i-a spus:

— Cred că şi dumneata ai un oarecare merit la acest succes.

— Oarecare? Dimpotrivă, mi se pare că principalul merit îmi aparţine, a răspuns Dumas-tatăl. Doar eu sînt autorul autorului.

Petru MARCOANE,
com. Pesac, jud. Timiş

■ Ochelarii savantului

Se spune că Theodor Mommsen (1817-1903), cunoscutul istoric şi filolog german, laureat în 1902 al premiului Nobel, era foarte distrat.

Într-o zi, în tren, se căuta în toate buzunarele, necăjit că nu-şi găsea ochelarii.

O fetiţă de lîngă el îi întinse ochelarii.

— Mulţumesc, micuţo, îi zîmbi savantul. Cum te cheamă?

— Ana Mommsen, tată, răspunse fetiţa.

■ Uitare

Medicul german Rudolf Virchow (1821-1902), creatorul teoriei patologiei celulare, care explică apariţia bolilor prin modificările petrecute la nivelul celulelor, i-a cerut la un examen unui student să vorbească despre funcţiunile splinei, pe atunci încă puţin cunoscute.

— Vă rog să mă scuzaţi, a răspuns studentul, dar în acest moment nu-mi mai amintesc nimic despre aceste funcţiuni. Înainte de examen, însă, le-am ştiut foarte bine.

— Păcat, a replicat Virchow. Eşti singurul om care le ştia şi tocmai d-ta a trebuit să le uiţi.

Elsa WODAN,
Bucureşti

■ Debut

Primul număr al revistei **Cuvîntul liber,** publicaţie apărută în Bucureşti în 1933, care se situa pe ferme poziţii antifasciste, antirăzboinice, tipărea următoarea anecdotă semnificativă în legătură cu Hitler.

„Dictatorul Germaniei, cel mai ridicol erou al anecdoticii moderne, are încă o pătanie pe conştiinţă. Zilele trecute s-a dus la un ospiciu berlinez, pentru a face o inspecţie. Ajuns în celula unui nebun pe punctul de a se însănătoşi, Hitler îl întrebă:

— D-ta cunoşti istoria?

— Cunosc, răspunse nebunul.

— Ai auzit de Bismarck?

— Am auzit. Mare om! Genial conducător de stat!

— Dar de Stresemann? [1878-1920, ministrul de Externe al Republicii de la Weimar — **n.n.**]

— A! Şi de el! Un diplomat care a ridicat renumele ţării noastre.

— Dar de Adolf Hitler?

— Hitler? Un fost ministru care...

— Fost ministru? Mizerabile! Hitler e geniul bun al Germaniei. E conducătorul destinelor voastre. Hitler sînt eu!

Nebunul îl privi cu grijă, apoi exclamă trist:

— Bagă de seamă, domnule. Şi eu am început tot aşa...".

N. STANCIU,
Rădăuţi

■ Cu două tăişuri

Take Ionescu, într-un discurs politic, referindu-se la un protejat al său a spus:

— Viaţa lui X este curată ca un pahar de cristal.

Din sală cineva i-a replicat:

— Paharul este curat, păcat doar că-i gol.

Tiberiu POPOVICI,
Bocşa, jud. Caraş-Severin

NUME CODIFICATE ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

CONSTANTIN BUȘE

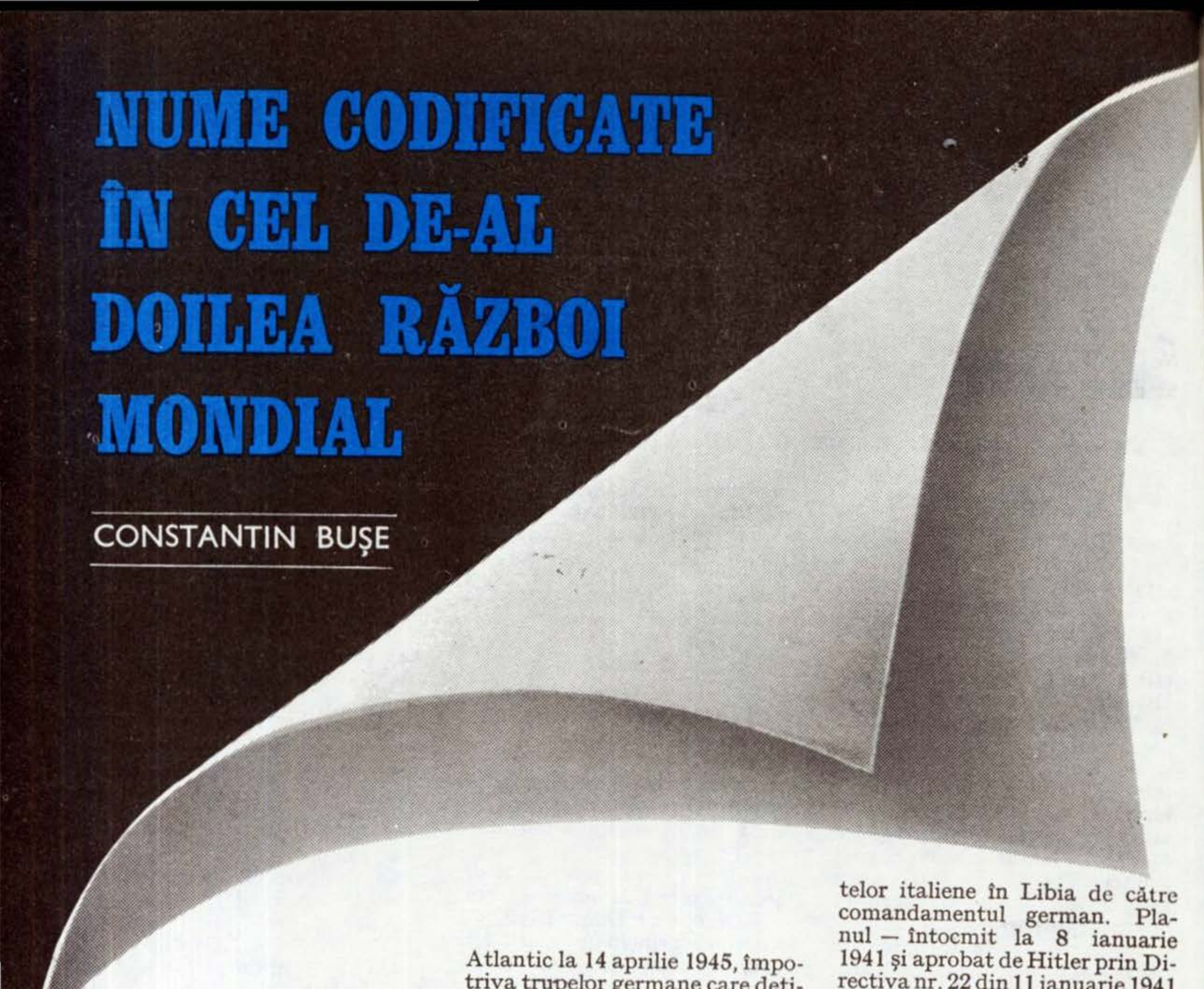

HUSKY („voinic", „matahală", engl.*). Operația de debarcare a forțelor anglo-americane în Sicilia, inițiată la Conferința anglo-americană de la Anfa - Casablanca din 14-24 ianuarie 1943, decisă la Conferința de la Washington (mai 1943) a reprezentanților celor două țări și executată între 10 iulie și 17 august 1943. Jumătate din efective (care se ridicau la 160 000 oameni) era formată din americani, comandați de generalul Patton; cealaltă era constituită din forțe britanice comandate de feldmareșalul Montgomery. Comanda supremă o avea generalul britanic H. Alexander. Unitățile germane, printre care și divizia de șoc H. Goering, numărau 70 000 oameni.

INDÉPENDANCE („independență", fr.). Acțiune a forțelor militare navale franceze din Atlantic la 14 aprilie 1945, împotriva trupelor germane care dețineau încă sub control portul Bordeaux (ca și Lorient, Saint Nazaire și La Rochelle), efectuată însă sub numele de **VÉNÉRABLE** („venerabil").

ISABELLE. Operație preconizată de marina de război germană și aprobată de Hitler prin Directiva nr. 18 din 12 noiembrie 1940, prevăzînd ocuparea de către trei divizii germane a Insulei Madera, a Insulelor Azore și, în ultimă instanță, chiar a Portugaliei. Scopul final: lichidarea forțelor militare engleze din Mediterana occidentală. Ca și operația **FELIX**, Isabelle nu a putut fi realizată din cauza înfrîngerilor suferite de italieni în Grecia și în Africa și a refuzului lui Franco de a angaja Spania într-un război împotriva Marii Britanii.

JUBILEE („jubileu", engl.). Raidul combinat aero-naval al forțelor militare anglo-canadiene în zona orașului francez Dieppe, la 19 august 1942 (vezi și operația **Sledgehammer**).

LACKMUS („turnesol", germ.). Acțiunile de sprijinire a armatelor italiene în Libia de către comandamentul german. Planul — întocmit la 8 ianuarie 1941 și aprobat de Hitler prin Directiva nr. 22 din 11 ianuarie 1941 — a fost pus în aplicare începînd cu 11 februarie 1941, prin debarcarea formației „Africakorps", compusă dintr-o divizie de infanterie și una de tancuri, sub comanda generalului Rommel.

LILA. Acțiunea nazistă de ocupare a portului Toulon și de capturare a flotei franceze cantonate aici, decisă de Hitler la 16 noiembrie 1942, pentru a împiedica navele franceze să treacă de partea anglo-americanilor debarcați în Africa de Nord. La 26 noiembrie germanii au trecut la atac. Flota franceză, exceptînd 5 submarine care au părăsit baza, s-a autosabordat: 4 cuirasate, 7 crucișătoare, 16 submarine, numeroase distrugătoare și torpiloare etc., în total 73 nave cu un deplasament de 220 000 tone.

LUMBER JACK („cherestegiu", engl.). Operație de forțare a Rinului, începută la 23 februarie 1945 de Armata 9 americană între Coblenz și Köln împotriva trupelor germane.

Prima parte a acestui articol a apărut în nr. 11/1974 al revistei noastre.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1968 și 3/1974.

MAJESTIC („maiestuos", engl.). Acţiunea forţelor militare americane de cucerire a insulei japoneze Kyushu, desfăşurată în august 1945 (acţiunea a fost denumită şi **OLYMPIC).**

MARITZA. Planul de invadare a Greciei prevăzînd trimiterea a 24 divizii germane — întocmit de generalul Paulus şi aprobat de Hitler la 13 decembrie 1940. Dictatorul german a aplicat planul într-o formă modificată, atacul fiind declanşat la 6 aprilie 1941, nu numai împotriva Greciei, ci şi a Iugoslaviei.

MATTERHORN (numele unui vîrf din Munţii Alpi — 4 482 m — la graniţa dintre Italia şi Elveţia). Acţiunea americană de ajutorare a Chinei, în 1944 şi 1945, prin bombardarea trupelor japoneze de pe teritoriul chinez şi de pe insulele nipone.

OOKA („floare de cireş", în limba japoneză). Planul amiralului Takijiro Onishi de folosire a piloţilor sinucigaşi (Kamikadze)* împotriva navelor americane, pus în aplicare în toamna anului 1944.

OVERLORD („suzeran", engl.). Cea mai mare operaţie de debarcare întreprinsă de forţele aliate anglo-americane în cel de-al doilea război mondial (6 iunie 1944)**.

PESTILENCE („epidemie", engl.). Atacul forţelor militare americane împotriva japonezilor în regiunea Guadalcanal-Tulagi, la extremitatea sudică a Arhipelagului Solomon, declanşat la 7 august 1942 şi încheiat în decembrie 1942 cu victoria americanilor.

PLUNDER („jaf", engl.). Ansamblul operaţiilor aliate de traversare a Rinului, în zona Ruhr, întreprinse în cursul lunii martie şi în prima jumătate a lunii aprilie 1945.

SCHWARTZ („negru", germ.). Planul ocupării întregii Italii de către forţele armate germane, întocmit imediat după prăbuşirea regimului fascist al lui Mussolini (25 iulie 1943). La 26 iulie, primele convoaie militare germane au trecut Brennerul***.

La începutul lui septembrie 1943, se aflau în Italia 16 divizii germane, din care 7 blindate.

SEELÖWE („leul de mare", germ.). Proiectul de invadare a Marii Britanii de către armatele hitleriste, schiţat la 27 mai 1940 de contra-amiralul Kurt Fricke şi aprobat de Hitler prin Directiva nr. 16 din 16 iulie 1940, pentru începutul toamnei aceluiaşi an. Debarcarea urma să fie efectuată în două valuri — primul de 100 000, al doilea de 160 000 soldaţi, inclusiv 6 divizii de tancuri, întărite cu 3 divizii motorizate. Se prevedea ca invazia să aibă loc pe un front larg de 300 km pe litoralul sudic al Angliei. Planul era mult prea îndrăzneţ pentru posibilităţile reale ale marinei germane, care nu putea risca o înfruntare decisivă cu forţele navale britanice. Condiţia indispensabilă pentru trecerea la înfăptuirea debarcării era ca aviaţia germană să-şi asigure supremaţia în aer deasupra Marii Britanii. Prin Directiva nr. 17 din 1 august 1940, Hitler a ordonat Luftwaffei să realizeze aceste operaţiuni preliminare (vezi operaţia **Adlerangriff).** Bătălia aeriană (devenită Bătălia Angliei) a fost pierdută de germani, iar Hitler a amînat (la 17 septembrie), apoi a abandonat planul de cucerire a Marii Britanii prin invazie.

SHO-GO („victorie", jap.). Vastă operaţie defensivă plănuită de comandamentul japonez în a doua jumătate a anului 1944 pentru apărarea Insulelor Filipine, printr-o „bătălie generală şi decisivă" cu forţele militare americane. Proiectul nipon urmărea atragerea şi nimicirea flotei americane într-o cursă în Golful Leyte şi în largul arhipelagului. Evenimentele au evoluat însă contrar aşteptărilor comandamentului japonez şi puternica ciocnire de la Leyte (23 octombrie 1944) s-a soldat cu înfrîngerea marinei nipone****.

SLEDGEHAMMER („baros", engl.). Operaţie nereuşită de debarcare pe coasta Franţei, în sectorul Dieppe, efectuată de comandamentul britanic la 19 august 1942. Din cei 6 000 soldaţi britanici şi canadieni, paraşutaţi pe o porţiune de 30 km de litoral, 3 000 au fost ucişi în aer sau imediat ce au atins pămîntul *****.

SOAPSUDUS („clăbuci de săpun", engl.). Denumirea raidurilor masive de bombardament întreprinse de aviaţia anglo-americană împotriva oraşului Ploieşti pentru distrugerea rafinăriilor şi depozitelor de petrol aflate în mîna germanilor.

STRAFE („pedeapsă", germ.). Bombardamentele teroriste executate de aviaţia germană asupra oraşului Belgrad în 6-8 aprilie 1941 din ordinul lui Hitler, soldate cu moartea a 17 000 oameni, în majoritate civili.

STUDENT. Planul comandamentului militar german — întocmit la 27 iulie 1943 şi pus în aplicare la 9 septembrie — de a ocupa Roma şi de a restabili regimul lui Mussolini, sub forma republicii de la Salo.

STUDIE ENGLAND („studiul Angliei", germ.). Denumirea schiţei proiectului de invazie a forţelor militare germane în Marea Britanie, întocmită de contra-amiralul Kurt Fricke şi prezentată lui Hitler la 27 mai 1940. A stat la baza planului **Seelöwe.**

TORCH („făclie", engl.). Debarcarea forţelor militare anglo-americane în Africa de Nord Franceză. Conferinţa şefilor militari anglo-americani din 18-24 iulie 1942 a aprobat proiectul, care a fost definitiv confirmat de conducătorii politici şi militari aliaţi la 20 septembrie 1942. Pentru transportul trupelor (84 000 soldaţi americani şi 23 000 soldaţi britanici) în zonele Casablanca, Oran şi Alger au fost afectate 650 vase sub comandamentul suprem al lui D. Eisenhower. Operaţia a fost declanşată la 8 noiembrie 1942******.

TYPHON („taifun", germ.). Marea operaţie ofensivă prin care forţele militare germane urmăreau să cucerească Moscova, aprobată de Hitler prin directiva din 16 septembrie

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1973.

** Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1968 şi 5-6/1974.

*** Trecătoare în Alpii de Est, la graniţa între Italia şi Austria.

**** Vezi **Magazin istoric,** nr. 5-6/1969.

***** Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1968.

****** Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1974.

1941. Campania fulger trebuia încheiată pînă la venirea iernii. Lovitura decisivă urma să fie executată de Grupul de armate „Centru", aflat sub comanda feldmareşalului von Bock. Germanii deţineau superioritatea, în special în blindate şi aviaţie. Operaţia — declanşată la 30 septembrie — a cunoscut două etape; prima, pînă la 7 noiembrie, cînd trupele hitleriste au reuşit să înainteze adînc în dispozitivul apărării sovietice, au cucerit oraşul Kalinin la nord şi au tăiat calea ferată Moscova-Leningrad; a doua, de la 15 noiembrie pînă la începutul lui decembrie, cînd germanii au reuşit să se apropie la 25-30 km de capitala sovietică. Sub comanda generalului Gheorghi Jukov, la 5 decembrie 1941 a fost declanşată o puternică contraofensivă a armatei sovietice, soldată cu prima mare înfrîngere a hitleriştilor şi cu falimentul planului **Taifun***).

UNDERTONE („şoaptă", engl.). Ofensivă americano-franceză împotriva forţelor germane în sectorul Koblenz, la vărsarea Mosellei în Rin, declanşată la 15 martie 1945, în cadrul operaţiilor de forţare a Rinului.

VERITABLE. Ofensivă a Armatei 1 canadiană împotriva forţelor militare germane din Olanda, întreprinsă la 8 februarie 1945.

WESERÜBUNG („exerciţiul Weser", germ.). Acţiunea germană de cotropire a Danemarcei şi Norvegiei. La 27 ianuarie 1940, Hitler a cerut întocmirea studiilor operative privind invadarea Norvegiei. La 1 martie, Hitler a aprobat planul Weserübung în care a fost inclusă şi Danemarca, iar la 2 aprilie a ordonat trecerea la realizarea lui începînd cu ziua de 9 aprilie 1940.

YOGAKI („capcană", jap.). Plan japonez de contraofensivă împotriva eventualelor atacuri ale forţelor aeronavale americane în Arhipelagul Gilbert, întocmit în mai 1943 şi aplicat cu începere de la 19 septembrie 1943. Dar la 6 noiembrie bombardamentele aeriene americane au scos din luptă toate crucişătoarele Flotei 2 japoneze. La 11 noiembrie, 87 avioane nipone aflate la Rabaul au fost distruse, ceea ce a însemnat anularea oricărei posibilităţi de ripostă din partea japonezilor.

ZITADELLE („citadelă", germană). Operaţiune militară germană pe frontul de est, aprobată de Hitler la 15 aprilie 1943. Naziştii urmăreau ca, printr-o puternică ofensivă declanşată înspre nord-est, de la nord de Harkov şi înspre sud-est, de la sud de Orel, să realizeze joncţiunea la Kursk, să încercuiască şi să distrugă forţele sovietice, ofensiva continuînd apoi în adîncime, fie spre est către Volga, fie la nord-est în direcţia Moscova. Operaţia a fost declanşată în dimineaţa zilei de 5 iulie 1943 şi s-a încheiat cu un eşec pentru germani. La 12 iulie, trupele sovietice au pornit o puternică contraofensivă, cu acest prilej desfăşurîndu-se cea mai mare bătălie de tancuri din cel de-al doilea război mondial; de ambele părţi s-au angajat peste 1 200 tancuri. La 16 iulie, grav înfrînte, trupele germane au fost nevoite să înceapă retragerea**.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1970.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1970.

• Clio anunţă • Clio anunţă • Clio anun

■ Avanpremieră muzeală

Vizităm Muzeul Militar Central într-o zi obişnuită de lucru. O zi de lucru în cel mai propriu înţeles al cuvîntului. Pentru că muzeul se află în plină activitate de reorganizare şi îmbogăţire, urmînd să se redeschidă într-un viitor apropiat (faţă de data la care scriem aceste rînduri). Într-o sală se instalează machetele unor fortificaţii dacice. Într-o alta, un grup de lucrători definitivează ultimele detalii ale unei imense hărţi lucrată în piele, pe care se află marcate toate centrele militare din Dacia romană. În alt loc, este fixat sub sticlă facsimilul unui document emis de Mircea cel Bătrîn, care vorbeşte despre oastea „cea mare", formată din toţi locuitorii ţării. Cîteva săli mai departe, sînt aranjate în vitrine modelele unor arme folosite în timpul lui Ştefan cel Mare. Sub un alt panou, cineva fixează facsimilul unei scrisori de la sfîrşitul secolului trecut, în care un politician îşi exprima îngrijorarea că „soldaţii... pleacă urechile la propaganda socialistă...". Aici, se instalează un „cuib de mitralieră", sugerînd un moment de luptă din primul război mondial. Dincolo, se alcătuieşte un grup alegoric care evocă momente de luptă din zilele insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste din August 1944. În altă parte, sînt instalate machetele unor tipuri de armament aflate în dotarea armatei României socialiste.

— Muzeul va oglindi principalele momente din istoria militară a patriei noastre, din cele mai îndepărtate timpuri şi pînă astăzi, *ne relatează colonelul V. Militaru, directorul muzeului.* Prezentarea noastră urmează cronologia firească, evoluţia armatei fiind legată, în mod indisolubil, de întreg procesul istoric prin care a trecut poporul român. Într-o multitudine de forme vom evoca tot ceea ce este esenţial pentru drumul în timp parcurs de oştile române. Ca o trăsătură definitorie, menţionăm legătura permanentă care a existat, în toate vremurile, între popor şi oastea ţării. Stau mărturie pentru aceasta atîtea şi atîtea lupte glorioase purtate de fiii acestor meleaguri, împotriva tuturor celor care au lovit în pacea şi liniştea noastră.

În cadrul muzeului vor funcţiona cîteva expoziţii permanente de arme, armuri, costume militare şi decoraţii. *precum şi numeroase alte exponate din domeniul militar.*

În încheierea scurtei noastre vizite la Muzeul Militar Central, am solicitat permisiunea de a prezenta cititorilor revistei Magazin istoric *în avanpremieră, cîteva din noile exponate. Sînt cele reproduse în planşa nr. 1.*

I. L.

MARINA MILITARĂ ROMÂNĂ LA ÎNCEPUT DE DRUM

SERGIU COLUMBEANU

Istoria neamului românesc consemnează vechi și glorioase tradiții marinărești, formate și dezvoltate în vremea marilor domnii ale lui Mircea cel Bătrîn, Vlad Dracul, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul. În timpul acestora, lemnul — materie primă abundentă în pădurile Munteniei și ale Moldovei — era transformat de meșteri neîntrecuți în ambarcații ușoare care dădeau fulgerătoare lovituri greoaielor galere turcești. Acest lucru s-a evidențiat mai cu seamă în timpul lui Mihai Viteazul, cînd numeroase și rapide flotile muntene au operat cu succes în războaiele purtate de marele voievod pentru eliberarea de sub dominația otomană*. Constantin Brîncoveanu a dispus, de asemenea de o forță navală fluvială. Trebuie amintit și faptul că la Giurgiu — multă vreme raia turcească — a funcționat un veritabil șantier naval, unde cu materialele puse la dispoziție de către Muntenia, s-au construit ambarcații fluviale pentru marina otomană.

* Vezi Magazin istoric, nr. 11/1973.

Marinari din flotila muntean̆ă de canoniere în anul 1852

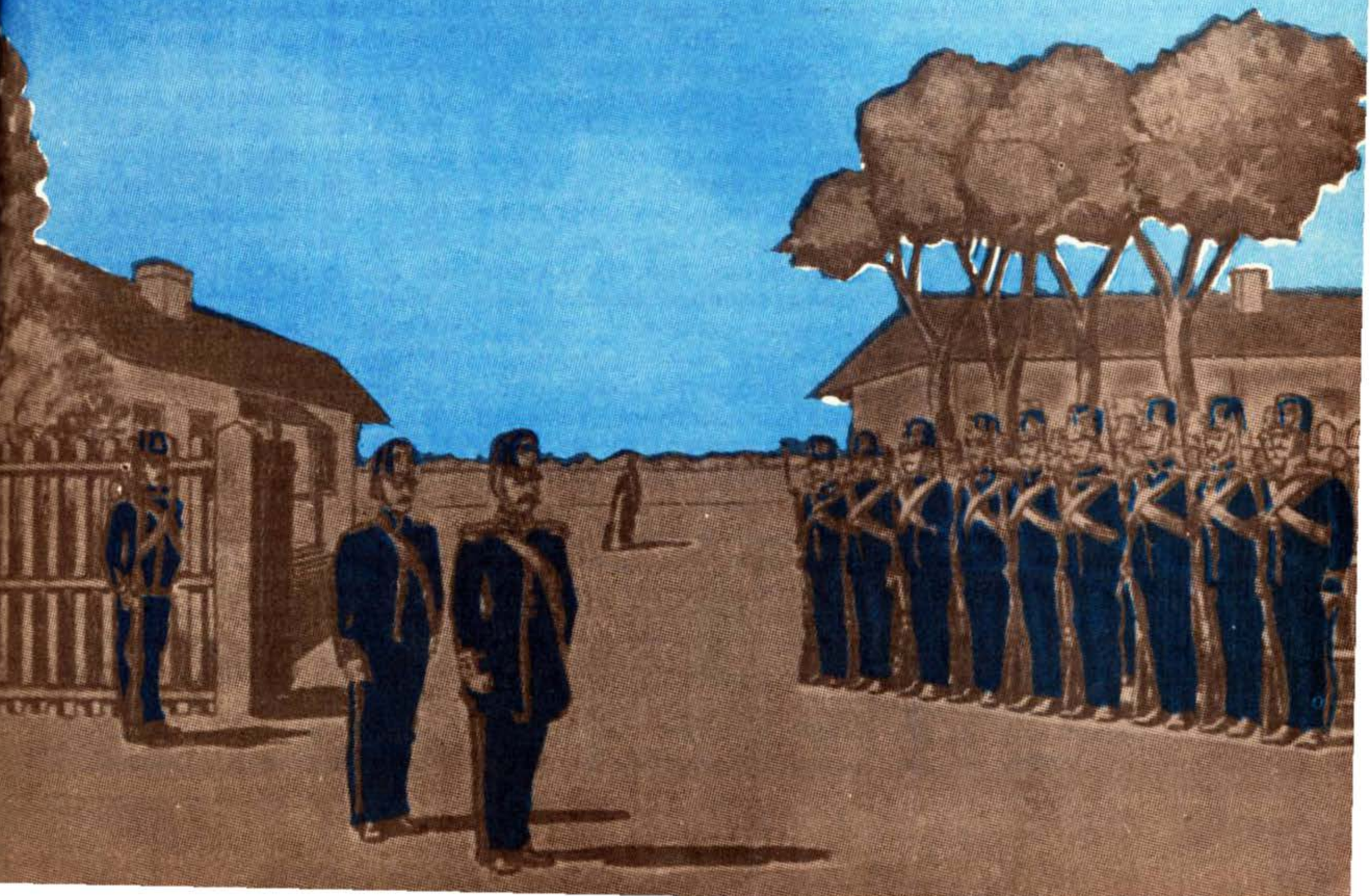

Primele șalupe canoniere

În tratatul de la Adrianopol (1829), a fost prevăzut printre altele și dreptul Munteniei și al Moldovei de a avea un comerț extern liber, precum și de a redeschide porturile de pe teritoriile lor navelor din toate țările. După o absență de mai bine de trei secole, principatele române reintrau astfel în circuitul traficului maritim internațional. În aceste condiții se impunea adoptarea unor măsuri de protejare a navelor comerciale — fapt ce echivala cu înființarea unei marine militare naționale. S-a ivit deci prilejul reînnodării peste secole a vechilor tradiții de marină militară românească. În conformitate cu tratatul din 1829, unele măsuri concrete privind organizarea nucleului forțelor navale românești au fost stabilite prin cele două Regulamente Organice: pentru Muntenia, art. 184 din Capitolul VI a prevăzut că „slujba pe apă a linii Dunării se va împlini cu **18 caice într-armate (subl. a.),** orînduite fiecare dintrînsele de un ofițer și opt vîslași...“; pentru Moldova, care avea ieșirea la Dunăre pe o porțiune mai mică, s-au stabilit opt ambarcațiuni (două caice mari și șase mici), avînd ca bază de staționare portul Galați.

Drept urmare, încă din lunile februarie-noiembrie 1833, în Muntenia s-au luat măsuri „de întocmire a 12 caice trebuincioase pentru preumblarea soldaților strejii pămîntești pă linia Dunării“. Acestea trebuiau să supravegheze cursul Dunării de la Vîrciorova la Brăila. Vasele urmau să fie construite în trei puncte: „în județul Dolji, fiindcă să găsesc păduri pentru materialu lor și încă și oareșce săteni meșteri“; la Giurgiu, care din 1830 se reintegrase țării, și unde „meșteri se pot găsi îndestui și materialu se aduce lesne acolo din pădurile județului Vlașca și a județului Dîmbovița“ precum și la Brăila „pentru înlesnirea de meșteri ce se pot găsi acolo“. Printre cei mai reputați erau amintiți Ioan marangozul, din Brăila, angajat de „podpolcovnicul“ Odobescu cu 500 lei pe lună, precum și Mastroiane Calita, tot din Brăila. Materialele și forța de muncă erau asigurate de către săteni (un număr de 18 sate din plasa Ialomița a județului Dîmbovița, de pildă, au furnizat 32 care cu material lemnos necesar șantierului din Giurgiu).

Despre organizarea flotei moldovene, găsim o serie de știri în presa vremii. Astfel, în numărul său din 16 mai 1843, **Albina românească** saluta în termeni entuziaști lansarea la apă a primei goelete românești, EMMA. Acest vas de poliție fluvială a fost realizat la Galați, de meșterii locali, folosindu-se și informații tehnice furnizate de porturile din regatul Sardiniei, de la Marsilia și Izmail. Goeleta — dotată cu cinci tunuri de bronz (calibru 120 mm) fabricate la arsenalul din Torino — costase 28 531 lei. Primul comandant al EMMEI — care avea în subordine, un echipaj compus din 22 oameni — a fost locotenentul Steriade, mai tîrziu comandant al Flotilei Dunărene a Principatelor Unite. Alături de EMMA, paza Dunării mai era asigurată de alte două ambarcațiuni staționare mai mici: ȘTEFAN CEL MARE — pentru gura Prutului și GALAȚI — pentru gura Siretului. Pavilionul marinei moldovenești era albastru cu cîte un pătrat roșu în fiecare colț și o stea albă în fiecare pătrat; la mijloc — capul de zimbru cu o stea între coarne și o coroană deasupra, înconjurat de două ghirlande în semicerc.

Dimensiunile mari ale vasului EMMA, care-l făceau impropriu unei navigații pe spații restrînse, așa cum se cerea unei nave de poliție portuară, au determinat scoaterea sa în vînzare, în octombrie 1845, hotărîndu-se înlocuirea sa cu nave potrivite circulației pe Dunăre. În acest scop au fost examinate diferite planuri, fiind consultat și comandamentul muntean (dovadă scrisoarea din 11 august 1847 prin care comandantul moldovean solicita colegului său „a-i împărtăși lămurire prin ce mijloace s-au făcut șalupele-canoniere“ și ruga să i se trimită „încă și niște copii de pe planul [...] uniia, dacă asăminea să găsăscu în păstrare...“. În cele din urmă, s-a optat pentru un proiect austriac, care prevedea construirea a una sau două șalupe canoniere. După aproape patru ani, în 1851, tot la Galați s-a construit prima șalupă-canonieră mare: NATALIA lungă de 17 m, cu doi arbori (catarge) și 18 vîsle, avînd ca armament cele cinci tunuri de pe fosta goeletă EMMA. Comandant al navei a fost numit Anton Barbieri, ajuns și el mai tîrziu șef al Flotilei Fluviale Române.

Pavoaz — tricolorul!

Dezvoltarea impetuoasă a traficului dunărean către jumătatea veacului XIX, făcea însă ca ambarcațiile de tip mic să nu mai corespundă scopurilor cărora le fuseseră destinate. Anul 1845 a marcat înlocuirea lor cu nave superioare, capabile să asigure supravegherea fluviului. Din raportul trimis încă din 1844 de Sakellario, consulul Prusiei la București, către de Coq, ministrul aceleiași țări la Constantinopol, reieșea că „o flotilă de trei șalupe — canoniere, avînd opt tunuri urmează a fi stabilită în curînd pe Dunăre“. Construirea navelor și instruirea marinarilor urmau să se facă după modelul austriac, iar un inginer din Austria, Balzano, fusese chemat pentru construirea la Brăila, a unui chei necesar acostării navelor.

Ofisul domnesc nr. 17, din 5 ianuarie 1845 prevedea „înființarea dubilor [șalupelor — **n.a.**] canoniere pe Dunăre, în număr de douăsprezece“. Pentru început, ofisul dispunea alocarea imediată a 63 000 lei „pentru cumpărarea a trei vase“, care urmau să sosească în țară chiar în primăvara anului în curs. La 27 mai 1845, marele spătar Constantin Ghica primea sarcina să trimită un ofițer la Vîrciorova pentru întîmpinarea celor trei nave. Totodată, acesta urma să asigure și alimentele

necesare „îndestulării ofițerului și cinurilor de jos" [ostașilor — **n.a.**] cantitatea fixată acestora fiind „una ocă (cca 1,3 kg. — **n.a.**] pîine, o jumătate ocă de carne, o porție de rachiu sau vin și legumele trebuincioase...". La 10 iulie 1845, trimisul marelui spătar, locotenentul Constantin Petrescu, scria în raportul său că „astăzi la 12 ceasuri europienești au sosit la punctul Vîrciorova di la Titel* trei vase supt numire de șăici[...]cea dintîi cu patru tunuri, celelante două de cîte un tun, avînd cu dînsele și un praporcic și 51 cinuri de jos".

O bogată corespondență a suscitat-o pavilionul marinei muntene. Semnificativă, în acest sens, este adresa nr. 2 755, din 2 iunie 1845 a Departamentului trebilor din năuntru către comandamentul armatei: „Făcîndu-să întrebarea Înaltului Secretariat [Departamentul Externelor — **n.a.**] pentru felul pavilionului național ce urmează a purta dubile canoniere ale acestui prințipat [...] s-au primit acum răspuns [...] că pe temeiu beratului [dispoziției — **n.a.**] Înaltei Porți [...] steagul ce au a purta corăbiile ostășești trebuie să fie într-altfel de chip, adică jumătate partea cea de sus să fie roșie, iar ceilaltă jumătate albastră și galbenă avînd pă dînsul stele și pasăre albastră, cu un cap la mijloc". La fila 28 a dosarului amintit era desenată macheta: tricolor pe orizontal cu roșu sus, galben la mijloc și albastru jos. Pe culoarea galbenă se afla vulturul — element principal al stemei muntenești. Pe culoarea roșie erau opt stele; pe cea albastră șapte stele (O sugerare probabilă a numărului județelor țării, deși Muntenia era, în acea vreme, împărțită în șaptesprezece județe.)

Incident pe Dunăre

Comanda flotei fluviale a fost încredințată aceluiași locotenent Petrescu, care întîmpinase navele. Alături de el, comandanți de șalupe au fost numiți locotenenții Brătescu și Serghie. Echipajele aveau un efectiv de 8 subofițeri, 103 soldați combatanți și 2 toboșari. Ei proveneau din aproape toate județele țării, atît de la cîmpie cît și de la munte. Cert este că, încă de la început, marinarii s-au supus unui sever regim de instrucție, condus de leitenantul (locotenentul) Tapovița (ofițerul austriac care adusese navele), acesta preocupîndu-se ca „pă lîngă învățătura obicinuită la șeici să învețe pă artileriști [10 la număr — 2 subofițeri și 8 soldați — **n.a.**] cu dare la semn cu ghiulele, făcînd pentru aceasta semn și întrebuințînd de fiecare tun cîte cinci ghiulele din cele care se află pe seama acestor tunuri" — cum glăsuia un ordin adresat la 10 august 1845 către locotenentul Petrescu. În ziua de 3 noiembrie 1845, un incident petrecut pe Dunăre a oferit marinarilor prilejul de a intra în acțiune. În portul Brăila, o corabie turcească a fost împinsă cu putere de vînt și nu a putut evita un abordaj. Șalupa canonieră românească cea mare a fost lovită, producîndu-i-se ruperea unui catarg și avarii la bordaj. Dusă de vînt, nava turcească s-a îndreptat, apoi, spre Măcin. Înștiințat de accident, locotenentul Petrescu a pornit imediat în urmărirea ei. „Pă dată — scria el în raport — m-am pus într-o șalupă din cele mici și alergînd după corabie am și ajuns-o, cu care întorcîndu-mă îndărăt am dus-o la căpitănia de port, unde scoțînd pă căpitan din corabie, ș-au mărturisit greșala și rugînd pă consulul lor — Șali aga — ca să fie în locu-i răspunzător orcît va costisi acea stricăciune...". Raportul locotenentului Petrescu lasă să se întrevadă nu numai buna pregătire a echipajului, obținută într-un interval foarte scurt, ci și atitudinea hotărîtă și curajoasă de care au dat dovadă marinarii români într-un incident cu o navă care — să nu uităm — purta însemnele puterii, pe atunci suzerane.

Dacă portul Brăila constituia principala bază de staționare a flotilei, alături de el mai existau și alte puncte importante; Turnu-Severin, Calafat și Giurgiu. Cele trei șalupe canoniere își împărțiseră Dunărea în sectoare, fiecare supraveghind cîte o zonă. În aceste zone și cu deosebire la Brăila s-au construit clădiri pentru cazarea echipajului și depozitarea muniților, ateliere de reparații. Marina militară începea să capete o configurație tot mai precisă, legată de îndatoririle ce-i reveneau. Se vede că activitatea ei se bucura de aprecieri și în rîndurile unor întreprinzători străini, pentru că în 1847, într-un ofis domnesc se arăta că „Spiridon Copciovici, negustător austriac, pentru a sa recunoștință, pentru înlesnirile ce au găsit din partea guvernului nostru la întreprinderile sale comerțiale au socotit de a înfățișa dovadă prin **prinosul unei corăbii** numită ECTOR (adică „Hector" — **n.a.**] **ce o are în portul Brăilei cu două catarturi și șase tunuri (subl. n.).** Corabia HECTOR a fost recepționată de magistratul orașului Brăila care a predat-o Departamentului Ostășesc. Preluînd-o locotenentul Petrescu a întocmit o „tablă de toate lucrurile" (un fel de registru al navei) în care se întîlnesc o serie de termeni: „timonă", „busulă", „spiraliu", „rame", „forchet", „trinchet", „bonpres" ș.a.m.d. de o deosebită utilitate pentru cercetările privind originea terminologiei nautice în limba română.

* * *

Perioada renașterii naționale începută la jumătatea veacului trecut, a adus importante transformări în viața economică, socială și politică a principatelor române. Înființarea marinei militare moderne, parte integrantă a acestui proces, răspundea și ea unor aspirații legitime ale poporului.

---

* Localitate la vărsarea rîului Bega în Tisa; avea un arsenal unde se fabricau nave fluviale.

SECOLE DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ ÎN MĂRTURII BRITANICE

Dr. PAUL CERNOVODEANU

S-ar putea crede, dată fiind distanța care separă România de Marea Britanie, că există puține puncte de contact între aceste țări de-a lungul istoriei lor. În realitate, după cum au evidențiat cercetările efectuate în secolul nostru în arhivele engleze, diplomația britanică nu era deloc dezinteresată de evoluția țărilor române și rapoartele trimise la Londra de către diverși ambasadori, unele comentate și în revista noastră, probează convingător acest lucru. Investigațiile în arhivele engleze, începute de cîteva decenii, au scos la iveală multe informații prețioase pentru istoria noastră*.

Colaboratorul nostru, dr. Paul Cernovodeanu, de la Institutul de Istorie „N. Iorga", întors de curînd dintr-o călătorie de studii efectuată în Marea Britanie, împărtășește, în rîndurile care urmează, cititorilor revistei Magazin istoric **roadele cercetărilor sale în arhivele engleze, urmînd ca în unele numere viitoare să prezinte cîteva din cele mai însemnate descoperiri.**

Scoțienii în Moldova!

Timp de șapte săptămîni, am cercetat principalele arhive din Londra și Oxford, căutînd materiale privitoare la relațiile țărilor române cu Anglia în secolele XVI-XIX. Am putut studia, astfel, perioadele în care s-au manifestat cel mai intens contactele politice între domnitorii Moldovei, ai Munteniei și principii Transilvaniei, pe de o parte, și ambasadorii englezi la Poartă, pe de altă parte, în sec. XVI-XVII. Acești ambasadori au lăsat multe rapoarte diplomatice, păstrate în arhivele de stat, în vreme ce corespondența și arhivele lor particulare au rămas la urmașii lor.

Cîte momente, știute sau mai puțin știute, nu se dezvăluie prin cercetarea acestor documente! Misiunea ambasadorului englez Edward Barton în Imperiul otoman, între 1588-1597 și legăturile sale cu Aron Tiranul, Mihai Viteazul și Sigismund Báthory, de exemplu, au devenit mai binecunoscute în urma cercetării unor noi materiale de arhivă. Am descoperit noi documente privind existența zbuciumată a unui fiu domnesc, Ștefan Bogdan, pretendent fără șanse la tronul Moldovei; el întreținea legături nu numai cu ambasadorii englezi la Poartă, ci și cu primul ministru Robert Salisbury și chiar cu regele Iacob I Stuart. De asemenea, am extras din rapoartele unor ambasadori știri necunoscute pînă acum istoriografiei noastre cu privire la domniile lui Radu Șerban, Radu Mihnea și Alexandru Iliaș (în Muntenia), la cele ale Movileștilor (în Moldova) și ale principilor Gabriel Báthory și Gabriel Bethlen (în Transilvania), cu detalii semnificative privind participarea principatului transilvan la războiul de 30 ani (1618-1648)**.

Știri dintre cele mai diverse — de la cele care privesc oprimarea țărilor române de către Poartă, pînă la cele relative la comerțul cu potasă, practicat de scoțieni în Moldova — se găsesc în corespondența pe care domnitorii Ștefăniță Lupu, Istratie Dabija, Iliaș III Alexandru, Gheorghe și Grigore Ghica și principele Mihail I Appafi al Transilvaniei au întreținut-o, între anii 1660-1668, cu lordul Winchilsea, ambasadorul Angliei la Poartă. Dintre aceste materiale, un deosebit interes prezintă scrisoarea unui dregător moldovean, aflat la Londra în 1669, pe care o vom prezenta — cu comentariile necesare — într-un număr viitor al revistei.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3, 10, 11/1968; 12/1969; 1, 3, 6, 12/1970; 1, 7/1971; 3/1972; 5/1973.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

De cea mai mare importanţă pentru istoria românească s-a dovedit arhiva lordului William Paget, unul din principalii mediatori ai Păcii de la Karlowitz (1699). Această arhivă — pe care am consultat-o cu încuviinţarea actualului ei proprietar, marchizul de Anglesey — numără 80 dosare, a cîte 100-200 documente fiecare, sintetizînd întreaga activitate diplomatică a lui Paget la Viena şi Istanbul între 1689-1702. Cercetarea arhivei a adus adevărate revelaţii: astfel, dosarul 59 cuprinde 15 scrisori autografe de la Constantin Vodă Brîncoveanu şi 32 scrisori, tot autografe, de la Constantin Cantacuzino stolnicul, în vreme ce în dosarele 7 şi 19 se află, în ciorne şi copii, răspunsurile lordului la aceste scrisori. Bogata corespondenţă a lordului Paget oglindeşte interesul pe care Imperiul britanic îl purta zonei sud-est europene şi principatului muntean în această vreme; ea dovedeşte, totodată, intensul schimb de informaţii între Curtea de la Bucureşti şi lordul Paget.

În aceeaşi arhivă, în dosarul 80, am descoperit o hartă inedită, alcătuită de eruditul stolnic Cantacuzino sau executată sub îndrumarea lui; harta, reprezentînd asediul din 1694 al cetăţii Petrovaradin (pe malul drept al Dunării, azi într-o suburbie a oraşului iugoslav Novisad) şi purtînd adnotaţii autografe ale stolnicului, a fost dăruită de el diplomatului englez. S-a păstrat şi jurnalul călătoriei din 1702, pe care lordul Paget a efectuat-o prin Muntenia, la întoarcerea sa în Anglia. Este vorba de versiunea latină **inedită** a acestui jurnal. Toate scrisorile lui Brîncoveanu şi ale stolnicului, inclusiv harta şi jurnalul, le-am xerografiat şi le-am adus în ţară.

O „stenogramă" din 1698-1699

Documente privitoare la istoria românească se mai află şi în alte dosare ale acestei arhive. Astfel, este un lot de peste 700 scrisori, reprezentînd corespondenţa lordului cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul, marele dragoman al Porţii, cu reprezentantul lui Brîncoveanu la Istanbul, cu dragomanii ambasadei engleze de acolo, cu patriarhii Ierusalimului, cu generali şi miniştri ai Sfîntului Imperiu romano-german, cu diplomaţi ruşi, veneţieni, poloni, olandezi etc. La acestea, se adaugă rapoartele adresate regelui Wilhelm III al Angliei şi unor demnitari englezi, scrisorile către împăratul Leopold I, regii Poloniei Ioan Sobieski şi August de Saxa, ţarul Petru cel Mare etc., pline de informaţii despre situaţia celor trei principate româneşti în cadrul conflictului dintre „Liga sfîntă" a statelor creştine din Europa şi Poarta otomană, politica domnitorilor noştri şi examinarea poziţiei lor în cadrul tratativelor de la Karlowitz. În legătură cu aceasta, merită menţionat jurnalul şedinţelor — sau, am spune azi, **stenograma** — Congresului de pace de la Karlowitz (noiembrie 1698 - ianuarie 1699), redactat în franceză, latină şi italiană de către secretarul lordului Paget şi cuprinzînd toate discuţiile purtate de delegaţii austrieci, poloni, veneţieni şi ruşi cu cei turci, ca şi intervenţiile mediatorilor anglo-olandezi.

Pentru perioada istorică imediat următoare, a marii răscoale a curuţilor de sub conducerea lui Francisc II Rákóczi*, am depistat, în arhiva ambasadorului englez la Viena, George Stepney (depusă la British Museum), o întreagă serie de documente, rapoarte, scrisori, memorii, cu privire la începuturile răscoalei şi primii ei ani de desfăşurare (1703-1704); între acestea, trebuie semnalat un memoriu privind situaţia principatului transilvan, adresat generalissimului John Churchill, duce de Marlborogh.

Tot la British Museum, am găsit corespondenţa purtată de regii Angliei Iacob I, Carol II şi Wilhelm III cu principii Transilvaniei Gabriel Bethlen, Mihail I şi Mihail II Appafi, iar la Biblioteca Bodleiană din Oxford am aflat un interesant raport asupra bătăliei de la Stănileşti (1711).

Pentru cunoaşterea mai profundă a relaţiilor Angliei cu principatele dunărene în sec. XVIII, în afară de studierea rapoartelor trimise de către ambasadorii britanici la Istanbul am făcut sondaje la British Museum şi în arhivele particulare ale descendenţilor unora din aceşti diplomaţi, care au întreţinut relaţii fie şi sporadice cu domnii fanarioţi din familiile Ghica, Mavrocordat şi Ipsilanti. Am acordat, apoi, o atenţie specială primelor rapoarte diplomatice şi consulare engleze păstrate la Public Records Office; ele conţin date foarte preţioase despre principatele române după instalarea celei dintîi reprezentanţe britanice la Bucureşti (1800). Astfel, am examinat şi notat toate rapoartele — cîteva sute — ale primului consul (anii 1800-1807), precum şi memoriile pe care le-a trimis la Londra după părăsirea Munteniei (anii 1807-1810). Alte rapoarte diplomatice privesc războiul ruso-turc din 1806-1812, Pacea de la Bucureşti (1812), mişcarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu şi Eteria.

Ultimul punct pentru care am căutat să completez documentaţia de care dispune azi istoriografia noastră a fost politica britanică în problema Mării Negre, începînd cu anul 1803, cînd corăbiile engleze au căpătat permisiunea de a trece strîmtorile şi a face comerţ în bazinul pontic. Dosarele cercetate cuprind nenumărate informaţii inedite privind desfacerea produselor engleze în porturile Mării Negre şi ale Dunării, intensitatea traficului comercial etc.

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1973.

CETATEA DE PE MUNTE

EMIL BOGYIRKA

La mijlocul secolului trecut, trei oraşe aşezate pe malurile Dunării s-au unit, constituind capitala unei ţări. Din contopirea lor, desăvîrşită la 1873, a rezultat oraşul Budapesta. Cele trei vechi aşezări erau Pesta, Buda şi Buda Veche (Óbuda). Pînă atunci, în tot cursul evului mediu, Buda fusese aceea care jucase rolul de capitală, avînd pe teritoriul ei palatul regal şi cetatea, aflate împreună cu cartierul tîrgoveţilor (oraşul propriu-zis) pe Muntele Cetăţii. **În schimb, Pesta a devenit începînd din sec. XVIII, un mare centru comercial.**

Muntele Cetăţii este, de fapt, un deal prelung, de forma unui vapor, care se înalţă cu 35-45 metri deasupra nivelului Dunării, întinzîndu-se pe direcţia nord-sud. Marginea platoului oval al muntelui este înconjurată de zidul oraşului, care închide între braţele lui ocrotitoare străzile şi pieţele cartierelor de locuinţe. Pe vîrful sudic, s-a construit castelul regal, despărţit mai tîrziu de oraşul tîrgoveţilor prin mai multe ziduri şi şanţuri, care formau sistemul de apărare.

Un nume „traversează" Dunărea

Cetatea Buda a luat fiinţă din iniţiativa regelui Bela IV, în urma invaziei tătarilor din 1241. Uşurinţa cu care fuseseră distruse de către mongoli întăriturile de pămînt şi turnurile de lemn ce formau pînă atunci sistemul de apărare al cetăţilor ungureşti, a constituit un avertisment pentru rege, determinîndu-l să treacă la construirea cetăţilor de piatră. Prima întăritură de acest fel a fost ridicată pe vîrful sudic al Muntelui Cetăţii. Acest munte s-a numit, iniţial, **Noul Munte al Pestei,** iar oraşul, care, în 1244, a căpătat de la Bela IV însemnate privilegii — **Castrum Novi Montis Pastensis** („Oraşul Noului Munte al Pestei"). Numele **Pesta** a fost pus în legătură cu existenţa cuptoarelor de var de la poalele muntelui (în limba slavă, **pest** înseamnă cuptor, ceea ce explică şi numele german al aşezării, **Ofen,** care înseamnă acelaşi lucru. Toate aceste nu-

miri au fost schimbate la mijlocul veacului XIII, cînd regele Bela IV și-a stabilit reședința pe Muntele Cetății, dînd așezării celei noi numele Buda; vechea reședință regală care purtase pînă atunci acest nume se va numi **Óbuda** („Buda Veche"), iar Pesta a... traversat Dunărea, statornicindu-se pe malul stîng.

Din această însemnată etapă a istoriei Budei a rămas, ca martor, un turn, care poartă numele prințului Ștefan de Anjou (1332-1354), fratele mai mic al regelui Ludovic cel Mare. Prima extindere de mari proporții a palatului medieval s-a produs în timpul regelui Sigismund de Luxemburg: în îndelungata lui domnie (1387-1437), el a construit și a lărgit mereu reședința sa din Buda, pe care n-a părăsit-o nici cînd a fost ales ca împărat al Sfîntului Imperiu romano-german (1433). Se spune că cea mai frumoasă clădire a regelui era **Palatul nou,** numit astfel în descrierile timpului, deoarece era mai recent decît restul palatului regal. Numeroasele fragmente de zidărie, rămase din acea vreme, confirmă stilul gotic al construcțiilor în mare măsură de influență franceză. Descrierile călătorilor de pe atunci amintesc „sala mare", o încăpere de proporțiile a două corăbii (70 metri lungime și 18-20 lățime) cu bolta împărțită în nouă secțiuni, grație celor opt coloane ale sale. Aici prînzeau regele și curtea, după care mesele erau scoase și se dansa. În vremea ocupației turcești, palatul a fost distrus; nu s-a mai păstrat din el decît un uriaș stîlp, aflat sub fațada dinspre Dunăre, în așa-numita pulberărie. Toate ornamentele din perioada sigismundiană s-au risipit. Cea mai mare pierdere poate fi considerată dispariția statuii de bronz a regelui, opera fraților Martin și Gheorghe din Cluj-Napoca.

Cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în acest loc a fost descoperit atelierul cioplitorilor în piatră, datînd din sec. XIV-XV și ale cărui rămășițe au fost expuse la Muzeul de Istorie a Budapestei. Tot aici, au fost găsite fragmente de ceramică ornamentală: sobe de teracotă bogat împodobite, pardoseală din teracotă colorată. O parte dintre acestea demonstrează înrudirea evidentă cu teracotele lucrate la Valencia (Spania) și cu pardoseala de teracotă a apartamentului Borgia din Vatican. La data fabricării sobelor, exista la Buda și un atelier pentru produs majolică (varietate de faianță).

După moartea lui Sigismund, în luptele împotriva turcilor un mare merit l-a avut fiul lui Ioan de Hunedoara, regele Matei Corvin (1458-1490), pe care Dieta regală din Pesta l-a așezat în fruntea țării. El a creat la Buda una din cele mai bogate curți din Europa. Venitul anual al regelui era de aproape un milion de florini aur, ceea ce echivala, ca proporții, cu venitul regelui Angliei sau Franței. De aceea, nu-i de mirare că la curte se desfășura o viață din ce în ce mai luxoasă, a cărei strălucire culturală o sporeau renumiți artiști și savanți italieni.

Frumusețea palatului din Buda al lui Matei Corvin a fost descrisă de mulți autori. Erau vestite apartamentul, biblioteca, sufrageria, capela și în special marile săli de recepție ale regelui și reginei Beatrix (fiica

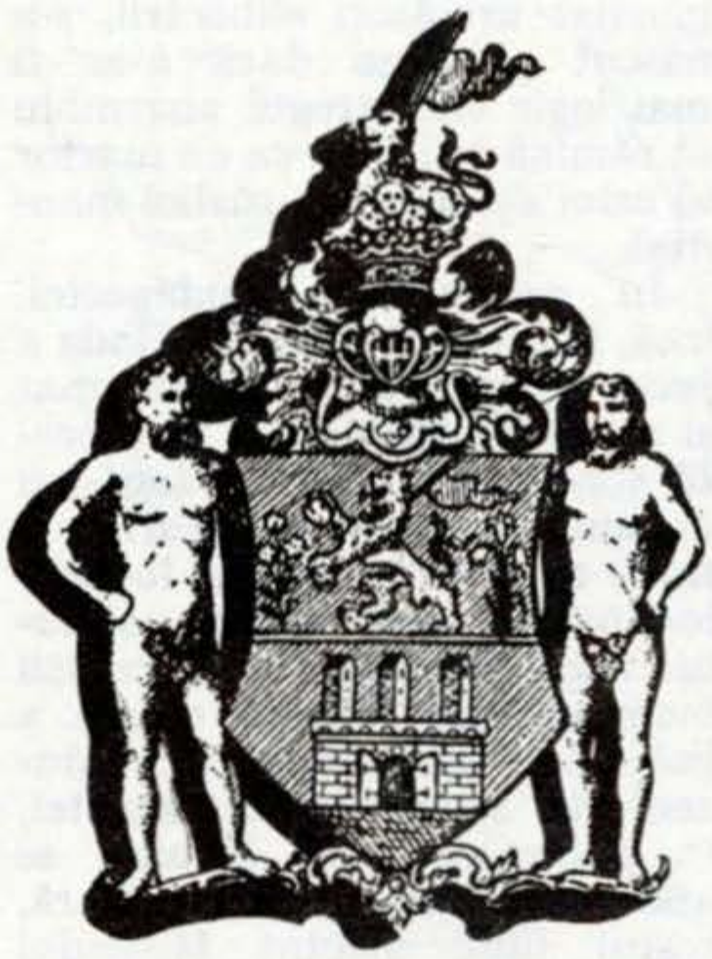

Stema Budei (1533)

În p. 42: *Buda la 1470 (gravură de epocă)*

lui Ferdinand de Aragon, regele Neapolului), parcul de vînătoare cu fîntînile sale etc. Biblioteca se afla în aripa care ducea la capelă. Pe rafturile ciosplite artistic se înșirau vestitele „corvine" — cărți latine și grecești rare, cu legături scumpe. Biblioteca corviniană rivaliza cu cele ale celor mai străluciți monarhi ai vremii.

Bastioane, „rondelle" și „ducane"

La 29 august 1541, 15 ani după bătălia de la Móhacs, în Cetatea de la Buda, reședința regilor maghiari, s-au instalat mari căpetenii otomane. În timpul acestor evenimente s-a distrus mobilierul palatului regal, de valoare inestimabilă, au dispărut comorile lui, s-au pierdut o mare parte din cărțile Bibliotecii corviniene, o serie de exemplare rare ajungînd în alte mari biblioteci din diferite colțuri ale lumii. Cetatea, în linii mari, a ajuns nevătămată în mîinile turcilor; casele de locuit ale cetățenilor au trecut în proprietatea armatei, iar demnitarii otomani, de rang mai înalt, s-au instalat în locuințele nobililor.

Prima activitate „edilitară" a turcilor a constituit-o transformarea bisericilor creștine în lăcașuri ale religiei mahomedane. Această acțiune a continuat, apoi, cu construcția bastioanelor de întărire strategică a zidurilor cetății Buda. În colțul nord-vestic al incintei a fost construit așa-numitul bastion de la Esztergom, lucrare tehnică de apărare, de mărime impozantă, cu o bază circulară. Lîngă poarta așa-numită de la Fehérvár — de aici începea drumul care ducea la Szekesfehérvár, unul dintre cele mai vechi orașe maghiare cunoscut și sub numele roman de Alba Regia — a început Gürdji Kenan, în 1663, să construiască o „rondellă" (bastion cu baza circulară) de mari proporții, bastionul lui Kasim pașa, după numele dregătorului care a terminat construcția în 1568. Se mai știe că, dintre bastioanele sau fortărețele cetății, turnul care se afla în colțul nord-vestic a fost ridicat de Caracas pașa, care a purtat în două rînduri titlul de pașă al Budei. Bastionul a fost dărîmat ulterior, pentru extinderea palatului.

Turcii au construit destul de puțin pe Muntele Cetății și as-

pectul orașului s-a schimbat — în timpul stăpînirii lor — doar prin faptul că negustătorii otomani și-au ridicat așa-numitele **dugane,** adică dugheni de lemn, cu caracter provizoriu, prin mijlocul străzilor, ceea ce a făcut ca acestea să devină aproape de nestrăbătut.

Călătorul turc Evlia Celebi, care colindase și Muntenia și

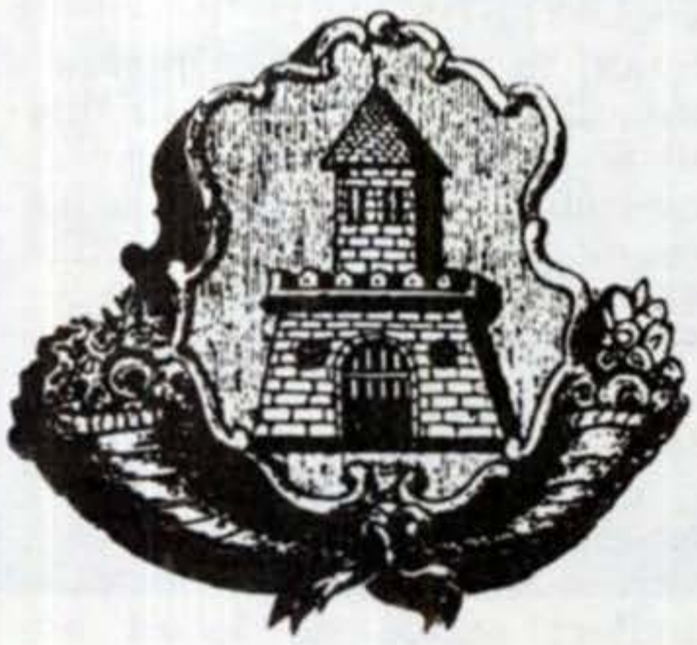

Stema Pestei din 1703

Moldova, a trecut în 1666 prin Buda, despre care a scris.

Buda și Pesta au rămas sub ocupație turcească pînă la 1686. În acel an, încurajați de succesul pe care-l avuseseră în 1683 cînd respinseseră încercarea otomanilor de a ocupa Viena, Habsburgii au pornit la eliberarea Budei. Aproape trei luni a durat asediul susținut de armatele aliate, formate din imperiali și maghiari, precum și din unități bavareze, brandemburgheze, franceze, șvabe, suedeze și saxone; la 2 septembrie 1686, atît Buda cît și Pesta au fost eliberate. În timpul luptelor, însă, duelul artileriei a distrus palatul regal și cele mai multe locuințe. În plus, a doua zi după eliberare a izbucnit un incendiu pustiitor, din care au scăpat numai biserica lui Matei și cîteva magazii.

Reconstrucția și recolonizarea Budei au progresat într-un ritm destul de susținut în anii următori. La începutul sec. XVIII, pe locul fostului palat, a fost ridicată o clădire în stil baroc, care semăna mai curînd cu o cazarmă decît cu o reședință regală. De altfel, împăratul de la Viena, care era și rege al Ungariei, n-a locuit niciodată acolo, clădirea fiind folosită de comandantul militar al orașului. Această construcție fără valoare a fost mărită în timpul Mariei Tereza (1740-1780) și dată în folosință provizorie Universității din Nagyszombat, mutată la Buda, iar apoi, în palat s-a instalat palatinul (guvernatorul) Ungariei. Între timp, clădirea a fost de mai multe ori transformată.

În cursul luptelor din perioada revoluției de la 1848-1849, honvezii maghiari au atacat cetatea ocupată de armatele austriece și, în timpul asediului, palatul a ars. Mai tîrziu, el a fost reconstruit, iar după 1867 — anul încoronării lui Franz Iosif ca rege al Ungariei — împăratul-rege a dispus lărgirea lui. Proiectul a fost încredințat în 1881 lui Ybl Miklos, constructorul operei din Budapesta; zece ani mai tîrziu, după moartea lui, i-a urmat Hausmann Alajos, unul din cei mai renumiți constructori maghiari, care a mărit în continuare palatul.

În timpul luptelor din 1945, palatul din Buda a fost una din clădirile cele mai grav deteriorate. Restaurarea sa cerea un efort imens. De aceea, în anii imediat următori eliberării, s-a născut și ideea dacă n-ar fi mai logic ca întregul ansamblu să rămînă în ruine, ca un martor al celui de-al doilea război mondial.

În configurația Budapestei, însă, Muntele Cetății din Buda a jucat totdeauna un rol însemnat și nu putea să rămînă în această stare. Mai bine de douăzeci de ani s-au făcut săpături, urmate apoi de începerea lucrărilor pentru restaurarea palatului regal medieval și a cetății înconjurătoare. Aripa sudică a palatului găzduiește azi Muzeul de Istorie a Budapestei, în partea dinspre Dunăre se află Galeria națională maghiară, restul fiind afectat Muzeului Mișcării Muncitorești și Bibliotecii republicane „Szeczenyi".

Orașenii contra Papei

Orașul medieval de pe Muntele Cetății s-a format în jurul a două nuclee. În partea de nord a muntelui, în jurul pieții Szombat s-a alcătuit așezarea maghiară, în mijlocul muntelui, în locul bisericii Maria de atunci (azi biserica lui Matei, după numele lui Matei Corvin) și în jurul pieții care se întinde spre sud, a luat ființă colonia germană.

Cum arăta orașul medieval al Budei? În zadar am căuta o piață pătrată, mare, centrală, așa cum se găsește de obicei în fața bisericilor sau primăriilor din orașele medievale de aceeași vîrstă. Rețeaua stradală a orașului a urmat o linie mai curînd ovoidală, la poalele muntelui. Străzile erau, în general, mai largi decît cele ale orașelor europene din sec. XIII; casele aveau porți largi și curți relativ mari, pline cu șuri, grajduri și cu alte construcții de lemn. Fațadele caselor erau ornate cu desene geometrice, colorate, ceea ce dădea străzilor o înfățișare veselă.

Stema Budei Vechi (sec. XIV)

Despre locuitorii orașului de la începutul sec. XIII știm puține lucruri. E probabil că aici au căpătat teren de construit nu numai locuitorii de limbă maghiară, ci și cei din coloniile din împrejurimi, distruse în timpul invaziei tătare: germani din Pesta, apoi italieni, francezi, flamanzi. Colonia germană era mare și se ocupa cu agricultura și viticultura, dar în special cu comerțul. În timpul lui Sigismund, cea mai mare parte a celor ce locuiau în cetate erau germani; abia la începutul sec. XVI, maghiarii vor forma majoritatea locuitorilor.

O mare influență în construcția orașului au avut-o ordinele călugărești ale dominicanilor și franciscanilor. Dominicanii au influențat construcția Budei atît prin ridicarea bisericii Sfîntului Nicolae, cît și prin atelierele de cioplitorie în piatră pe care le-au organizat, după cum dovedesc lespezile mormintelor din sec. XIII-XIV, aflate în biserica amintită. Se poate presupune că același atelier a lucrat și pentru palatul regal din Buda și pentru biserica lui Matei. Prima lucrare de proporții a cioplitorilor în piatră din Buda a fost mănăstirea călugărițelor ordinului dominican, ridicată pe Insula Margareta, în sec. XIII. Aceluiași atelier i se datoresc probabil și piesele din palatele din Timișoara și Visegrád.

O întîmplare interesantă din istoria Budei medievale a avut loc în primii ani ai sec. XIV, cînd, după stingerea dinastiei Arpadiene (1301), tronul Ungariei era disputat de regele ceh Venceslav II și de prințul napolitan Carol Robert de Anjou. Cum locuitorii Budei îl sprijineau pe Venceslav, papa, care-l proteja pe Carol Robert, i-a excomunicat. Orășenii, însă, nu s-au speriat și i-au comunicat papei că, la rîndul lor, i-au aplicat... aceeași pedeapsă!

★

După atîtea lupte, incendii, năvăliri dușmane, Buda și Pesta au renăscut de fiecare dată — și nu de puține ori, din propria lor cenușă, în modul cel mai propriu al cuvintelor! — pînă la contopirea lor, în veacul trecut. La rîndul său, frumosul oraș dunărean a urmat și el exemplul păsării Phoenix: din mormanele de ruine fumegînde, s-a ridicat o Budapestă nouă, mîndră de trecutul său eroic și încrezătoare în viitorul pe care i-l construiesc, zi de zi, locuitorii de azi ai Capitalei ungare.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ Cetăți dacice în Oltenia

Cercetări recente atestă că în ținutul din dreapta Oltului au existat, în epoca dacică, numeroase așezări. Descoperirile monetare care cuprind piese romane, grecești, macedonene, dacice, demonstrează că triburile dacice care au locuit cîndva pe teritoriul de azi al Olteniei aveau o viață economică dezvoltată și integrată în circuitul civilizației romane.

Pînă acum, însă, puține dintre aceste așezări au fost cercetate în profunzime. O investigație științifică cu rezultate deosebite a întreprins în cetatea de la Ocnița, județul Vîlcea, prof. univ. Dumitru Berciu, care, cu acest prilej, a descoperit cea mai veche dovadă a scrierii latine din țara noastră. Notorii sînt și cercetările prof. univ. Dumitru Tudor de la Celei, jud. Olt. Alte săpături, efectuate la Ostrovul Șimian, au scos la iveală locuințe din sec. II-I î.e.n.

În ultimii ani au început cercetări sistematice și în cetatea de la Mărgărițești, județul Olt și parțial în cea de la Polovragi, județul Gorj.

Din păcate, însă, numeroase asemenea vestigii cum sînt, de pildă, așezările dacice de la Brabova, Cîrligei, Coțofeni, Grădiște și Stoina nu sînt decît sporadic investigate. La sugestia prof. univ. Titu Georgescu, directorul Centrului din Craiova al Academiei de Științe Sociale și Politice, publicăm harta alăturată, grăitoare pentru bogăția așezărilor dacice din această zonă a României, care așteaptă o cercetare mai largă din partea specialiștilor, cu sprijinul organelor locale competente. Aplicarea măsurilor preconizate de Legea ocrotirii patrimoniului cultural național, adoptată recent de Marea Adunare Națională va crea, desigur, posibilități sporite pentru conservarea și punerea în valoare a bogatelor mărturii istorice din Oltenia.

M.V.

CETĂȚILE DACICE DIN OLTENIA

SFÎRȘITUL TIRPITZ-ULUI

În numărul trecut al revistei noastre prezentam prima încercare făcută de englezi pentru scufundarea puternicului cuirasat german TIRPITZ, încercare soldată cu un eșec.

Amiralitatea britanică nu renunță însă la distrugerea colosului nazist. În septembrie 1943, submarine de buzunar întreprind un nou atac asupra TIRPITZ-ului (operația „Source"). Grav avariat, cuirasatul este „spitalizat" în Fiordul Kaa. Peste numai cîteva luni, el este reparat, fără a-și redobîndi însă eficacitatea pentru operațiuni de mare amploare. Deteriorările grave continuă însă să rămînă necunoscute englezilor, care cred mai departe în atotputernicia TIRPITZ-ului.

Începînd din primăvara lui 1944, cuirasatul devine ținta unor masive atacuri ale bombardierelor BARRACUDA (operația „Tungsten"), care lasă în urma lor un TIRPITZ însîngerat, cu puntea plină de morți și răniți. Vasul continuă să plutească, dar nu să și lupte. Amiralul Dönitz decide transformarea navei în fortăreață plutitoare și ancorarea ei în Fiordul Tromsö, din nordul Norvegiei.

Englezii persevorează însă în planul lor de scufundare a puternicului cuirasat. De data aceasta este utilizată superbomba VICTORY (aproape 6 000 kg) poreclită de aviatori Tallboy **(„băiatul înalt") — transportată de puternicele bombardiere LANCASTER. Misiunea revine Escadrilelor 617 și 9 conduse de comandantul Tait, unul din cei mai buni șefi de escadrilă din** Bomber Command. **Bilanțul primului atac, din septembrie 1944, este o gaură imensă în coca; artileria cu care este dotat vasul, rămîne totuși nevătămată. Dar TIRPITZ nu mai este decît un bastiment mutilat.**

Se vor mulțumi oare britanicii cu acest succes parțial?

Fl. D.

Duminică 12 noiembrie, ora 2,30

Motoarele avioanelor sînt puse în funcțiune; bătaia lor regulată, monotonă, arată că totul e gata pentru plecare.

Trecuse un timp de cînd Tait nu mai zburase pe avionul său, E.E. 146 - „D. DOG", avariat deasupra barajului Kembs. Căpitanul de grup e fericit că se află din nou pe aparatul său, care i-a purtat întotdeauna noroc. Echipajul e compus din: mecanic — A.E. Gallagher; observator bombardier — canadianul W.A. Daniel; operator radio — M.J. Ward; mitralior — H.D.Vaugham; navigator — Ellis. O echipă pe care a format-o el și care a participat la toate atacurile împotriva TIRPITZ-ului.

Trecînd cu mîna peste aripile avionului, Tait constată că sînt acoperite de brumă, cu toată pelicula de glicol care le protejează. Fiecare LANCASTER transportă 7 tone de carburant și 6 tone bombe. Greutatea totală a fiecărui aparat se ridică la 32 tone. E mult. Tait a calculat totul, a prevăzut totul, afară de chiciura care îngreunează aparatele...

Ora 2,59. Pilotul australian A.E.Kell, cu echipajul său de 5 oameni, decolează primul. La fiecare minut după aceea, un aparat părăsește baza de la Lossiemouth*.

Tehnicienii se îndepărtează de LANCASTER-ul lui Tait. Acesta decolează și se ridică încet în noapte deasupra mării. E ora 3,12.

Șapte aparate ale Escadrilei 9, acoperite de promoroacă, nu se pot ridica, dar 13 își iau zborul între orele 3 și 3,55. Cele 18 avioane ale Escadrilei 617 se află toate în aer la ora 3,35; aparatul D.V. 385 al lui J. Castagnola încheie formația.

Încet, pentru a economisi benzină, Tait zboară spre Norvegia. Locul de întîlnire este un mic lac, Tornea Trask, în Suedia, la 100 mile sud-est de Tromsö. Soarele se ridică luminînd coasta foarte crestată, nenumăratele insulițe înconjurate de stînci, fiordurile care-și înfig brațele în uscat. Mai sînt cîțiva nori, cîteva zone înnegurate, dar toate trebuie să se risipească. În mintea lui Tait revin cuvintele lui Cochrane**: „Norocul nu va fi de partea TIRPITZ-ului întotdeauna... Într-o zi o să-l răpuneți". Poate va fi de data aceasta?

Acum lacul este acolo, sub el și — în așteptare — poate vedea LANCASTER-ele executînd un carusel. Tait își anunță prezența prin cîteva rachete trase cu pistolul VERY, după care ia direcția Tromsö. Pentru a se feri de radar, zboară foarte jos.

---

* Orășel din Scoția, situat la vărsarea rîului Lossie și servind ca port așezării Elgin.

** Atacul asupra TIRPITZ-ului a fost organizat de mareșalul aerului Sir Arthur Harris și vice-mareșalul aerului Ralph Cochrane.

În spatele fiecărui aparat, mitraliorii veghează, gata să respingă orice atac. Ţinta e la numai 3 minute de zbor. Cvadrimotoarele iau altitudine: 14 000 picioare. Cerul e frumos, minunat de limpede. Încă un lanţ muntos, şi Tait observă Insula Tromsö semănînd cu un peşte fără coadă. Vîrfurile munţilor, acoperite de gheţuri, defilează pe sub aripile avionului. Deodată vede un corp negru alungit — minuscul de la această distanţă — aşezat pe o mare lăptoasă: TIRPITZ! De pe maluri nici un fuior de fum nu se ridică pentru a-l acoperi cu haina sa protectoare.

Aerul e de un calm absolut, totul pare ireal. Tait şi piloţii lui au impresia că sînt mînaţi, duşi către ţintă.

* * *

Sublocotenentul Adalbert Brünner nu e mulţumit. Duminica asta de 12 noiembrie ar fi vrut s-o petreacă pe vas, în tihnă, împreună cu camarazii săi, nu să îngheţe pe Insula Kovalöy. Dar chiar comandantul (lui TIRPITZ) Weber l-a însărcinat să stabilească împreună cu căpitanul Kuhnen un post de observaţie pe unul din munţii din jurul Insulei Tromsö. În fiecare zi, începînd de la 6 noiembrie, o echipă sub comanda lui Kuhnen a coborît pe uscat, transportînd materiale, trasînd drumuri, măsurînd, săpînd pămîntul.

Nu, hotărît, Brünner nu e bine dispus. De cînd s-a sculat toate îi merg pe dos. Nimeni n-are chef de lucru. Brünner se gîndeşte la prietenul Steden rămas la căldură pe vas, în timp ce el îngheaţă pe acest pămînt negru, acoperit cu polei.

Priveşte în sus; cerul e pînă în tăriile sale de o mare limpezime. Aruncă apoi o scurtă privire spre TIRPITZ. Şalupa care trebuie să le aducă alimente s-a plasat la cel mult 1,5 km. de flancul marii nave.

Deodată Brünner vede ridicîndu-se pe o fungă un pavilion galben, albastru, galben. Îi cunoaşte semnificaţia: „atac aerian". N-are nici o importanţă. Nu e prima dată şi nu va fi nici ultima! Hai la treabă, băieţi! Brünner împarte munca pe echipe. Se gîndeşte la şalupa care, reţinută de alarmă, nu se poate întoarce.

Trec treizeci de minute şi, deodată, o salvă de 380 este trasă de la tribord de turela din faţă. Toţi ridică privirile şi observă o formaţie de bombardiere engleze, care se apropie, pregătindu-se să-i atace de-a curmezişul. Zboară trei cîte trei, părînd eşalonate în înălţime.

Artileria intră în acţiune. Bateriile de pe sol i se alătură. Cad schije.

— Culcaţi-vă, ordonă Brünner oamenilor săi.

El continuă să privească cu mare atenţie bombardierele care zboară la aproximativ 4 000 metri, înălţime cu puţin superioară bătăii artileriei antiaeriene uşoare. Nici unul nu pare atins... Iată-le! Brünner vede cu precizie bombele, detaşîndu-se din pîntecul LANCASTER-elor şi coborînd, coborînd, drept asupra ţintei: TIRPITZ...

* * *

Pe celălalt mal al strîmtorii, inginerul-mecanic Walter Sommer aşteaptă o vedetă care trebuie să-l ducă pe TIRPITZ.

Vede şi el ridicîndu-se pavilionul „atac aerian".

— Trebuie să aşteptaţi sfîrşitul alarmei pentru a obţine o ambarcaţiune. În general nu durează mult. Rămîneţi aici, îi spune căpitanul portului.

Walter Sommer vrea să asiste la atac. Va fi pentru prima dată spectator. În cursul atacurilor succesive ale avioanelor BARRACUDA în Fiordul Alta, în cursul celor efectuate de aparatele LANCASTER la 15 septembrie şi 29 octombrie s-a aflat la postul său, în compartimentele de sub punte, şi n-a văzut nimic. De data aceasta, pentru a vedea lupta în întregime, pentru a nu pierde nimic, Sommer se urcă repede pe colină. Aleargă pînă la o baterie de artilerie A.A. Acolo se poate informa de la şeful unităţii şi poate urmări atacul. Îndată observă pe cer şase puncte scînteind, şase avioane. Sînt încă departe.

Tunurile de 380, din faţă, se deplasează şi trag o primă salvă, urmată de a doua şi a treia. Tir de baraj pe zone. Locotenentul de antiaeriană dă ordine, ţinteşte cu tunurile.

Avioanele ajung deasupra TIRPITZ-ului — se pare, la 4 000 metri — şi bombele enorme se desprind. Sommer le vede limpede, cum se îndreaptă asupra ţintei... *

* * *

Comandantul Robert Weber este la postul de comandă, împreună cu aghiotantul său, căpitanul Heinz Güldenfenning. Secundul, locotenent-comandorul Willi Müller, ofiţer cu artileria, şi locotenentul Bernard Schmitz îi se alătură fără întîrziere. De dimineaţă, de la ora 7,30, comandantului i s-a semnalat pătrunderea LANCASTER-elor spre sud, în regiunea Bodö. Aveau să fie pentru TIRPITZ? Nu era sigur. Totuşi, Weber a pus în stare de alarmă pe căpitanul Fassbender mai nou venit la bordul cuirasatului*. Fassbender este comandantul artileriei antiaeriene pe TIRPITZ; lui îi revine sarcina să respingă atacul, dacă va avea loc.

Robert Weber priveşte în jur: remorchere, un vas norvegian cu artileria sa antiaeriană, care este departe de a fi modernă.

---

* Căpitanul Alfred Fassbender era la bord de la 11 aprilie 1944. Printre cei scăpaţi cu viaţă din catastrofă el a fost ofiţerul cel mai înalt în grad. La 4 decembrie 1944 a înaintat raportul despre luptă, care a servit drept sursă a documentaţiei noastre — **n.a.**

Pe cer nici un nor, timp ideal pentru un atac aerian. Duminica aceasta va fi o zi frumoasă, dacă va trece fără nici un incident.

— Güldenfenning, ordonă comandantul, cereți posturilor de observație de la Bodö un raport mai clar. Aș vrea să știu direcția luată de englezi, dacă este posibil.

— Jawohl, Herr Kapitän!*

Ora 8,15

Postul de observație — comandant locotenentul Haschmidt — semnalează „pătrunderea a trei LANCASTERE în apropiere de Masjöen", iar Weber știe că informațiile transmise de post sînt totdeauna foarte precise. Atacul pe care adineaori îl considera foarte îndoielnic, acum se conturează. Fassbender, fără a aștepta alarma, îl previne pe căpitanul Hellendorm, secundul cu A.A. și pe subordonații lui, Fischer și Tschirch, să fie gata. De la postul de comandă, Weber scrutează cerul. TIRPITZ trebuie să fie vizibil de la vreo sută de kilometri. Se gîndește că a venit clipa cînd trebuie să dea alarma... Mai bine mai devreme decît mai tîrziu.

Ora 8,55: alarmă!

Soneria răsună pe întreaga navă. Pavilionul „atac aerian" se ridică pe fungă. Robert Weber îl cere la telefon pe maiorul Erler de la Bardufoss. Aviației de vînătoare arctice îi trebuie 8 pînă la 10 minute pentru a intercepta bombardierele engleze. Alarma cuprinde simultan și A. A. de pe uscat. Nu sînt decît cîteva baterii dispuse pe munți, Weber deplînge lipsa unei instalații care ar fi putut deîndată să răspîndească o pînză de fum. Dar ea este departe de a fi terminată.

Fiecare post de luptă de pe TIRPITZ raportează: „Turelele A, B, C, D — gata; A. A. mijlocie și ușoară — gata de luptă"; „posturile de salvare — gata de luptă". Inginerul electrician Bernstein precizează de la postul său (centrala electrică), că a realizat conectarea și a pus în funcțiune două centrale Diesel, a căror forță se va adăuga centralei 3. Toți pereții etanși sînt închiși și zăvorîți.

Sosește o comunicare: „Bombardierele inamice se concentrează deasupra lacului suedez Tornea Trask. Sînt la 185 km". Încă cîteva minute pentru a pune apărarea la punct. Toate instrumentele optice sînt orientate către munți. Pentru observație, vremea este ideală. Pe navă domnește liniștea; s-ar auzi și fîlfîitul aripilor unui pescăruș.

Ora 9,05. Iată-i!

Sînt încă foarte departe, la 120 km spre sud, la limita capacității de observație a instrumentelor optice. Totuși aparatele sînt numărate... 15... 20... 25, poate mai multe. Formația, etajată pe înălțimi diferite, se apropie încet. Avioanele, strălucind în bătaia soarelui, îngreunează pentru un moment observația. Bombardierele sînt în formație de atac, iar viteza lor crește... Comandantul Weber aruncă o privire spre răsărit — aparatele germane de vînătoare continuă să fie invizibile, cerul e gol.

— Dă-mi urgent Bardufoss.

Să intri în legătură cu maiorul Erler este greu și timpul trece.

Acum TIRPITZ e gata să-i primească pe englezi cu toată puterea artileriei sale.

Minutele acestea dinaintea luptei sînt lungi, se scurg greu. Atmosfera este încordată.

Ora 9,15

De la Bardufoss, ofițerul cu informațiile anunță din nou: „Mai multe avioane de vînătoare au plecat în direcția Tromsö. Încă n-au stabilit contactul cu inamicul".

LANCASTER-ele se apropie. Deodată pe întreaga navă difuzoarele țîrîie.

Cei ale căror posturi de luptă se află pe punte sau în suprastructuri pot acum să vadă LANCASTER-ele la tribord cu ochiul liber.

Ora 9,38

„Artileria grea, turelele Anton și Bruno** distanța 21 000 m, deschideți focul!".

Weber, urmat de Güldenfenning, Müller și Fahr părăsesc postul de comandă prea expus. Se retrag în postul blindat al comandantului.

Ora 9,40

Anton și Bruno deschid focul. Distanța — 21 000 m. Tirul de baraj, pe zone, al gurilor de 380 — chiar dacă este ineficace, se poate întotdeauna spera la o lovitură fericită — trebuie să disperseze formația, dar avioanele engleze nu par deloc stingherite.

— Atențiune, artileria mijlocie și artileria antiaeriană grea, fiți gata să deschideți focul la 15 000 m.

Se scurg zece secunde...

„Foc!"

Piesele de artilerie de 150 și artileria antiaeriană grea, cele de 105, își expediază obuzele, care explodează în jurul aparatelor inamice. Bombardierele zboară prea sus pentru a fi atinse de mitralierele care pî-

---

* „Am înțeles, domnule comandant!"

** Turelele A și B. Pentru evitarea confuziilor în comunicările radio și telefonice, diversele litere erau indicate sub forme de inițiale ale unor nume proprii.

rîie. Fără autorizație, Schönherr îi dă drumul unei salve a turelelor Cezar și Dora. Avioanele înaintează de-a curmezișul. Nici un aparat nu e atins.

Silueta cuirasatului TIRPITZ este în centrul acelor mirei. Este exact 8,40*. În aceeași clipă, căpitanul de grup Tait vede puntea vasului acoperindu-se de un fum, punctat de fulgere roșietice; s-ar fi spus că este un foc de artificii tras cu toate piesele grupate, strînse pe o platformă îngustă, pe care un artificier, silit să termine în grabă, le-a declanșat brusc, sau o navă care emite semnale luminoase, cam la întîmplare, în panica iscată de un naufragiu.

În jurul LANCASTER-elor, învolburările de fum întunecă cerul. De pe uscat, A.A. trage și ea. Cu mîinile jilave, Tait ține mansa. Prin sistemul de intercomunicație aude răsuflarea lui Daniel. În jurul lui totul vibrează. Brusc semnalul roșu se aprinde. Ora 8,41. Încă 10 secunde... 5... 4.... 3.... 2... 1... „Lansați!". Masa enormă se desprinde din pîntecul aparatului. Coboară... Tait virează către stînga. Unul cîte unul, aproape cu regularitatea unui exercițiu, LANCASTER-ele își lansează bombele. Repede, din ce în ce mai repede, TALLBOY alunecă spre țintă...

Pe TIRPITZ, servanții tunurilor, observatorii de artilerie, comandantul Weber — care încă n-a închis ușa blindată a postului de comandă — aruncă o ultimă privire către cer, văd primele bombe detașîndu-se de aparatele inamice. Înălțimea le face să pară minuscule, și totuși, veteranii de la bord, cei care au îndurat pînă acum atacuri aeriene, își dau seama imediat că sînt mult mai mari decît de obicei... Grele, ele coboară repede, viteza lor crește, își sporesc dimensiunile văzînd cu ochii. O impresie înfricoșătoare. Vin direct asupra ta și n-ai posibilitatea să faci nici cea mai mică manevră. TIRPITZ este imobil, înțepenit pe poziție.

Ora 9,42**

Bombele cad în imediata apropiere a navei, cele mai multe înăuntrul plaselor de protecție. La bord, două lovituri în țintă. O bombă pulverizează catapulta hidroavionului, aproape de centrul navei, și pătrunde pînă la puntea blindată, o străpunge și explodează. A doua bombă cade în traversul turelei B, în prova punții de comandă; altele ating apa, foarte aproape de coca. Fiecare bombă ridică pînă la înălțimea catargelor o coloană de apă și mîl, care cade pe punte. Sub această avalanșă de apă și pămînt, comandantul Weber își vede nava dispărînd! O simte vibrînd sub picioarele sale. Puntea se înclină. TIRPITZ începe să-și piardă încet asieta***, care în trei secunde atinge 10 grade. De pe urma schijelor și a suflului cad numeroși morți și răniți. Compartimentele de sub punte sînt năpădite de apă, înecate. Tirul A.A. slăbește. Doar cîteva lovituri de tun răzlețe... În cele din urmă, nu se mai aud decît vuietul bombelor și cîteva strigăte. Între diversele posturi de luptă, apelurile rămîn deseori fără răspuns. Sublocotenentul Stilles, inginerul răspunzător de sala cazanelor, intră în legătură, prin interfon, cu centrala mașinilor. Inginerii Albert Reinert și Bernstein îi răspund, informîndu-l că centrala mașinilor nu mai funcționează.

Bernstein, inginerul electrician este atît de ocupat, încît nu observă de la început că nava se înclină — TIRPITZ are acum o asietă de 15 grade. El încearcă să dibuie posturile ale căror comunicații nu sînt întrerupte. În acest timp, vasul este săltat, zgîlțîit. Zgomotul se aude atît de asurzitor încît nu se mai știe dacă este produs de artileria grea, care încă mai trage, sau de alte bombe care explodează. Trebuie să te ții bine ca să nu fii trîntit pe jos. Mai răspund doar grupele electrogene 1 și 3. Grupele 2 și 4 de la babord rămîn mute. Presiunea vaporilor în generatorul de la babord scade vertiginos la zero. Bernstein mai observă că slăbește și curentul de alimentare al turelei Cezar, care acum trebuie să fie imobilizată. Dar ce se petrece deasupra? Care e situația navei?

Reinert cere umplerea tancurilor de balast pentru recăpătarea asietei normale. Brusc, o zdruncinătură. În cele din urmă, Bernstein e chemat prin interfon — pentru a comunica cu el—de comandantul Weber:

— Dumneata ești, Bernstein? Care este situația?

— Postul de comandă al mașinilor nu mai răspunde. Centralele electrice 2 și 4 — scoase din funcțiune. Menținerea ansamblului instalației electrice cu centralele 1 și 3 încă posibilă.

— Ordin către centralele 1 și 3: interzis a deschide oricare ușă etanșă. Funcționarea centralelor voastre este indispensabilă.

Astfel, chiar dacă TIRPITZ este pe trei sferturi invadat de apă, electricitatea va fi furnizată de acești oameni închiși pînă la moarte în compartimentele de oțel.

De la comandant sosește un nou ordin: „Evacuați apa de peste tot unde e posibil și părăsiți spațiile dintre punțile inferioare".

„Ce semnificație are acest ordin?", se întreabă Bernstein. Aici este o contrazicere; dacă evacuează compartimentele dintre punți, deci și centralele 1 și 3, curentul acesta prețios, necesar artileriei, pompelor ce scot apa care pătrunde prin spărturi, nu va mai exista. Or, asieta nu este decît de 15 grade

---

• Pentru englezi ora GMT, cu o oră înapoia celei germane.

•• După rapoartele oficiale britanice, bombele au fost lansate între ora 8,42 și ora 8,45 (GMT). 18 bombe TALLBOYS, au căzut pe TIRPITZ sau în jurul lui în 3 minute.

••• Înclinare longitudinală a unei nave.

și Bernstein știe că centralele pot continua să funcționeze pînă la 20 grade.

O clipă, Bernstein se gîndește la oamenii săi care vor fi înecați, pe care poate că îi condamnă la moarte, dacă nu execută ultimul ordin al comandantului. Se hotărăște să aștepte asieta de 20 grade, mai mult sub impulsul intuiției decît al unui raționament. În judecata lui, cuirasatul va trebui curînd să se așeze pe fundul apei cu carena sa plată; atunci mișcarea de basculare se va opri.

Ora 9,45

Comandantul Weber constată că focul artileriei sale, puternic la începutul luptei, în descreștere după explozia primei bombe mari care a lovit nava, a încetat. Nu poate să facă nimic, absolut nimic. Nici măcar să stabilească legătura cu diversele posturi de tragere. Ce ar putea să afle? Nume binecunoscute lui: mort... mort... sau rănit. Dacă artileriștii nu mai dau semne înseamnă că piesele sînt scoase din luptă, servanții răniți sau morți... Vasul său este acum lipsit de apărare. Dar ce naiba face aviația? Unde este maiorul Erler cu vînătorii lui? Weber poate încă să mai pună mîna pe Fassbender și să-i dea un ordin, ultimul: „Deschideți focul cu tot ceea ce puteți!".

Ora 9,49

Virînd, Tait poate să vadă — prin perspex* — timp de o secundă, o flacără imensă ridicîndu-se de pe TIRPITZ, mai exact de pe puntea de la prova. Acum se ridică spre cer un fum negru, gros. O lovitură în țintă. Bomba lui? Habar n-are. Nu știe. Puțin îi pasă: doar rezultatul contează. În urma lui, al doilea val — Escadrila 9 — își lansează bombele. Ultimele aparate — două LANCASTER — își lansează încărcătura lor ucigătoare, bombe mici: lovituri de grație — acum inutile.

Atacul durează în total 8 minute. Misiunea, odată îndeplinită, căpitanul de grup G.B. Tait, urmat de piloții săi, pune cap compas Scoția. Nici un aparat de vînătoare inamic nu și-a semnalat apariția**.

Ora 9,50

O zguduitură mult mai puternică decît celelalte zdruncină nava. Se petrece ceva extraordinar, de neînțeles: turela Cezar, cu cele două tunuri enorme de 380 e smulsă din cuirasat***. Cele 700 tone ale sale — constituind un singur bloc — sar peste bord. Volatilizate! Nu mai rămîne nimic decît o gaură larg deschisă. Din locul unde a fost turela se ridică fum, flăcări... Karl Kloppmann, care comanda Dora, turela alăturată, este aruncat la pămînt. În ciuda protecției blindajelor groase, a tambuchiului închis, suflul este suficient de puternic pentru a face ravagii****. Urmînd o mișcare înspăimîntător de precisă, enorma masă a cuirasatului TIRPITZ continuă să se încline.

Spre ieșirile de salvare se desfășoară o cursă nebună. Se aleargă, se iau direcții greșite, se creează busculade. Afluxul se îndreaptă spre scările care duc la puntea superioară. În fața apei care crește, oamenii dau înapoi. Trei LANCASTER trec la verticală, își aruncă bombele, se îndepărtează.

Ora 9,52

Asieta atinge 135 grade. TIRPITZ este aproape cu susul în jos. Se aude trosnetul obuzelor, care în magaziile de muniții cad din lăcașurile lor și se rostogolesc; exploziile pereților, care, sub presiunea apei, sar în bucăți; strigăte și chemări...

Căpitanul Schönherr, Ziebert și oamenii săi, în ciuda pulverizării turelei Cezar, sînt încă în viață în postul lor blindat de la pupa. Cînd nava se răstoarnă, Schönherr se îndreaptă spre tambuchi. Încearcă să-l deschidă. Îl privește și constată că este prost închis; îl deschide. Această neglijență le permite să treacă unul cîte unul prin rama tambuchiului. El iese ultimul. Sînt afară... Dar încă nu salvați...!

Comandantul Robert Weber, ofițerul de tir Müller, Güldenfenning, Schmitz, dr. Seeberg, confesorul, sînt închiși în blockhaus. În cursul primelor cinci minute ale atacului, comandantul TIRPITZ-ului, simțind nava înclinîndu-i-se sub picioare, crede că mișcarea aceasta nu va dura.

„Dezechilibrul asietei n-are drept cauză bomba căzută în centrul navei, se gîndește el, ci două bombe care au explodat în apă și au atins babordul... Carena trebuie să fi fost străpunsă de dedesubtul carapacei... Cînd compartimentele atinse vor fi pline, mișcarea se va opri".

Comandantul Weber îi cere lui Güldenfenning să-i dea legătura cu inginerul electrician. O obține greu. Weber vorbește cu Bernstein.

Asieta se accentuează, periculos, amenințător; se pare că nimic nu o mai poate opri. Sacrificiul oamenilor este inutil și fiecare secundă, fiecare

---

* Vizor de ochire pentru avioane.

** Două LANCASTERE din Escadrila 9 — N.G. 249 (pilot C.E. Redfern) și N.F. 929 (pilot G.C. Camsell, un canadian) — ajungînd cu 17 minute mai tîrziu la întîlnire, s-au reîntors în Anglia fără să lanseze bombele. Aparatul L.L. 448 (pilot D.A. Coster, originar din Noua Zeelandă) a fost dat lipsă; de fapt a aterizat în Suedia.

*** După locotenent-comandorul Fassbender, nu există siguranța că o bombă a provocat un asemenea dezastru; mai curînd explozia unei magazii de muniții.

**** Căpitanul Karl Kloppmann va fi printre victime.

zecime de secundă contează.

— Părăsiți spațiile de sub punte, repede, ordonă Weber.

Un minut se scurge în vacarm. Podeaua blockhausului este atît de înclinată, încît trebuie să te ții pentru a nu cădea.

— Ordin general de părăsire a navei, comandă Weber. Güldenfenning încearcă să-l transmită pe întreg cuprinsul vasului... Părăsiți și voi blockhausul, continuă Weber, adresîndu-se celor care-l înconjură.

Toți cei de față — care așteptau acest ordin — aleargă către ușa blindată de la tribord. Groasă de 400 milimetri, ea cîntărește acum cu atît mai mult, cu cît a ajuns încet deasupra capetelor lor. Degeaba o împing, proptindu-se în ea cu toate forțele, masa de oțel nu se clintește. Înțelegînd că eforturile lor sînt zadarnice, se lasă să alunece către ușa babord. Aci, levierul de închidere e înțepenit. Nimic de făcut. Sînt prizonieri în acest cufăr de oțel, care coboară din ce în ce mai repede spre oglinda apei. Confesorul, dr. Seeberg scoate un strigăt și se agață de locotenentul Schmitz. Alunecînd, cutia cu hărți îi zdrobește piciorul... Strigătul lui nici nu e auzit. Comandantul Weber știe că este pierdut, că va muri înecat împreună cu ofițerii săi. La lumina electrică, ce continuă să funcționeze, i se poate vedea figura lividă, buzele subțiri.

Locotenentul Schmitz se găsește alături de o deschidere strîmtă; dedesubt se află postul de navigație care nu e blindat. Ieșirea aceasta a folosit-o adeseori cînd făcea de cart. Se strecoară și se trezește în adăpost. Acolo ca și în blockhausul de deasupra, sînt două uși. Înclinația TIRPITZ-ului este 90 grade. Cea de la babord este deja sub apă. Pe la încheieturi, apa pătrunde clocotind. Ușa de la tribord, întredeschisă, este aproape în aer. Schmitz se cațără, se agață, împinge. Cutii cu cartușe de mitralieră, scăpînd din legăturile lor, alunecă, cad peste el, îl lovesc în spate, îl trag cu ele. Nu se poate ține de nimic. Se trezește în apă. Înoată, grăbindu-se să se îndepărteze de TIRPITZ, care se răstoarnă; se agață în cele din urmă de un flotor de baraj. Alți oameni au sărit în apă înaintea locotenentului*. Sînt buimaci, au fața înnegrită de păcură... Din TIRPITZ nu rămîne decît o masă de o formă alungită, spartă în unele locuri. Pe carena neagră, chila apare ca o linie lungă roșiatică... Oamenii încearcă să se agațe de tot ce pot. Schmitz nu simte nici frigul, nici spinarea stîlcită de lăzile în cădere. Trăiește.

* Locotenentul Bernard Schmitz este singurul care a scăpat din blockhaus.

Ora 9,55

Totul s-a potolit. Liniștea a revenit în acest colț de mare și de pămînt norvegian. Asemenea unui monstru marin, ucis în larg și remorcat pînă aci, TIRPITZ pare că așteaptă pe cei ce-l vor tăia în bucăți. Măruntaiele sale mai fumegă. Naufragiații se îndreaptă înot spre baraj, se ridică călare pe bîrne. Alții încearcă să ajungă la mal. Mulți dispar... Apa este înghețată, acoperită cu un strat de păcură... Prima ambarcațiune a sosit abia după un sfert de oră de la catastrofă. Operațiunile de salvare au început în cursul nopții de 12 spre 13 noiembrie și au continuat pînă miercuri, 15 noiembrie. Din epavă au fost scoși numai oameni asfixiați cu oxid de carbon și înecați, în total 165.

Bilanțul încheiat se prezenta astfel: din 1 600 marinari, la 12 noiembrie 1944, 100 se aflau în momentul bombardamentului pe uscat, pentru corvezi, în misiune sau permisie; 800 au fost salvați. Deci numărul total al victimelor a fost de 700.

Traducere de:
Sergiu STANCIU

Noiembrie 1944: fum și flăcări se ridică de pe TIRPITZ

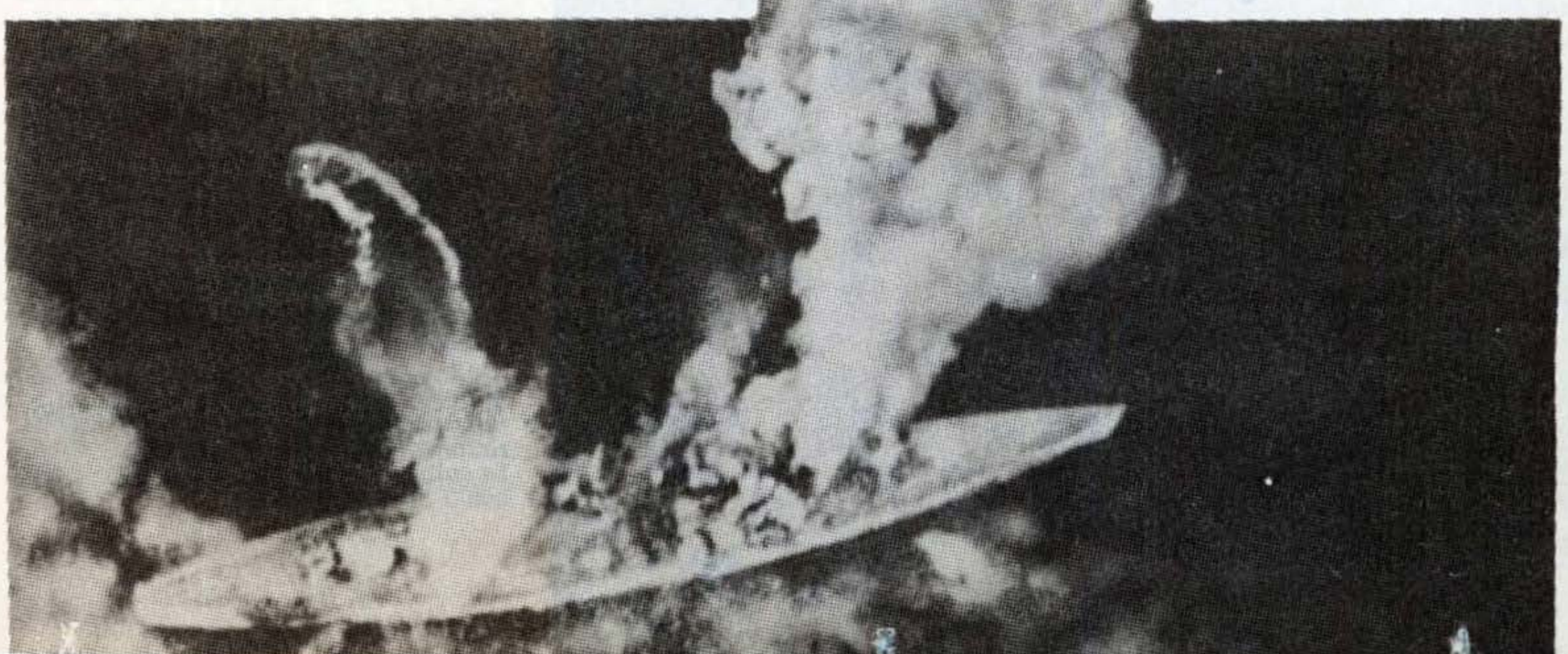

Două vieţi, aceeaşi tragedie:

AGRIPPINA

cea bătrînă şi cea tînără

EDMON VALLES

Agrippina cea Bătrînă — nepoata lui Augustus şi mama lui Caligula — şi Agrippina cea Tînără — sora lui Caligula şi mama lui Nero: amîndouă au avut o viaţă frămîntată şi o moarte dramatică. Amîndouă, îmbătate de dorinţa de a conduce, au murit pentru că se aşezaseră în calea împăraţilor. De numele amîndurora sînt legate evenimente tragice petrecute în Roma ultimilor ani de republică şi a primilor împăraţi, în acea capitală în care clocoteau pasiunile şi se ciocneau interese opuse ca într-un adevărat „Far West" roman.

„Cynthia, cînd te plimbi prin Baiae*, acolo unde drumul şerpuieşte de-a lungul plajelor lui Hercule, şi contempli marea care se întinde pînă la picioarele faimosului Misenum, te gîndeşti oare la mine, la nopţile mele pline de amintirea ta? Există şi pentru mine un loc, chiar dacă ar fi să fie în cel mai îndepărtat colţ al sufletului tău? Sau poate vreun duşman pe care nu-l cunosc te-a făcut să uiţi, o, Cynthia, cuvintele mele? Părăseşte cît mai curînd desfrînata Baiae: plaja asta este vinovată de multe gîlcevi".

Aceste cuvinte ale poetului Propertius (c. 49-15 î.e.n.) nu sînt decît o voce în corul invectivelor la adresa oraşului Baiae, din Golful Neapole, celebru — în antichitate — pentru izvoarele termale şi plajele sale, pentru somptuozitatea vilelor şi, mai ales, pentru viaţa de plăceri pe care o ducea acolo societatea bogată din Roma: un fel de Saint-Tropez sau de Miami din zilele noastre.

Astăzi, Baiae este un port de pescari, ale cărui ruine, deosebit de interesante, încep să atragă arheologii. Trecutul său aventuros este cunoscut doar din cărţi. Printre băştinaşi nu persistă alte amintiri decît aceea a unei tragedii: asasinarea Agrippinei din ordinul fiului său, Nero. Acest îndepărtat ecou a supravieţuit datorită unui monument, mormîntul Agrippinei, care se află între Baiae şi Capul Misenum, în locul în care, după cum spune legenda, a fost incinerată victima.

Un naufragiu simulat...

In primăvara anului 59 e.n. — mai precis, în luna martie — împăratul Nero, în vîrstă de 22 ani, a celebrat cu mare pompă, la Baiae, sărbătorile zeiţei Minerva. Dar nu splendoarea nemaivăzută a serbărilor a dat prilej la comentarii şi interpretări, ci prezenţa Iuliei Agrippina, mama împăratului, în calitate de invitată de onoare.

Se îmbunătăţiseră oare relaţiile dintre mamă şi fiu? Sau era o simplă încercare de împăcare?

---

* Baiae, actualmente Baie, oraş în apropiere de Neapole, staţiune estivală foarte agreată de vechii romani. Caesar, Pompeius, Nero, Lucullus, Cicero etc. îşi construiseră acolo splendide vile.

Agrippina sosise pe mare, venind nu de la Roma, ci de la Anzio, unde, îndepărtată de la curte, trăia într-o izolare ce semăna cu un exil. Nero o aşteptase în port; alergîndu-i în întîmpinare, o îmbrăţişase şi o sărutase, repetînd, ca un copil, titlul cu care o onorase cînd a fost proclamat împărat: **optima mater** („cea mai bună dintre mame"). În timpul banchetului, prelungit pînă la căderea nopţii, o copleşise cu tot felul de atenţii şi gesturi delicate.

Odată terminate serbările acelei prime zile, Agrippina plecase spre localitatea Baulis, unde avea o vilă; de data aceasta călătorea nu pe propria sa ambarcaţiune, ci pe o corabie pusă în serviciul său de către Anicetus, comandantul flotei de la Misenum. La prora corăbiei, împodobită sărbătoreşte, se improvizase o cabină aproape luxoasă; Anicetus — o veche cunoştinţă şi un vechi duşman al Agrippinei — îşi pusese oamenii să lucreze în cea mai mare viteză.

...Întinsă pe pat, Agrippina contempla marea întunecată, meditînd la atitudinea surprinzătoare a fiului său. Surprinzătoare? Mai curînd stranie... Care putea fi motivul ascuns al acestei schimbări atît de bruşte? Oare Nero dorea cu adevărat să se împace cu ea?

O trosnitură alarmantă a întrerupt visul: acoperişul şi pereţii cabinei se năruiau. Agrippina a sărit de pe pat şi s-a repezit afară. Corabia s-a înclinat puternic. La lumina unei făclii, a văzut vîslaşii îmbulzindu-se pe unul din borduri, ca şi cum ar fi vrut să încline ambarcaţiunea şi s-o răstoarne. Deodată a înţeles: nu era vorba de un accident, ci de un naufragiu simulat. Nero îi dorea moartea. Cît de mult i se potrivea această înscenare puerilă!

Numai Agrippina şi-a dat seama de şiretlicul lui Nero şi de urmările lui? Dintre cele şase persoane căzute în apă, care se zbăteau în jurul navei, una striga cu o voce ascuţită:

— Salvaţi-mă! Sînt Agrippina!

Mama împăratului a recunoscut vocea Acerroniei, camerista sa credincioasă, care ieşise cu cîteva clipe mai înainte din cabina ce se prăbuşea. Şi a văzut cum nişte marinari, cu gesturi ce trădau o mare nerăbdare, i-au aruncat Acerroniei un cablu, au tras-o la marginea vasului şi acolo, ţinînd-o în apă, i-au zdrobit capul cu lovituri de cange.

Agrippina a alunecat uşor în mare şi a înotat, neobservată, pînă la ţărmul apropiat. Nu teama, ci o furie oarbă o stăpînea în timp ce spinteca apa, mişcîndu-şi ritmic braţele.

Ajunsă pe plajă, Agrippina s-a orientat: era foarte aproape de Baulis şi, deci, de vila ei. I s-au alăturat doi sau trei oameni din suita sa, care, ca şi ea, ajunseseră la ţărm înot, precum şi locuitorii unor case din vecinătate, căci vestea despre naufragiul vasului pe care călătorea mama împăratului se împrăştiase repede. Curînd după aceea a sosit o lectică şi Agrippina a fost dusă la vila sa.

De acolo s-a grăbit să-l trimită pe Agermius, om în care avea deplină încredere, pentru a-l informa pe Nero. Examinase bine toate aspectele cazului, ajungînd la concluzia că singura modalitate de a evita o moarte imediată consta în a se arăta neştiutoare în legătură cu adevăratele intenţii ale fiului său, declarînd în mod public că naufragiul fusese un accident. Nero, lipsit de curaj, indecis şi cu o stare de spirit schimbătoare, putea să-şi modifice planurile; la urma urmei, zeii o ocrotiseră pe Agrippina...

...şi o crimă premeditată

În vila imperială din Baiae, Nero aştepta veşti... Îi ţineau tovărăşie Anicetus, Seneca şi Afranius Burrus. Atitudinea gravă, rigidă, aproape dezolată a ultimilor doi contrasta cu nepăsarea posacă a lui Anicetus; în ceea ce îl privea pe împărat, el se afla într-o stare de mare agitaţie şi nu-şi întrerupea plimbarea de colo-colo decît ca să-l întrebe din ochi pe Anicetus sau ca să se arunce pe pat, bombănind şi lamentîndu-se.

Deodată, Nero şi însoţitorii săi au auzit un zgomot de paşi şi voci în faţa uşii. Un om, însoţit de cîţiva soldaţi din garda imperială a intrat grăbit şi s-a aruncat la picioarele lui Nero, vorbind cu o voce întretăiată de oboseală şi emoţie:

— Agrippina s-a salvat... Corabia a naufragiat, dar zeii îndurători au permis ca mama ta să ajungă la ţărm înot... Acum se află în vila sa din Baulis şi mă trimite pentru a-ţi spune să nu te preocupi de starea ei, căci se simte perfect.

Nero s-a întors spre însoţitorii săi, cu faţa cenuşie de spaimă:

— Ce ne facem acum?

Nici Seneca şi nici Afranius Burrus, un bărbat încărunţit în serviciul armelor, hotărît şi inteligent, nu erau complicii lui Nero la această nelegiuire. Burrus o dezaprobase în mod formal; Seneca, mai rezervat, se abţinuse de a o aproba. Cu toţii au fost însă de acord că o tentativă de asasinat era mult mai periculoasă pentru pacea publică decît un asasinat înfăptuit; treaba trebuia deci dusă pînă la capăt, sau dacă nu, acceptată posibilitatea unor dezordini grave, poate chiar a unei revolte.

— Soldaţii nu vor contribui la moartea fiicei lui Germanicus, a declarat Burrus, după o scurtă consfătuire cu Seneca. Au jurat fidelitate întregii familii imperiale, nu numai ţie, Nero şi trebuie să-şi respecte acest jurămînt. Să termine această afacere Anicetus, de vreme ce el a început-o...

După care s-a retras, urmat de Seneca.

Anicetus, care îl ascultase pe Burrus fără să se tulbure, tolănit pe o lectică pentru a sublinia întreaga sa detaşare şi linişte sufletească, s-a ridicat grav, înclinîndu-se ceremonios în faţa lui Nero:

— Culcă-te, o, Cezar! Şi fie ca visele tale să fie plăcute. Mă voi ocupa eu de toate.

Cîteva clipe mai tîrziu galopa spre Baulis, însoţit de doi dintre oamenii săi de încredere.

Agrippina a auzit nişte paşi furişaţi în faţa camerei sale. Uşa s-a deschis cu violenţă şi a apărut Anicetus, însoţit de doi oameni înarmaţi. Unul dintre ei, Herculus, a lovit-o pe Agrippina în cap cu ciomagul, pentru a o ameţi. Dar femeia n-a căzut: s-a dat înapoi pînă la perete, bălăbănindu-se, şi acolo, văzînd că un alt zbir a scos din teacă o sabie pentru a o lovi, şi-a dezvelit corpul, exclamînd:

— Loveşte acest pîntec care l-a purtat pe împărat!

Şi a murit fără să-i curgă o lacrimă.

Cea Bătrînă şi trufaşă

Agrippina despre care am vorbit pînă acum a intrat în istorie cu numele de cea Tînără,

pentru a o deosebi de mama sa, Agrippina cea Bătrînă. Aceasta a fost nepoata de fiică a lui Octavianus Caesar Augustus, pe care de aici înainte îl vom numi numai Augustus (deși ne referim la o perioadă în care nu ajunsese împărat și deci nu purta titlul de **„august"**, echivalent cu „prea-măritul"). Tatăl ei, Marcus Vipsanius Agrippa, a fost un vijelios și credincios tovarăș al lui Augustus în lupta pentru putere. Considerîndu-l un posibil succesor, acesta l-a determinat să-și repudieze prima soție și l-a căsătorit cu Iulia, unica sa fiică (după moartea lui Agrippa, Augustus avea s-o căsătorească pe Iulia cu Tiberius, fiu din prima căsătorie a Liviei, a treia și cea mai iubită soție a lui Augustus. Tiberius a fost succesorul său ca împărat).

Agrippina a avut trei frați și o soră, numită, ca și mama sa, Iulia. Copiii au fost adoptați de Augustus în intenția de a-i asocia la guvernarea imperiului. Cei doi frați mai mari au murit însă de tineri, iar al treilea, debil mintal și cu deficiențe de caracter, a trebuit să fie surghiunit. Cît despre Iulia, ea a urmat exemplul mamei și omonimei sale, dedîndu-se cu patimă plăcerilor și amărînd bătrînețea lui Augustus. (Severitatea lui față de Ovidiu, exilul acestuia își au rădăcina în faptul că poetul făcea parte din cercul frivol și galant al acesteia.)

Soțul Agrippinei a fost Iulius Caesar Germanicus, nepotul lui Augustus și fiul adoptiv al lui Tiberius. Suetonius, atît de zgîrcit în elogii, îi face un portret cu adevărat măgulitor: „Întrunea, într-o măsură pe care nimeni n-a atins-o vreodată, toate calitățile trupului și ale spiritului: frumusețe și bărbăție, o deosebită elocință și erudiție; cunoștea limba greacă ca pe cea latină [...] Printre alte roade ale studiilor sale, a lăsat cîteva comedii în limba greacă. Era de o modestie democratică atît în viața sa publică, cît și în cea particulară".

Această întruchipare a perfecțiunii a murit în Antiohia, la vîrsta de 34 ani, lăsînd șase copii și o foarte virtuoasă văduvă, cu privirea întunecată și plină de mînie, precum a zeiței Nemesis, căci se zvonea că Germanicus fusese otrăvit din îndemnul lui Tiberius, care în vremea aceea era deja împărat.

O ultimă și sinistră victorie

Întoarcerea Agrippinei cea Bătrînă la Roma cu cenușa lui Germanicus a constituit momentul culminant al vieții acestei femei, născută pentru putere și pentru tragedie. „Fără să-și întrerupă nici un moment călătoria pe o mare bîntuită de furtunile iernii — scrie Tacitus — Agrippina a ajuns la Corcira (Corfu), unde s-a odihnit o zi". Etapă calculată cu mare înțelepciune, pentru a lăsa timp să se împrăștie vestea. Într-adevăr, cînd flotila a sosit în portul Brundisium, cheiurile, țărmul apropiat, zidurile și chiar acoperișurile caselor erau înțesate de lume. Moartea lui Germanicus atingea proporțiile unui doliu național. Plînsetele și tînguirile, sacrificiile și ofrandele funerare au însoțit cortegiul funebru în drumul său de la Brundisium la Roma, unii oameni parcurgînd distanțe enorme pentru a fi de față la trecerea convoiului mortuar. Manifestație cu atît mai elocventă, cu cît, după cum observa Tacitus „nu exista în ea nici o urmă de lingușire, căci toată lumea știa că Tiberius își disimula prost bucuria pentru moartea lui Germanicus".

Devenită căpetenie a unui grup de nemulțumiți, Agrippina a ajuns, poate, să creadă că ar fi fost în stare să-l înlăture pe împărat. Dar acesta era un dușman foarte periculos, deoarece știa să aștepte. Ministrul său, Seianus, om viclean și fals, și-a asumat sarcina să submineze poziția fermă a Agrippinei și dacă nu a reușit să-i micșoreze popularitatea în rîndurile plebei și ale soldaților a izbutit, totuși, s-o pună într-o situație foarte precară în sînul familiei imperiale. Nu a fost o întreprindere grea, dat fiind caracterul trufaș și necumpătat al văduvei lui Germanicus. „Dacă nu domnești, crezi că ți se face o nedreptate", i-a spus odată Tiberius. Și într-adevăr, așa era.

Cît timp a trăit Livia, soția lui Augustus, neînțelegerile s-au menținut pe un teren neînsîngerat. Dar murind bătrîna împărăteasă, și, odată cu ea, moderația timpurilor auguste, Tiberius a început ofensiva finală. Cu ajutorul unei scrisori plină de ură, în care îi aducea multe acuzații, a izbutit ca Senatul să declare inamici publici pe Nero (a nu se confunda cu celălalt Nero, fiul Agrippinei cea Tînără) și pe Drusus, doi dintre fiii Agrippinei. Restul a fost simplu: pe Drusus l-a făcut să moară de foame în subteranele Palatinului (Suetonius subliniază grozăvia supliciului, povestind că Drusus a încercat să mănînce paiele din saltea), iar pe Nero l-a exilat în insulița Pontia, situată la apus de Pandateria (actuala Santa Maria, în dreptul orașului Neapole). După cît se pare, Nero a ales insula după ce primise vizita călăului utilat cu binecunoscutele curele de piele și cu o cange (supliciul obișnuit al celor acuzați de trădare publică era strangularea cu curele de piele, după care cadavrul era tîrît, cu cangea, și expus rușinii publice pe așa-numitele Gemoniae*, înainte de a fi aruncat în Tibru).

Cît despre Agrippina, acuzată de a fi încercat să se refugieze într-o tabără militară — ceea ce echivala cu încercarea de a provoca o răscoală a legiunilor — a fost condamnată la exil în Insula Pandateria. Nici de data aceasta (și într-adevăr, acum pentru ce ar fi făcut-o?) Agrippina nu a arătat nici un fel de prudență: aflînd care îi era destinul, ea nu s-a privat de plăcerea de a-l insulta pe Tiberius. Un centurion (probabil din ordinul împăratului) a lovit-o, spărgîndu-i un ochi. Drept protest, Agrippina a hotărît — și a izbutit — să se lase să moară de foame, în ciuda faptului că Tiberius ordonase să fie alimentată cu forța. Aceasta a fost ultima și sinistra victorie a unei femei neîmblînzite.

---

* Gemoniae — scări care coborau de pe Muntele Capitoliu, unde se expuneau corpurile celor care suferiseră un supliciu și capetele marilor dușmani ai imperiului. Pe Gemoniae a fost expus și capul lui Decebal.

În românește de:
Dorina TULPAN

Cum au evoluat ceilalți patru copii ai lui Germanicus? Ce soartă le-a hărăzit Tiberius, care, din somptuosul lui palat din Capri, isprăvise cu Agrippina cea Bătrînă? Despre toate aceste dramatice întîmplări, în numărul viitor al revistei.

TRAIANUS DECIUS,
RESTAURATOR AL DACIEI

Provincia Dacia, excelent bastion al Imperiului roman la nordul Dunării de Jos, a stat vreme de peste un veac și jumătate în atenția conducătorilor destinelor lumii romane, care au depus serioase eforturi militare pentru menținerea ei în cadrul imperiului. Una din acțiunile de apărare a acestei provincii, cu rezultate favorabile pentru imperiu, a avut loc pe la mijlocul veacului III e.n., în anii domniei împăratului Traianus Decius (249-251).

Lipsa unor izvoare scrise referitoare la Dacia celei de-a doua jumătăți a sec. III e.n. este suplinită treptat de rezultatele descoperirilor arheologice de pe cuprinsul fostei provincii nord-danubiene.

O inscripție descoperită în veacul trecut la Alba Iulia (pierdută în valurile Dunării, în timpul transportării ei la Viena dar al cărei text fusese copiat, interpretat și publicat), sugera că în anii domniei lui Traianus Decius a avut loc o restabilire a ordinei romane în Dacia: „Împăratul Caesar Caius/ Messius Quintus/ Traianus/ Decius, pios și fericit August/ Mare preot/ investit pentru a doua oară cu putere de tribun/ Consul pentru a doua oară, Părinte al Patriei /**restaurator al Daciilor**/ Colonia Nova Apulensis [i-a ridicat acest monument]" **(subl. n.).**

Pentru care motive l-au cinstit locuitorii orașului Apulum pe împăratul a cărui domnie n-a durat, după cum consemnează un istoric din veacul IV, Aurelius Victor, decît 30 luni?

Înainte de a urca pe tron, Decius fusese, între anii 234-249, **legatus Augusti pro praetore** (guvernator) al provinciei Moesia Inferior (care cuprindea și Dobrogea). În anul 249, împăratul Filip Arabul i-a încredințat dificila misiune de a înăbuși revolta unităților militare din Moesia și Pannonia. Cu abilitatea vechiului oștean, Decius a înaintat cu prudență spre răsculați, avînd grijă ca vestea sosirii sale să ajungă cu multă vreme înaintea sa în taberele cuprinse de revoltă. Din motive pe care nu le cunoaștem, insurgenții și-au schimbat repede atitudinea; văzînd că fostul comandant și guvernator al Moesiei vine împotriva lor, legiunile — care, din vechea activitate comună, îi cunoșteau vederile politice, ce nu concordau întru totul cu cele ale împăratului — i-au oferit, în locul confruntării armate... purpura imperială!

Devenit împărat, Traianus Decius și-a îndreptat atenția spre restabilirea siguranței în provinciile dunărene. Din anii petrecuți la Dunărea de Jos, el știa cît de dese și păgubitoare pentru imperiu erau invaziile goților. Chiar în anul 249, profitînd de răscoala împotriva lui Filip Arabul, în nordul Peninsulei Balcanice au năvălit mai multe neamuri „barbare", între care goții și carpii, caracterizați de Iordanes (istoric bizantin din sec. VI), ca „oameni totdeauna gata de război, ce adesea au fost dușmănoși romanilor". Goții și aliații lor au ajuns pînă în centrul Moesiei, împresurînd și asediind Nicopolis, „o cetate foarte vestită, așezată pe Fluviul Istru". Nu e greu de presupus că pentru provincia Dacia expediția „barbarilor" a avut consecințe nefaste. Epitetul onorific **Dacicus Maximus,** pe care Traianus Decius l-a primit în urma zdrobirii ei, ca și legenda **Dacia Felix** de pe unele monede emise între anii 249-250, sînt edificatoare în acest sens, sugerînd ieșirea dintr-o situație grea, precum și instaurarea unui climat de siguranță în provincia nord-dunăreană.

Acestor mărturii epigrafice și numismatice li se adaugă o descoperire de valoare istorică și artistică deosebită. Este vorba de un cap de bronz, scos la iveală cu cîtva timp în urmă la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, fosta capitală a Daciei romane. Cercetările întreprinse asupra acestui cap, care măsoară în înălțime 25 cm, au stabilit că el făcea parte dintr-o statuie a împăratului Traianus Decius. Pe lîngă amănuntul, nu lipsit de importanță, că frumoasa realizare sculpturală este **cea mai reușită operă de artă antică executată în bronz, descoperită în țara noastră,** ea mai atestă și faptul că ridicarea unei statui monumentale în metropola Daciei nu putea fi decît consecința unui eveniment foarte important pentru provincie, a unui act săvîrșit prin grija sau chiar cu participarea directă a lui Traianus Decius.

Stimulat de reușita din Dacia, în primăvara anului 250 el a pornit din nou împotriva goților care treceau prin ascuțișul săbiilor provincia Moesia. Într-o luptă dată în preajma orașului Philipopolis (azi Plovdiv, în Bulgaria), fiul său, Quintus Herenius, asociat la domnie, a fost ucis. Pentru a nu-și descuraja oștirea înaintea confruntării pe care o dorea decisivă, la vestea morții fiului său, Decius a spus: „Nimeni să nu se întristeze; pierderea unui soldat nu înseamnă o scădere a puterii imperiului". Peste puțină vreme, însă, pe la mijlocul lui iulie 251, urmărind cetele dușmane în preajma localității Abritus (Razgrad, în Bulgaria) și desprinzîndu-se de grosul trupelor sale Traianus Decius s-a înecat într-o mlaștină.

Restabilirea ordinii în Dacia romană, relevată prin inscripția de la Apulum, precum și prin fragmentul din monumentala statuie de bronz de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa — azi aflat la Muzeul de Istorie al R. S. România — a dus la o ameliorare a situației, ce-i drept temporară, dar a cărei importanță merită a fi subliniată.

Liviu MĂRGHITAN

Cărți sosite la redacție

Am prezentat în paginile revistei noastre o serie din cărțile privind istoria patriei, publicate de diferite edituri din străinătate: studii, lucrări de sinteză sau monografii, consacrate unor momente de semnificație majoră, unor epoci sau personalități marcante din trecutul și prezentul României, toate aceste volume înscriindu-se în rîndul dovezilor incontestabile ale interesului mereu sporit manifestat de cercetătorii și specialiștii străini, de marele public pentru țara noastră.

Recent am primit la redacție alte două lucrări tipărite în Italia, de către cunoscuta editură din Roma, Editori Riuniti, în colaborare cu Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

● *Volumul* **LE ORIGINI DEL PARTITO COMUNISTA ROMENO. MAGGIO 1921** *— ediția în limba română a lucrării:* **CREAREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN. MAI 1921,** Editura Științifică, București, 1971, *publicată sub îngrijirea lui* **Ion Popescu-Puțuri** *și* **Augustin Deac,** *de un colectiv de autori format din* **I. Popescu-Puțuri, A. Deac, Gh. Matei, N.G. Munteanu, F. Tănăsescu, M. Stănescu** *— este consacrat, așa cum rezultă și din titlu, unui moment de o deosebită semnificație pentru istoria contemporană a patriei: transformarea, în mai 1921, a partidului socialist în partid comunist, rezultat al unui îndelungat proces istoric, început încă din secolul trecut, odată cu înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893).*

● **LA ROMANIA NELLA GUERRA ANTIHITLERIANA. 23 AGOSTO 1944 - 12 MAGGIO 1945** *reprezintă traducerea volumului* **AUGUST 1944 - MAI 1945,** *tipărit în* 1969 la Editura Militară din București, *sub îngrijirea lui* **Gheorghe Zaharia,** *de către* **E. Bantea, N. Constantin, Gh. Zaharia.** *Lucrarea prezintă contribuția poporului român la înfrîngerea Germaniei hitleriste.*

Apărute în condiții grafice deosebite, volumele sînt însoțite de un bogat material ilustrativ (fotografii, hărți, facsimile etc.).

● **Mihail Kogălniceanu — OPERE,** text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de **Dan Simonescu.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974: *primul volum din ediția critică a scrierilor istoricului și diplomatului moldovean, cuprinzînd lucrări beletristice, studii literare, culturale și sociale.*

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN**

Editura Militară, București, 1974: *al doilea volum de studii (coordonator de ediție* **colonel dr. Ilie Ceaușescu***) consacrate fenomenului militar românesc, publicate sub egida Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și semnate — în ordinea în care se succed —* **de colonel Florian Tucă, locotenent-colonel Constantin Căzănișteanu, colonel Vasile Alexandrescu, Mircea N. Popa, colonel dr. Ilie Ceaușescu, general-maior Eugen Bantea, locotenent-colonel Niculae Niculae, colonel dr. Constantin Olteanu.**

● **Răzvan Theodorescu — BIZANȚ, BALCANI, OCCIDENT LA ÎNCEPUTURILE CULTURII MEDIEVALE ROMÂNEȘTI (Sec. X-XIV)**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974: *mărturiile unor secole de cultură hotărîtoare pentru nașterea ființei poporului român și pentru geneza civilizației sale în spațiul carpato-dunărean.*

● **Sergiu Verona — DE CE NÜRNBERG...**

Editura Albatros, București, 1974: *o sinteză istorică a principalelor documente din voluminosul dosar al procesului criminalilor de război naziști de la Nürnberg, într-o carte destinată tînărului cititor, „pentru a-l ajuta să înțeleagă cît de greu a fost drumul parcurs de umanitate spre a cuceri tot ceea ce are azi".*

● **ACTES DU IXe CONGRÈS INTERNATIONAL D'ÉTUDES SUR LES FRONTIÈRES ROMAINES**

Editura Academiei R.S.R., București, în colaborare cu Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1974: *materialele celui de-al IX-lea Congres internațional de studii asupra frontierelor romane (Mamaia, 6-13 septembrie, 1972), tipărite sub îngrijirea* **prof. D.M. Pippidi,** *directorul Institutului de Arheologie din București.*

● **Marian Ștefan, Constantin Ucrain — TINEREȚE EROICĂ**

Editura Albatros, București, 1974: *suită de povestiri evocînd cîteva momente din cronica eroică a zilelor insurecției din august 1944 și a participării poporului român la războiul antihitlerist.*

poșta MI

— Cititorii ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisorilor lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

MARTORI

NICOLAE ȚĂULEANU *din* București, *ne scrie:* „*Magazin istoric*, nr.8 din acest an, înfățișează faptele petrecute în august 1944. La pagina 38 a revistei se află o fotografie cu următoarea explicație: «*Detașamente înarmate de tineri premilitari, participanți la luptele pentru înfrîngerea trupelor naziste în cartierul bucureștean Rahova*». Mi-a trezit amintiri emoționante".

Emoția ni se pare firească, corespondentul nostru fiind unul dintre participanții direcți la evenimente. În scrisoarea sa, tov. Țăuleanu povestește cum au fost mobilizați cei 53 tineri din cartierul Rahova, cărora li s-au distribuit imediat arme și muniții. „În dimineața de 24 august, cartierul a fost atacat cu focuri de automate și tunuri antitanc, cîțiva cetățeni fiind uciși". *Una dintre acțiunile tinerilor patrioți s-a soldat cu capturarea a* „32 de hitleriști [*alți 6 fuseseră uciși*]; i-am condus la postul de jandarmi și i-am băgat în arestul aflat în subsolul clădirii. A doua zi, 25 august, i-am trimis sub escortă la Regimentul 1 artilerie antiaeriană...".

Dr. IOSEF EȘANU *din* Petroșani, *ne-a trimis o evocare emoționantă a atmosferei ce domnea în Capitală în primele zile ale insurecției. Membru al organizației revoluționare de tineret, alături de ceilalți tovarăși ai săi, a trăit cu intensitate patosul revoluționar al acelor zile:* „În seara de 23 august — *își amintește cititorul nostru* — s-a hotărît mobilizarea muncitorilor în Aleea Alexandru. Uteciștii au primit această sarcină ca pe un adevărat ordin de luptă. Imediat s-au organizat ștafete — unii cu biciclete, alții pe jos — care s-au deplasat spre întreprinderi sau casele oamenilor, chemîndu-i în Aleea Alexandru. Toți simțeam că sosise, în fine, momentul mult așteptat. După cîteva ceasuri numai, individual sau în grupuri, zeci și sute de oameni se îndreptau spre Aleea Alexandru. Aici se stabilise Comandamentul formațiunilor de luptă patriotică. Cei veniți erau cuprinși de entuziasm. După atîția ani de muncă și luptă în condițiile aspre ale ilegalității, oamenii cîntau cu glas tare *Internaționala*, se îmbrățișau cu lacrimi în ochi. Mulți dintre noi aflam, în sfîrșit, numele adevărate ale tovarășilor cu care lucram de atîția ani.

Ziua de 24 se scursese pe nesimțite. Se făcuse seară. Cerul era senin. Țin minte că în acea primă noapte liberă n-a dormit nimeni. S-au organizat gărzi pentru paza sediului, pentru intervenții rapide. La tot pasul întîlneai civili cu căști pe cap și centiroane prinse la brîu; purtau bărbătește pușca sau automatul, iar pe brațul stîng aveau o brasardă tricoloră pe care fusese imprimată litera «P».

La sediul F.L.P., într-o cameră camuflată din cauza bombardamentelor, la lumina unei lumînări se completau — de data aceasta cu numele adevărate — delegațiile responsabililor din cadrul F.L.P. care plecau în diferite misiuni.

La un moment dat, rafale violente de arme automate au izbucnit dintr-o clădire aflată în apropiere. Un grup de hitleriști voiau să iasă din oraș. În mai puțin de o jumătate de oră, au fost înconjurați și siliți să se predea.

Grupurile F.L.P. constituite de noi cuprindeau în dimineața zilei de 25 august peste 1 000 luptători, care și-au adus o contribuție importantă la lichidarea rezistențelor hitleriste".

ȘI TOTUȘI... LA DEALU

MARIN DRAGOMIRESCU *din* Craiova, *ne scrie:* „Istoriografia noastră este unanimă în a recunoaște că voievodul Radu cel Mare este înmormîntat la Mănăstirea Dealu, zidită de el. Cercetările făcute în ultima vreme de Comisia Monumentelor Istorice nu au dat însă de mormîntul lui Radu cel Mare. În lucrarea arhitectului Ghica-Budești intitulată: *Evoluția arhitecturii în Muntenia* [*corect:* Istoria arhitecturii din Muntenía și Oltenia în sec. 14-18 — n.r.] vol. I, se dă un releveu în care se arată mormintele găsite acolo și în care nu apare cel al lui Radu cel Mare [...] Poate aveți date mai complete asupra acestei chestiuni pentru care aștept răspunsul...".

Cercetările Comisiei Monumentelor Istorice ca și lucrarea pe care ați consultat-o nu sînt din „ultima vreme", *cum spuneți dv.; ele au fost efectuate înainte de... 1944. Adresîndu-ne unei lucrări mai recente (C. Bălan:* Mănăstirea Dealu, *Editura Meridiane, București, 1968), la paginile 24-28, am găsit următoarele precizări în ceea ce vă interesează: „Ctitorul bisericii, Radu cel Mare, a fost, de asemenea, înmormîntat la «mănăstirea lui din Deal», în 1508.* Dar piatra ce-i acoperea osemintele fiind distrusă de-a lungul vremurilor, în 1908, cu prilejul împlinirii a 400 ani de la moartea sa, a fost înălțat actualul cavou de marmură albă, situat pe latura de nord a pronaosului" [*subl. n.*].

Despre acel neidentificat Moghilă Voievod, lucrarea consultată de noi spune: „O piatră de mormînt ce se află în pronaos pe latura din stînga intrării, pomenește numele unui domn al Moldovei, nevîrstnic, Mihail Movilă, alungat din scaunul țării, care a murit în 1608, la Tîrgoviște" [*subl. n.*]. *Despre acest Mihail Movilă vezi și* Istoria României în date, *Editura Enciclopedică, 1971, p. 458, care îl menționează ca domn în Moldova din* 14 septembrie pînă în octombrie 1607 și, *din nou,* înainte de 6 noiembrie pînă la 6 sau 9 decembrie 1607.

CITITORII SEMNALEAZĂ

SIPOȘ VASILE *din* Turda, str. G. Coșbuc, nr.11 A *și* BONIAȘ NICOLAE *din aceeași localitate*, str. Argeșului nr. 2: „Citind la *Poșta Magazin istoric* sesizările unor cititori privind starea de degradare a unor monumente și obiective de interes istoric, vă semnalăm și noi două cazuri din municipiul Turda. Este vorba, în primul rînd, de casa memorială a dr. Ioan Rațiu, situată pe strada cu același nume, la nr. 71, clădire care necesită anumite reparații, spre a o apăra de distrugere. Dr. I. Rațiu (1828-1902), unul din inițiatorii *Memorandumului* din 1892, s-a numărat printre întemeietorii Partidului Național Român din Transilvania, al cărui președinte a fost în perioada 1892-1902. Credem că spre cinstirea memoriei sale, ar trebui renovată această casă care-l amintește.

Există apoi, în fața muzeului din oraș, cîteva blocuri de piatră cu inscripții care, lăsate în voia vînturilor și a ploilor sînt supuse, de asemenea, degradării. Nu se poate oare întreprinde nimic spre a le proteja?".

Dacă cele relatate de corespondenții noștri corespund întru totul adevărului, le semnalăm și noi organelor în drept.

NU AVEȚI DREPTATE!

E. VICTOR *din* Craiova, *ne atrage atenția că, în 1908, Bosnia și Herțegovina nu mai erau sub dominație turcă* (Preludii ale primului război mondial, *nr. 9/1974*), „fiind ocupate militar de Austro-Ungaria din 1878".

Autorul articolului, N. Copoiu, precizează: „Observația cititorului surprinde numai în aparență o eroare. În realitate, este vorba de trei noțiuni deosebite: ocupația unui teritoriu, anexarea lui și suzeranitatea asupra lui.

poșta mi

În cazul Bosniei și Herțegovinei, ele au fost ocupate de Austro-Ungaria (din punct de vedere militar, dar fără război), ca o compensație pentru neutralitatea sa din timpul războiului ruso-româno-turc din 1877-1878. Turcia își păstra în continuare suzeranitatea — e drept, mai mult nominală — asupra celor două provincii. În 1908, Austro-Ungaria a transformat ocupația în anexare, incorporînd cele două provincii în statul austro-ungar.

Pentru lămuriri suplimentare puteți consulta lucrarea *Atlas istoric*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, hărțile 85 a și 85 b."

Am răspuns cu acest prilej și nedumeririi exprimate de NICOLAE DIACONU *din* București.

MULȚUMIRI

Elevul EUGEN ILIAN *din* satul Tuștea, com. Unirea, jud. Hunedoara, *ne trimite cîteva ilustrații de epocă (fotografii, desene, o litografie) cu scene din primul război mondial.*

Îi mulțumim și pe această cale și-l felicităm pentru interesul pe care-l acordă istoriei.

FOTOGRAFIA CONFIRMĂ?

În legătură cu cele relatate de Duiliu Zamfirescu (nr. 11/1973) despre o proiectată căsătorie Ferdinand-Elena Văcărescu, cititorul nostru ILIE CIUTESCU *din* București, *ne trimite alăturata fotografie însoțită de următoarea explicație:* „Această fotografie a fost realizată n vara anului 1890 la Rucăr-Muscel, în parcul din mijlocul satului. Locul respectiv fusese ales de regele Carol I pentru reședința sa de vară, aici urmînd a se construi un castel, rămas nerealizat".

ADRESA FARAONULUI

T. GEORGESCU *din* Ploiești: *mumia lui Tutankhamon nu se află nici la Cairo, nici la British Museum, nici la Torino, ci... în Valea Regilor, acolo unde în 1922, a fost descoperit mormîntul tînărului faraon. La muzeul egiptean din Cairo, pe aproape o jumătate din suprafața etajului I, este păstrat inventarul încăperilor mormîntului, cu excepția a două sarcofage aflate în Valea Regilor; unul din ele, care conține mumia, se găsește în cavoul de piatră al camerei funerare.*

Dealtfel, Magazin istoric *a prezentat cititorilor atît Valea Regilor, cît și mormîntul lui Tutankhamon, în numărul 3/1967 și, respectiv, 6/1968.*

AVEȚI DREPTATE!

THEODOSIA IOACHIMESCU *din* București, *ne întreabă în legătură cu soția lui Henric IV:* „De ce să-i spunem *Medicis*, pe franțuzește, cînd îi spunem Maria pe românește". *Obiecția ni se pare perfect întemeiată. Cu începere de astăzi, deci:* Maria de Medici.

DRUMURI ȘI ISTORIE

GHEORGHE ȘTEFANIU *din* Ploiești, *ne scrie:* „Numele a multor drumuri din patria noastră evocă unele momente din istoria poporului român. Unul din aceste străvechi drumuri este și cel construit de romani și care, pornind de la Dunăre (vechea Sucidava) ajungea în nordul Transilvaniei (municipiul Porolissum). Șoseaua națională care traversează astăzi țara de la sud la nord, de-a lungul Oltului, urmează vechiul traseu roman, unul din cele mai vechi din Europa. Din păcate, prea puțini cunosc originea acestui important drum".

Și, în continuare, cititorul nostru face cîteva sugestii din care reținem: „După cum în Grecia, drumul la Eleusis se numește și astăzi «Drumul sfînt»; după cum la Roma

multe străzi își au consemnate denumirile antice pe table de marmură, de ce nu am da și noi acestui drum o denumire apropiată de originea sa străveche: «Drumul romanilor».

De altfel, locuitorii numesc și astăzi «Drumul lui Traian» un drum de lîngă Sebeș. De ce nu ar primi, eventual, acest nume întregul traseu de la Dunăre pînă în nordul Transilvaniei?

Romanii așezau pe șoselele imperiale și consulare, acele pietre indicatoare denumite «milliarum», din care, la noi, se mai păstrează cîteva. Istoria drumului la care ne referim s-ar putea cunoaște ușor dacă table de marmură, așezate în anumite puncte, ar indica trecătorului denumirea originară a acestui traseu.

Aceeași denumire s-ar putea da și arcului rutier care, pornind din Orșova și trecînd prin Porțile de Fier, Sarmizegetusa-Simeria, întîlnește șoseaua mai sus-amintită la Sebeș. Este vechiul drum care lega așezarea daco-romană Dierna, prin Tibiscum, cu inima Daciei".

ÎMPĂRAȚII ROMANI

IOAN IACOB *din* Tămaia, jud. Maramureș, *are, cu privire la anii de domnie ai primilor împărați romani, unele nelămuriri născute din consultarea unor surse istorice și literare.*

În perioada 27 î.e.n.-68 e.n. succesiunea împăraților romani a fost următoarea: August (Caius Iulius Caesar), Octavianus Augustus), primul împărat roman, nepot al lui Iulius Caesar (27 î.e.n.-14 e.n.); Tiberiu (Tiberius Iulius Caesar), fiul adoptiv al lui August (14-37); Caligula (Caius Iulius Caesar Germanicus), ucis de pretorieni (37-41); Claudiu (Tiberius Claudius Drusus Germanicus), ucis de soția sa, Agrippina (41-54); Nero (Tiberius Claudius Drusus Germanicus Caesar), (54-68). Odată cu moartea lui (Nero s-a sinucis sub presiunea celor trimiși să-l asasineze) s-a stins și dinastia iulio-claudică.

Pentru alte precizări genealogice și date suplimentare puteți consulta lucrarea profesorului universitar Dumitru Tudor, **Figuri de împărați romani**, *vol. I, II, recent apărută la Editura Enciclopedică.*

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

AURELIA BADEA, str. Nouă, nr. 44, Sibiu, *oferă colecția completă.*

VIOREL COTFAS, com. Subcetate-Mureș, nr. 109, jud. Harghita, *solicită nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-9/1969; 1-8/1970.*

OCTAV PETRARU, str. Școalei, nr. 4 A, Iași, *oferă colecția completă.*

ION CRISTEA, str. Bujoreni, nr. 51, Bl. F 7, sc. C, ap. 45, sect. 7, București, *solicită nr. 4/1974; oferă nr. 5/1969; 11/1973.*

V. CONSTANTINESCU, str. Independenței, nr. 86, Buzău, *oferă colecția completă.*

BĂNICĂ M. IOAN, com. Pătârlagele-Sibiciu, jud. Buzău, *solicită nr. 1-7, 9/1967; oferă nr. 9, 11/1968.*

ȘTEFAN MIHĂILESCU, str. Crinului, nr. 26-32, Bl. A 5, ap. 7, sector 7, București, *oferă colecția completă.*

V. MATEI, Piața Libertății, nr. 15 Săcele, jud. Brașov, *oferă nr. 4-9/1967; 1-3, 5-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1, 2/1971; 3, 8/1973.*

MIRCEA BĂDULESCU, șos. Mihai Bravu, nr. 116-122, Bl. D 14, sc. H, ap. 309, of. 39, București, *solicită nr. 8/1974.*

CONSTANTIN DUMA-SUCEVEANU, str. Horia, nr. 49, com. Beiuș, jud. Bihor, *solicită cinci exemplare din nr. 10/1974.*

Cu prilejul anului nou 1975, colegiul și redacția revistei
MAGAZIN ISTORIC
urează tuturor cititorilor și colaboratorilor săi LA MULȚI ANI!

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● VASLUI, 10 IANUARIE 1475: marea biruință a lui Ștefan cel Mare ● Partidele muncitorești în avanscena istoriei românești (23 august 1944-6 martie 1945) ● André Malraux și aventura umană a secolului XX ● Un interviu al prințului Bernhard al Olandei: „Înfrîngerea de la Arnhem putea fi evitată" ● La sud de Bio-Bio: rezistența anticolonială a indienilor araucani ● 24 ianuarie 1905: „duminica sîngeroasă" de la Petersburg ● 1858: Protocoalele Conferinței de la Paris despre Unirea Principatelor ● Saint-Exupéry nu s-a mai întors din misiune ● Legendă și adevăr istoric: a existat oare potopul? ● Portrete politice din anii interbelici: Nicolae Iorga

SUMARUL SUMARELOR

Istoria României

VECHE

		Nr.	Pag.
Burii dacici şi străvechea lor cultură	— Berciu D.	2 (83)	2—7, 13
Adevăratul chip al lui Decebal	— Decei A.	6 (87)	2—8
Traianus Decius	— Mărghitan L.	12 (93)	55
Destăinuirile unei piese rare	— Mărculescu O.	4 (85)	64—65
Monedele în lumea geto-dacică	— Mitrea B.	10 (91)	41—43
Ovidiu la asediul cetăţii Aegyssus?	— Panighianţ E.	4 (85)	66—67
Adamclisi — o victorie scump plătită	— Vulpe R.	3 (84)	19—23, 38—42
Dreptul tribului	— Winkler J.	10 (91)	43

MEDIE

Neaşteptatul sfîrşit al unei mari campanii	— Anton-Manea C. — Iosipescu S.	3 (84)	13—18
Bătălia de la Jilişte	— Atanasiu V.	7 (88)	7—10
Bucureşti — „Oraşul bucuriilor" şi legendele sale	— Cernovodeanu P.	4 (85)	12—23, 32
Secole de istorie românească în mărturii britanice	— Cernovodeanu P.	12 (93)	40—41
Doi diplomaţi la curtea Suediei	— Demény L.	5 (86)	18—21
Vicina la Păcuiul lui Soare?	— Diaconu P.	11 (92)	76—79
Viteazul şi temutul Vlad Ţepeş	— Giurescu C.C.	3 (84)	3—12
Ion Vodă cel Viteaz	— Giurescu D.C.	7 (84)	2—7
Alexandru Voievod	— Gorovei Şt.S.	2 (83)	15—17
Petru I Muşatinul	— Gorovei Şt.S.	11 (92)	43—48
Ştefăniţă Vodă	— Grigoraş N.	2 (83)	9—13
„Cel dintîi dintre principii lumii..." [Ştefan cel Mare]	— Ionaşcu I.	1 (82)	3—15
Rovine la Curtea de Argeş?	— Iosipescu S.	12 (93)	14—18
Transilvania dobîndeşte un prestigiu european	— Jordáky L.	5 (86)	11—17
Bîrladul şi veacurile sale de istorie	— Olteanu Şt.	9 (90)	30—31
Orşova — 18 veacuri de istorie	— Schiopu A. — Benea D.	6 (87)	26—29
Demografie şi istorie	— Ştefănescu Şt.	7 (88)	50—54
Politische journal din Hamburg despre răscoala din 1784 condusă de Horea	—	5 (86)	5—10

MODERNĂ

Fabuloasa moştenire a lui Mihail Vodă Sturdza	— Boia L.	12 (93)	29—32
Reforma agrară din 1864	— Bulei I.	10 (91)	19—23
Stema Principatelor Unite (1863)	— Buzdugan G.	10 (91)	40
Marina Militară Română la început de drum	— Columbeanu S.	12 (93)	37—39
Revista *Propăşirea* (1844)	— Cornea P.	4 (85)	54—59
Centenarul statuii lui Mihai Viteazul din Bucureşti	— Dumitrescu I.	11 (92)	75
Eudoxiu Hurmuzaki	— Gorovei Şt.S.	1 (82)	62—68
Istorici în aula Academiei Române (I, II)	— Gorovei Şt. S.	3 (84) 9 (90)	55—59 49—51
Primele sigilii ale facultăţilor din Iaşi	— Grigoraş N.	5 (86)	22
Dumitru Brătianu	— Maciu V.	4 (85)	24—31
Din cronica luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia	— Muşat M.	1 (82)	17—28
Cazul sublocotenentului Ciulei	— Neculau E.D.	5 (86)	84—88
Revista *Tribuna* (1884)	— Netea V.	9 (90)	14—17
Avram Iancu	— Pascu Şt.	10 (91)	11—13
Cel mai vechi portret al lui Tudor Vladimirescu	— Popescu M.M.	11 (92)	33,64
Răscoala din 1907 şi cancelariile din Berlin şi Viena	— Scheerer K.	11 (92)	52—55
Un român în Ţara de Foc (I, II)	— Tebeica V.	9 (90) 10 (91)	58—61 29—32
Răscoala grănicerilor [1866]	— Totu M.	4 (85)	70—72
1886: un băcan trage în primul ministru I.C. Brătianu	— Ursu I.	9 (90)	52—56

		Nr.	Pag.
Ianuarie-iulie 1944; împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist (I, II)	— Ajităriței N. — Dragomirescu I. — Șimandan V.	2(83) 3(84)	19—27 25—32
Politica P.C.R. de refacere a economiei naționale. 1944-1947	— Alexandrescu I.	11 (92)	34—38
Scrisoarea unui plugar către maiestățile lor	— Alexandrescu V.	9 (90)	56
N. Titulescu: „Nu cer lumii decît să mă lase să o iubesc și să o servesc“	— Bacon W.	2 (83)	59—60, 68
Generalul Gerstenberg pierde bătălia	— Bantea E.	6 (87)	18—25
Primele ore în tabăra inamică	— Bantea E.	8 (89)	50—51, 81
Începuturi (Reforma agrară din 1945 în Oltenia)	— Bărbulescu E.	9 (90)	10—12
Lucrețiu Pătrășcanu către Iuliu Maniu	— Bobocescu V.Gr. — Ștefan M.	4 (85)	38—45
Credincioasă țării și poporului român Întregul sprijin forțelor insurecționale	— Ceaușescu I. — Ceaușescu I. — Ionescu M.E. — Talpeș I.	8 (89) 8 (89)	64—70 71—74
Întîlnirile mele din vara anului 1944 Eroism și abnegație în insurecția română	— Constantinescu-Iași P. — Dinuț I. — Dobocan I. — Popa N. — M. Șt. — Costachi M.	8 (89) 8 (89)	76—77 21—29
251 zile de lagăr pentru un răspuns Între marii ctitori ai țării O săptămînă consacrată mileniilor de istorie sud-est europeană	— Firoiu V. — Giurescu C.C.	8 (89) 5 (86)	80—81 2
S-a întîmplat cîndva în Munții Banatului	— Gorovei Șt.Ș.	9 (90)	20—22
Locul acțiunii — Palatul regal STUKA-uri atacă Bucureștii Dr. Petru Groza — un mare iubitor al istoriei	— Grozavu M. — Ilie P. — Ionescu M.E.	5 (86) 8 (89) 7 (88)	61—63 30—32, 37—40 30—31
100 zile pe pămîntul ospitalier al României	— Ioniță Gh. I.	12 (93)	10—13
Pagini de jurnal (I, II)	— Kareţki A. — Eşanu L. — Lahovary S.	10 (91) 4 (85) 5 (86)	14—18 88—95 90—97
Cum lucra N. Titulescu N. Titulescu împotriva dezmățului legionar	— Legrel L.G.	2 (83)	56—58
August 1944. Itinerar eroic Studenți și profesori timișoreni împotriva fascismului	— Livezeanu O. — Loghin L.	2 (83) 8 (89)	58—59 15—20
O traiectorie luminoasă pe cerul Genevei [N. Titulescu] „Repercusiuni uriașe“	— Marin W.	1 (82)	29—31
Istorie sovietică în paginile *Vieții românești* (1934)	— Matei Gh. — Matei Gh.	2 (83) 8 (89)	52—56 48—49
Cine sînteți, domnilor miniștri? Toate forțele în slujba eliberării patriei	— Minei N. — Nichita P.	11 (92) 8 (89)	49—51 55—59
Stăpîni pe destinele noastre „Bombs away!“	— Nichita P. — Nicolae C. — Oroveanu M.	11 (92) 8 (89) 8 (89)	28—32 60—63 52—54
George Enescu în apărarea demnității umane Biserica fostei Mănăstiri Verbila	— Pintean T. — Popescu S.	3 (84) 4 (85)	43 96
23 August 1944 — început de ev al istoriei românești	— Popișteanu Cr. — Popișteanu Cr. — Titileanu Gh.	8 (89) 8 (89)	2—6 43—47
În România marea cotitură s-a produs Congresul XI al P. C. R. — moment de înaltă semnificație istorică	— Popișteanu Cr.	12 (93)	2—4
Nicolae Ceaușescu: „Poporul a știut întotdeauna să fie la înălțimea vremurilor“	— Popovici V. — Rosetti Al.	11 (92) 8 (89)	3—9 78—79
Aș merge pe același drum... 1922-1924: Coroana în duelul dintre partide	— Scurtu I. — Simion A.	2 (83) 1 (82)	88—95 50—55
Musafiri nedoriți Cu ochii la viitor, dar cu gîndul spre trecut	— Simion A. — Simion A.	5 (86) 8 (89)	40—49 21—29
Pe baricadele insurecției Biruit-a vrerea poporului	— Ștefănescu Șt.	5 (86)	2—3
Profundul umanism al președintelui Ceaușescu	— Valori G.E.	7 (88)	11
În ziua decisivă, la Comandamentul Militar al Capitalei Anii cei mai întunecați	— Vițeleanu D. — Zaharia Gh. — Zaharia Gh.	8 (89) 7 (88) 8 (89)	41—42 22—28 7—14
Insurecția — unica soluție O dezbatere istorică	—	10 (91)	2—4
Misiunea istorică a comuniștilor români	—	11 (92)	10—14

MIŞCARE MUNCITOREASCĂ

		Nr.	Pag.
Năzuinţe şi lupte comune	— Bányai L.	7 (88)	18—21
Dante D. Gherman	— Băltescu M.	3 (84)	67—69
	— Gherman M.		
P.C.R. — stegar al demnităţii naţionale	— Ceauşescu I.	10 (91)	5—8, 10
Doftana — un simbol al demnităţii şi curajului	— David Gh.	12 (93)	6—8
„Voim Dacia aşa cum ea fu"	— Deac A.	7 (88)	33,43
Şesiune ştiinţifică. 30 ani de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc	— Dragne Fl.	6 (87)	17, 29
3 noiembrie 1940 — autorităţile se tem de steagul roşu	— Dragne Fl.	11 (92)	23—26
Precizări la o biografie — Constantin Dobrogeanu-Gherea	— Felea I.	4 (85)	86—87
„Vom convinge pe popor să ceară şi să vree..."	— Florescu M.	2 (83)	72—73
„Exproprierea expropriatorilor"	— Iacoş I.	9 (90)	13, 29
„N-aveţi o batistă roşie?"	— Ioniţă E.	3 (84)	70—71
Clasa muncitoare — coloana vertebrală a izbînzii	— Ioniţă Gh.I.	5 (86)	23—31
Trepte în istorie spre marele Forum din noiembrie 1974	— Ioniţă Gh.I.	11 (92)	15—22,26
Ţăranilor — întreg pămîntul ţării	— Muşat M.		
1 mai 1939 — comuniştii în faţa Palatului regal	— Mamina I.	10 (91)	9, 10
Balada omeniei [Mauriciu Encsel]	— Matichescu O.	4 (85)	2—11
Gheorghe Cristescu	— Micu I.	2 (83)	69—71
Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste. (I, II)	— Munteanu N.G.	2 (83)	74—75
„Trebuie creată în România industria mare"	— Muşat M.	6 (87)	11—16
	— Arimia V.	7 (88)	12—17
Scrisoare dintr-o închisoare blestemată	— Nicolae V.	8 (89)	82—83
„Să statornicească calea justă..."	— Ofrim A.M.	4 (85)	84—85
„Pentru o republică democratică şi socială"	— Popescu N.	9 (90)	7—10
„...Am dori să auzim şi cuvîntul dv..."	— Popescu Th.	12 (93)	5, 18
Frontul Studenţesc Democrat	— Rîpă-Buiciiu D.	11 (92)	42
	— Vasilescu-Capsali N.		
August 1920: socialiştii români în Parlament	— Rădulescu Gh.	9 (90)	2—6
Mai 1944. Siguranţa în alertă	— Popişteanu Cr.		
Solidaritatea internaţionalistă militantă	— Tudoran G.	2 (83)	28—32
	— Ţuţui Gh.	7 (88)	29, 32
	— Vilcu N.	11 (92)	27, 48

INTERVIURILE NOASTRE

Keith Hitchins: „Apropierea mea de România a fost un proces constant"	— Boia L.	1 (82)	38—39
Ion Pas: „Fericirea de a trăi istoria"	— Lăcustă I.	5 (86)	37—39
Acad. Ion Jalea, Artist al Poporului: „Istoria — o necesitate pentru artă"	— Lăcustă I.	6 (87)	9—10
Hans Hartl: „România — una din cele mai interesante ţări"	— Şimandan V.	4 (85)	68—69
Prof. Henryk Batowski: „Legăturile mele cu România datează de mult"	— Moisuc V.	7 (88)	42—43
Prof. Mihai Berza: „România şi colaborarea în domeniul studiilor sud-est europene"	— Ursu I.	2 (83)	38—39

Istoria universală

VECHE

Socrate în faţa Tribunalului heliaştilor	— Buduru V.	1 (82)	82—89
Un secol de la descoperirea Micenei	— Condurachi Em.	11 (92)	65—70
Papinianus cel foarte înţelept şi iscusit	— Niculescu R.	2 (83)	65
Locuinţe în epoca pietrei cioplite	— Petrescu-Dîmboviţa M.	12 (93)	26—28
Caracalla	— Tudor D.	2 (83)	61—68
Austera Cornelia şi celebrii săi fii	— Tudor D.	9 (90)	24—29
Agrippina cea Bătrînă şi cea Tînără	— Valles E.	12 (93)	52—54

MEDIE

		Nr.	Pag.
Adevărata istorie a lui d'Artagnan	— Aguado L.	3 (84)	93—97
Cetatea de pe munte	— Bogyirka E.	12 (93)	42—45
Comoara templierilor (I, II)	— Busuioceanu O.	6 (87); 7 (88)	34—37,51; 56—60
Cine l-a ucis pe Henric IV?	— Decaux A. — Buduru V.	7 (88)	34—41
Un ducat pentru o familie	— Diaconescu C.	3 (84)	44—50
Dubla celebritate a corăbiei WASA	— Ekström P.O.	11 (92)	80—84
Sinan Paşa şi fabuloasele sale averi	— Maxim M.	10 (91)	48—52
Albrecht Dürer şi Transilvania	— Nanu A.	10 (91)	44—46,61
Florenţa Renaşterii	— Procacci G.	12 (93)	19—25
Leonardo da Vinci	— Rizzatti M.L.	4 (85)	47—53
„Întreabă-i pe istorici şi ei vor rămîne muţi..."	— Vasilescu M.	5 (86)	69—73

MODERNĂ

Din memoriile ultimului împărat al Chinei (I, II)	— Aisin Giorro Pu Yi	2 (83); 3 (84)	41—50; 73—83
José San Martin	— Almaş D.	1 (82)	56—61,89
Preludii ale primului război mondial	— Copoiu N.	9 (90)	34—40
Rezistenţa regatelor africane	— Davidson B.	7 (88)	46—49
David Livingstone	— Motaş D.	1 (82)	90—96
Întortocheatul drum al episcopului devenit ministru	— Mureşan C.	10 (91)	54—56
Talleyrand şi marile sale „trădări"	— Orieux J.	10 (91)	56—61
Şapte ani de război în secolul luminilor	— Popa M.N.	5 (86)	54—60
Vara „fierbinte" a anului 1914	— Rădulescu-Zoner Ş.	10 (91)	34—40

CONTEMPORANĂ

Nume codificate în cel de-al doilea război mondial (I, II)	— Buşe C.	11 (92); 12 (93)	72—74; 34—36
V.I. Lenin — omul prin care a vorbit istoria	— Deac A.	1 (82)	40—42
Cruciadă în Europa (I, II, III, IV, V, VI)	— Eisenhower D.D.	1 (82)	70—81
Cuvînt introductiv	— Preda E.	2 (83); 3 (84); 4 (85); 5 (86); 6 (87)	76—85; 84—92; 73—83; 74—83; 52—58
Bătălia pentru Rostov	— Eriomenko A.I.	3 (84)	60—66
Un martor britanic al „celei mai lungi zile"	— Gritten J.	6 (87)	43—51
Aşa s-a născut Royal Society	— Sir Martin David	3 (84)	52—54
În vizită la istoricii iugoslavi şi albanezi	— Minei N.	2 (83)	86—87
Maxim Gorki — istoric	— Minţ I.	4 (85)	60—63,83
Cum l-a cunoscut Constantin Stere pe Vladimir Ilici Lenin	— Moldoveanu D.	1 (82)	42—43
Sfîrşitul TIRPITZ-ului (I, II)	— Peillard L.	11 (92); 12 (93)	85—92; 46—51
Ultima bătălie (I, II)	— Pokrîşkin A.I.	5 (86); 6 (87)	64—68; 38—42
Istorici britanici la ei acasă	— Popişteanu Cr.	5 (86)	50—53
Africa îşi continuă eroica istorie	— Popişteanu Cr.	7 (88)	44—46
O oră la British Museum	— Popişteanu Cr. — Sir John Wolfenden	9 (90)	18—19
Memoriile, istoria, controversele	— Preda E.	6 (87)	58—60
Nouăzeci de minute în cabinetul lui Lenin	— Şatrov M.	1 (82)	44—49

MIŞCARE MUNCITOREASCĂ, REZISTENŢĂ ANTIFASCISTĂ

Marşul cel lung	— Budura A.	10 (91)	24—28
Jean Jaurès	— Copoiu N.	8 (89)	93—96
Cînd s-a cîntat pentru prima oară *Internaţionala?*	— Felea I.	11 (92)	40—41
Luptători români în insurecţia pariziană	— Holban B.	8 (89)	84—88
Sofia, septembrie 1944	— Iliescu Cr.	9 (90)	45—48
Războiul de eliberare naţională a Iugoslaviei	— Iliescu Cr. — Moldoveanu M.	11 (92)	56—59
Din relaţiile mişcărilor de rezistenţă antifascistă din România şi Iugoslavia	— Marin W.	8 (89)	89—92
File din rezistenţa albaneză antifascistă	— Maksutovici G.	11 (92)	61—64
Ecouri în România ale insurecţiei slovace	— Zaharia Gh.	9 (90)	41—44

CONTENTS

* A Great Historical Event: The Eleventh Congress of the Romanian Communist Party 2

TEODOR POPESCU The Socialist Movement of Romania Asserts Its Will (1893-1921) 5

GHEORGHE DAVID The Prison of Doftana, a Bulwark of the Revolutionary Movement 6

GH. I. IONIȚĂ Dr. Petru Groza (1884-1958) and History 10

SERGIU IOSIPESCU Localization of the Battle of Rovine (1394).14

G. PROCACCI Florence 19

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Dwellings in the Old Stone Age 26

LUCIAN BOIA The Fabulous Heritage of Prince Mihail Sturdza (1795-1884) 29

CONSTANTIN BUȘE Code Names in World War II 34

SERGIU COLUMBEANU The Beginnings of the Romanian Navy 37

PAUL CERNOVODEANU Documents on the Romanians in British Archives 40

EMIL BOGYIRKA The History of Budapest 42

EDMON VALLES Agrippina the Elder and the Younger 52

SOMMAIRE

* Un grand évènement historique: Le XIe Congrès du Parti Communiste Roumain 2

TEODOR POPESCU Le mouvement socialiste de Roumanie affirme sa volonté (1893-1921) 5

GHEORGHE DAVID La prison de Doftana, un bastion du mouvement révolutionnaire 6

GH.I.IONIȚĂ Le Dr. Petru Groza (1884-1958) et l'histoire 10

SERGIU IOSIPESCU La localisation de la bataille de Rovine (1394).14

G. PROCACCI Florence 19

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Habitations à l'époque de la pierre taillée26

LUCIAN BOIA Le fabuleux héritage du prince Mihail Sturdza (1795-1884) 29

CONSTANTIN BUȘE Noms de code dans la deuxième guerre mondiale.34

SERGIU COLUMBEANU Les débuts de la Marine militaire roumaine ..37

PAUL CERNOVODEANU Documents sur les Roumains dans les archives britanniques 40

EMIL BOGYIRKA L'histoire de Budapest 42

EDMON VALLES Agrippine la Vieille et la Jeune 52

СОДЕРЖАНИЕ

* Великое историческое событие: XI-ый Съезд Румынской Коммунистической Партии 2

ПОПЕСКУ Т. Социалистическое движение в Румынии проявляет свою волю (1893-1921).....5

Г.ДАВИД Тюрьма Дофтана —крепость революционного движения ..6

Г.И.ИОНИЦЭ Д-р Петру Гроза (1884-1958) и история 10

С.ИОСИПЕСКУ Где имело место битва в Ровине (1394) 14

Г.ПРОКАЧЧИ Флоренца 19

М. ПЕТРЕСКУ-ДЫМБОВИЦА Жилища в каменном веке 26

Л. БОЙА Баснословное наследство господаря Михая Стурзы (1795-1884) 29

К. БУШЕ Кодификация во второй мировой войне 34

С. КОЛУМБЯНУ Возникновение румынского Военного Флота....37

П. ЧЕРНОВОДЯНУ Документы про румын в английских архивах 40

Е. БОГИРКА История Будапешта42

Е. ВАЛЛЕС Агриппина Старшая и Младшая 52

INHALT

* Ein großes historisches Ereignis: Der XI. Kongreß der R.K.P. 2

TEODOR POPESCU Die sozialistische Bewegung Rumäniens bringht ihren Willen zum Ausdruck (1893-1921) 5

GHEORGHE DAVID Das Gefängnis Doftana — ein Bollwerk der revolutionären Freiheitsbewegung ..6

GH. I. IONIȚĂ Dr. Peter Groza (1884-1958) und die Geschichte 10

SERGIU IOSIPESCU Die Lokalisierung der Schlacht von Rovine (1394)

G. PROCACCI Florenz 19

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Behausungen in der Steinzeit 26

LUCIAN BOIA Die märchenhafte Erbschaft Michael Sturdza's (1795-1884) 29

CONSTANTIN BUȘE Kodifizierte Ausdrücke im zweiten Weltkrieg ..34

SERGIU COLUMBEANU Die Anfänge der rumänischen Kriegsmarine..37

PAUL CERNOVODEANU Dokumente über Rumänen in britischen Archiven 40

EMIL BOGYIRKA Budapest's Geschichte 42

EDMON VALLES Agrippine die Alte und Agrippine die Junge ..52

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

КОНСТАНТІН ВЕЛИКОДЕРЖАВ.